

બાળકના સર્વાંગી વિકાસને સમર્પિત શૈક્ષણિક સામગ્રિક

ISSN: 2584-1777

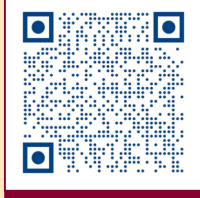
બાળવિશ્વ

વર્ષ-૧૨, અંક-૦૪, એપ્રિલ-મે, ૨૦૨૪, કિંમત : ₹ ૫૦/-

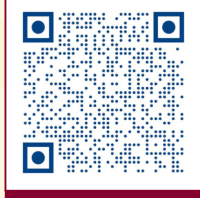
પૃષ્ઠ ૬૪ + ૪ = ૬૮

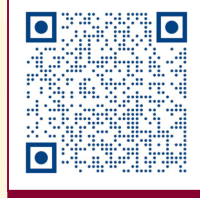
વેકેશનનાં સમયમાં વાંચવા, સમજવા અને માણવાલાયક
કેટલીક ફિલ્મો અને પુસ્તકોની લિંક...

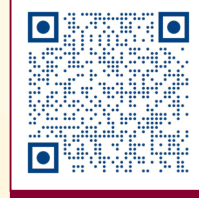
લગાન

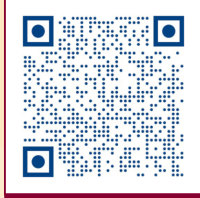
મધર ઈન્ડિયા

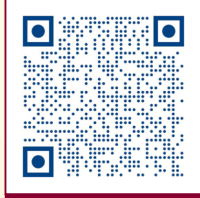
સ્ટેનલી કા ડબ્બા

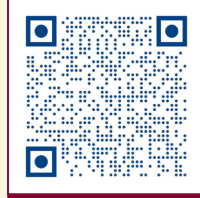
મેઝમ ગીતારાની

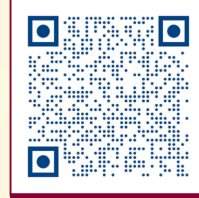
'ટ' ગુજરાતી ફિલ્મ

ઈકબાલ

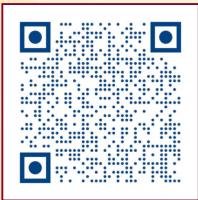

રેવા

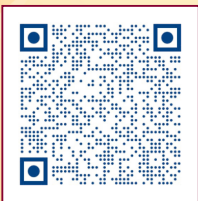
ચાલ મન જુતવા જઈએ

ઈ-પુસ્તક માટે

ગુજરાતી ભાષાનાં સુપ્રસિધ્ધ સાહિત્યિક, પ્રેરણાત્મક,
આધ્યાત્મિક ઈ-પુસ્તકોનો ખજાનો

બાળગીત, બાળવાર્તા અને પ્રવૃત્તિઓનો ખજાનો

ચિલ્ડ્રન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી દ્વારા નિર્મિત
બાળગીતો, બાળવાર્તા, પ્રવૃત્તિઓના પાંસચોથી વધુ
વીડિયો જોવા આ QR સ્કેન કરો.

બાલવિશ્વ

ચિલ્ડ્રન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી

વર્ષ : ૧૨, અંક : ૦૪
એપ્રિલ-મે, ૨૦૨૪

તંત્રી

ડૉ. નીલેશ પંડ્યા

નિયામક, સેન્ટર ઓફ ટ્રેનિંગ
ચિલ્ડ્રન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી

સંપાદક

ડૉ. કૃષ્ણાલ પંચાલ

અધ્યક્ષ, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ
પેરેન્ટ્સ એન્ડ કમ્યુનિટી ટ્રેનિંગ

સંપાદક મંડળ

ડૉ. નીતિન પેથાણી

ડૉ. મહેન્દ્ર ચોટલિયા

ડૉ. ટી.એસ. જોશી

ડૉ. નીલેશ પંડ્યા

ભાષાશુદ્ધિ

ડૉ. સંજય પટેલ

ડિઝાઇન અને ટાઇપ સેટિંગ

દિગ્વિજયસિંહ વાઘેલા

Printed & Published by :

Shree Amit Jani on behalf of
Children's Research University,
Subhashchandra Bose Shikshan Sankul,
Sector - 20, Gandhinagar

પત્રવ્યવહારનું સરનામું

ચિલ્ડ્રન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી

સુભાષચંદ્ર બોઝ શિક્ષણ સંકુલ,
સેક્ટર-૨૦, ગાંધીનગર - ૩૮૨ ૦૨૧
ફોન: ૦૭૯-૨૩૨૪૪૫૭૬, ૨૩૨૪૪૫૬૯
ઈ-મેઈલ: balvishva@cugujarat.ac.in
વેબસાઈટ : www.cugujarat.ac.in

@crugandhinagar

આ
અંકમાં
વાંચીશું...

મજાનું વેકેશન

સંપાદકીય	૦૨	વેકેશન અને સંગીત	૩૩
- ડૉ. કૃષ્ણાલ પંચાલ		- ડૉ. હયાતી ડી. વૈઘ	
પ્રકૃતિના સાંનિધ્યમાં વેકેશન	૦૩	વહાલા વહાલા વેકેશનમાં..	૩૭
- પ્રો. ડૉ. યોગિની વ્યાસ		- ગિરા પિનાકિન ભટ્ટ	
ફિલ્મો અને વેકેશન	૦૫	જીવન-ઘડતરની પાઠશાળા	૪૧
- યોગેશ ગોરાને		- મિત્તલ પટેલ	
બાળ વૈજ્ઞાનિક બનવાનો અવસર	૦૯	અનોખી પ્રવૃત્તિઓ	૪૪
- ડૉ. મનહર ઠાકર		- અશોક કાલાણી	
વેકેશન અને પ્રવૃત્તિઓ	૧૩	વેકેશન સંદર્ભે સંશોધન દૃષ્ટિ	૪૬
- ડૉ. રણજિત ગામીત		- કલેરા કિશ્ચિયન	
ક્યાં ગયું એ વેકેશન	૧૫	ઘર એક પાઠશાળા	૪૯
- ડૉ. નિખાદ ઓઝા		- મુકેશ જોષી	
કચ્છના પ્રવાસે	૧૯	જો જો વેકેશન...	૫૨
- ડૉ. અજિતસિંહ જાડેજા		- હિતેશકુમાર બ્રહ્મભટ્ટ	
વેકેશનમાં ઘરે શું કરશો ?	૨૩	નવીન ઊર્જા સંચારનો સમય	૫૪
- જયસુખભાઈ જિકાદરા		- સ્નેહલ કાછડીયા	
બાળકને ઓળખવાનો અવસર	૨૫	વેકેશનમાં શું કરશો ?	૫૭
- જિયા પંડ્યા		- ધર્મેશકુમાર ગજજર	
પ્રવાસના મનોવૈજ્ઞાનિક આયામો	૨૭	વેકેશન : પરિવારનું વાતાવરણ	૫૯
- નીતિન વરિયા		- ટૂર્વીકલ એમ. સેવક	
વેકેશન અને પ્રવાસ	૨૯	વખત વેકેશનનો	૬૦
- શમીમ મર્યન્ટ		- નિધિ મહેતા	
સમય અને શક્તિનો સદુપયોગ	૩૧	વેકેશન એટલે સેવાનો અવસર	૬૨
- ડૉ. જિજ્ઞાસા કે. ચાવડા		- અજિતકુમાર ભાલૈયા	
બાળવિશ્વ વિશે...			૬૪

બાળવિશ્વનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫૦૦/-
ઓનલાઈન ભરવા માટે QR Code સ્કેન કરો.

અંપાદકીય

‘મજાનું વેકેશન’

- ડૉ. કૃણાલ પંચાલ
ચિલ્ડ્રન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી,
ગાંધીનગર.
મો. ૯૪૨૯૨૯૭૩૭

વેકેશન એટલે રિક્લેશ, રિસ્ટાર્ટ અને રિફોર્મ થવાનો અવસર. રોજિંદા વ્યસ્ત અને રૂટિન કાર્યોથી કંઈક જુદું કરવાનો અવસર એટલે વેકેશન. એક સમય હતો કે જ્યારે બાળકો સંપૂર્ણ વેકેશન મામાના ઘરે રખડપટ્ટીમાં પસાર કરતાં હતાં. અલબત્ત, કુદરત પાસેથી મુક્ત રીતે બહુ બધું શીખતાં પણ હતાં..! પરંતુ જ્યારથી શિક્ષણમાં હરીફાઈએ માઝા મૂકી છે ત્યારથી ક્યાંક ને ક્યાંક વેકેશનની આ મજા બાળકો પાસેથી જૂંટવાઈ ગઈ છે. મોટા ભાગે માતાપિતા વેકેશનમાં બાળકોને સમરકેમ્પ, એક્સ્ટ્રા કોચિંગ કરાવવાનું પસંદ કરતાં હોય છે ત્યારે વેકેશનને ‘મજાનું વેકેશન’ કેવી રીતે બનાવવું? આ બાબતે ચિંતનની ફલશ્રુતિ સ્વરૂપે આ અંક આપ સૌની સમક્ષ મૂકી રહ્યા છીએ.

આખું વર્ષ સમયપત્રક અને અભ્યાસક્રમને ન્યાય આપતા વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો માટે વેકેશન બહુ જ મહત્વ ધરાવે છે. તો વળી માતા-પિતા માટે બાળકોનું વેકેશન ઘણીવાર ચિંતા પણ ઉપજાવે છે. આમ જોઈએ તો વેકેશનના દિવસોમાં માતાપિતાએ પોતાનાં બાળકો સાથે વધુમાં વધુ સમય વીતાવવો જોઈએ. જો વેકેશનનો સદુપયોગ કરવામાં આવે, બાળકના રસ અને તેની રુચિ મુજબ તેને વાતાવરણ આપવામાં આવે તો રોજિંદા જીવન કરતાં આ દિવસોમાં કંઈક જુદી પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા કૌશલ્યોની ખીલવણી કરી શકાય છે.

બાળવિશ્વના આ અંકમાં ‘મજાનું વેકેશન’ અંતર્ગત વિવિધ સર્જકોએ વેકેશનના અનેક આયામો પ્રસ્તુત કર્યા છે. જેમ કે, વેકેશનના સમયમાં પ્રકૃતિનો આનંદ કેવી રીતે માણી શકાય? વેકેશનમાં આનંદ સાથે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કેવી રીતે કરી શકાય? કેવી કેવી ફિલ્મો જોઈ શકાય? વેકેશનના સમયમાં બાળવૈજ્ઞાનિક બનવા ઘરે બેઠાં શું કરી શકાય? વેકેશનમાં મામાના ઘરે સમૂહમાં કેવી કેવી પ્રવૃત્તિઓ કરવી જોઈએ? ક્યાં ક્યાં પ્રવાસ કરી શકાય? વેકેશનમાં ઘરે શું શું કરી શકાય? વેકેશનમાં બાળકને ઓળખવા માટે શું કરવું જોઈએ? વગેરે વિષયો પર ખૂબ જ સુંદર આલેખન કરવામાં આવ્યું છે. આ અભ્યાસપૂર્ણ અને નાવીન્યસભર લેખો દ્વારા માતાપિતા અને શિક્ષકોને વેકેશન સંબંધિત એક અનોખી દ્રષ્ટિ મળશે, જે બાળકના ઘડતર તથા જરૂરી જીવન અનુભવો આપવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી બની રહેશે.

વાચક મિત્રો, બાળકના જીવન-ઘડતર માટેની એક અનોખી તક વેકેશનમાં મળે છે ત્યારે સૌ માતા-પિતા અને શિક્ષકો માટે બાળવિશ્વનો આ અંક ખૂબ જ મૂલ્યવાન બની રહેશે. આ સમૃદ્ધ વાંચન થકી બાળકોમાં નવીન ઊર્જાનો સંચય આપ કરી શકશો. વેકેશનમાં આપ આ મુજબની પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરશો તો બાળકોમાં કૌશલ્યવર્ધન સાથે ખૂબ જ મહત્વનું મૂલ્યશિક્ષણનું ભાથું પ્રાપ્ત થશે, જે બાળક માટે જીવનભરનું સંભારણું બની રહેશે.

બાલ દેવો ભવ

આવો બાળકો ! પ્રકૃતિના સાંનિધ્યમાં વેકેશનનો આનંદોત્સવ માણીએ

- પ્રો. ડૉ. યોગિની વ્યાસ
મો. ૯૪૦૮૭૭૮૩૬૫

ભારતીય સંસ્કૃતિ અરણ્યની શીળી છાયામાં અને ગંગા, યમુના, સરયૂ, નર્મદા જેવી પાવન નદીઓના તટે ફૂલીફાલી છે. આપણા પ્રાચીન વૈદિક વિદ્યાવારસાનું સર્જન તપોવનના મનોહર, રમણીય, દિવ્યતાસભર અને માંગલ્યમય વાતાવરણમાં થયું છે. વેદકાલીન ઋષિમુનિઓનું જીવન પ્રકૃતિના ખોળે હિલોળા લેતું હતું. નદીનો કાંઠો કે હરિયાળાં ખેતરો તથા હિમાચ્છાદિત ગિરિશૃંગોમાં વિહાર, અગ્નિ-સૂર્ય-ચંદ્ર-નક્ષત્રો-પર્જન્ય તથા પ્રાતઃકાલીન ઉષાના દર્શન થકી ઋષિમુનિઓના દૃઢયકુંજમાં જન્મતી સંવેદનાઓ ‘કાવ્ય’ના માધ્યમ દ્વારા અભિવ્યક્ત થતી. વૈદિક ઋષિ હોય કે આધુનિક કિવિ શ્રી ઉમાશંકર જોષી હોય, આદિયુગનો કવિ હોય કે અણ્ણયુગનો કવિ હોય- પ્રકૃતિનાં વિવિધ તત્ત્વોએ તેને કાવ્યનું સર્જન કરવા પ્રેર્યો છે.

આમ, આપણા પ્રાચીન વૈદિક ઋષિમુનિઓ તેમજ કવિઓ કે સાહિત્યકારો વાસ્તવમાં તો પર્યાવરના સજગ પ્રહરીઓ, ઉદ્દગાતાઓ તથા વૈતાલિકો છે. પ્રકૃતિનો સહવાસ અને તેની સાથેનું તાદાત્મ્ય કેટલું અલૌકિક હશે કે એ ગીતો બન્યાં વેદો અને ઉપનિષદોનાં દૈવીગાન ! માનવત્વની ચર સીમા સર કરીને દૈવત્વનાં શિખરો ઉપર ‘અહં બ્રહ્માહસ્મિ’નો શંખનાદ કર્યો.

આજનો વિદ્યાર્થી એક એવી શિક્ષણ-પ્રણાલીમાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે જ્યાં તેને પોતાના લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા માટે શારીરિક અને માનસિક રીતે મજબૂત હોવું અતિ આવશ્યક છે. નવી શિક્ષણનીતિ અનુસાર બાળકોને આપવામાં આવતા શિક્ષણ દ્વારા તેનો સર્વાંગી વિકાસ થવો જોઈએ. આ માટે અભ્યાસના વિષયોની સાથે સાથે રમત-ગમત, યોગ-પ્રાણાયામ, સંગીત-ચિત્ર, નિબંધલેખન,

સ્કાઉટ-ગાઈડ કેમ્પ, એડવેન્ચર પ્રવૃત્તિ વગેરેનું શિક્ષણ પણ આવશ્યક છે. જૂન મહિનાથી આરંભાતા શૈક્ષણિક સત્રથી એપ્રિલ મહિના સુધી ટેક્સ્ટ બુક, વર્ક-બુક, નોટબુકોનું ભારેખમ દફતર લઈને શાળામાં જતું બાળક શાળાના વિવિધ અભ્યાસક્રમો તથા પરીક્ષાઓની વ્યસ્તતાને કારણે ‘વેકેશન’ની યાતક દષ્ટિએ પ્રતીક્ષા કરે છે.

બાળકના માતાપિતા પણ પોતાનાં સંતાનો વેકેશનની રજાઓનો શ્રેષ્ઠતમ ઉપયોગ કઈ રીતે કરી શકાય તે દિશામાં ખૂબ કાળજીપૂર્વકનું ચિંતન કરતાં હોય છે. તો બાળકોની તથા વાલીઓની આ ચિંતાનો ઉપાય ખૂબ જ સરળ, સરસ અને સાર્થક બની શકે તેવો છે અને તે છે ઘરથી દૂર- ‘પ્રકૃતિના પરિસરમાં રજાઓનો આનંદોત્સવ.’

કેળવણી ક્ષેત્રે બહુમૂલ્ય પ્રદાન કરનારા નામાંકિત પ્રકૃતિવાદીઓમાં ભારતદેશના રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજી, શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, જે. કૃષ્ણમૂર્તિ, શ્રી ગિજુભાઈ બધેકા, સ્વામી વિવેકાનંદ વગેરે કેળવણીકારોની પ્રતિભા દ્વારા ઋષિકુળની પરંપરાનું સ્મરણ થાય છે.

ગુરુદેવ ટાગોરના મત પ્રમાણે ‘બાળક જન્મે છે ત્યારે વિશ્વમાં આનંદ માણવાના નિસર્ગદત્ત વલણ સાથે જન્મે છે. બાળક એ કુદરતની સર્વોત્તમ કળાનું પ્રતીક છે, ચેતના અને આનંદનો ઝરો છે.’ શિક્ષણે એ ઝરાને વિકસાવવો અને વહેવડાવવો જોઈએ અને એ માટે કુદરતના સાંનિધ્યમાં શિક્ષણની સંસ્થા હોવી જોઈએ. ટાગોર દ્વારા પ્રસ્થાપિત ‘શાંતિનિકેતન’નો શિક્ષણનો મહાન પ્રયોગ તેમની પ્રકૃતિ પ્રત્યેની વિચારધારાનું ફળ છે. અન્ય પ્રકૃતિવાદી કેળવણીકારોની જેમ ટાગોર પણ

પ્રકૃતિને ‘બાળકના શ્રેષ્ઠ ગુરુ’ તરીકે માને છે. તેમના ચિંતનનુસાર ‘પ્રભાતે પક્ષીનો કિલકિલાટ, સાંજે નમણી સંધ્યાની છાંય, રાત્રીના સયે ટમટમતા તારલિયાનો રૂપેરી પ્રકાશ, પવનની સ્ફૂર્તિદાયક લહરીઓ અને ઋતુરાણીના વૈવિધ્યપૂર્ણ પલટાતા રંગો, વાતાવરણની વિશાળતા, સંગીતની મીઠાશ- આવી કુદરતી ભૂમિકામાં જ શિક્ષણ ઉત્તમરીતે ફળદાયી બની શકે.

શ્રી ટાગોરે ‘યત્ર વિશ્વં ભવતિ એકનીડમ્’ અર્થાત્ ‘જ્યાં સમગ્ર વિશ્વ એક માળો બને છે’ એવા ધ્યેયવાક્ય કે ધ્યાનમંત્ર સાથે ‘વિશ્વભારતી’ વિશ્વવિદ્યાલયની સ્થાપના કરી. જીવનઘડતરલક્ષી કેળવણીના હિમાયતી શ્રી જે. કૃષ્ણમૂર્તિએ સત્ય જ કહ્યું છે, “પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થઈ, ઉપાધિ મેળવી, નોકરી પ્રાપ્ત કરી જીવનમાં સ્થિર થવું એટલું જ માત્ર શિક્ષણ નથી. પક્ષીઓને સાંભળવા, આકાશને નિહાળવું, ઘટાદાર વૃક્ષો તથા વનરાજિઓની શોભાનું દર્શન કરવું અને ગિરિશૃંગલાઓમાં પરિભ્રમણ કરવું તે જ સાચું શિક્ષણ.” ગુજરાતી ભાષાના સર્વતોમુખી સાહિત્યકારની ઔપનિષદિક અનુભૂતિ ‘વિશાળે જગ વિસ્તારે નથી એક જ માનવી, પશુ છે, પંખી છે, પુષ્પો, વનોની છે વનસ્પતિ’માં પણ પ્રકૃતિ પ્રત્યેનો અહોભાવ પ્રગટ થયો છે.

શાળામાં અભ્યાસ કરતો વિદ્યાર્થી ‘માનવીય મૂલ્યોનું મહત્ત્વ’ અંતર્ગત શિક્ષકો દ્વારા ‘પરોપકાર’ વિષયક સુપ્રસિદ્ધ સુભાષિત કંઠસ્થ કરી નાખે છે : ‘પરોપકારાય ફલન્તિ વૃક્ષાઃ પરોપકારાય વહન્તિ નદ્યાઃ । પરોપકારાય દુહન્તિ ગાવઃ પરોપકારાર્થમહિદં શરીરમ્ ॥’ અર્થાત્ પરોપકાર માટે વૃક્ષો ફળ આપે છે, પરોપકાર માટે નદીઓ જળ આપે છે, પરોપકાર માટે ગાયો દૂધ આપે છે.

હવે આ જ વસ્તુની અનુભૂતિ બાળકને પ્રકૃતિના પરિસરમાં પહોંચવાથી ઝડપથી થશે. માતા પ્રકૃતિદેવી આપણને સૌને જે બોધપાઠ આપે છે, તેમાં સૌ પ્રથમ બીજા માટે ઘસાઈને જાતને ઊજળી કરવાની છે. માનવી જન્મે ત્યારથી માંડીને વયોવૃદ્ધ થાય ત્યાં સુધી તે પ્રકૃતિના સંપર્કમાં રહે છે.

નદી-નાળાં, સરોવરો, પર્વતો, પશુ-પક્ષીઓ અને જીવજંતુઓએ આપણને હંમેશાં કંઈક ને કંઈક આપ્યું છે. નદીઓએ પોતાના તટપ્રદેશમાં હાન સંસ્કૃતિઓને જન્મ આપ્યો. પર્વતોએ ધરતીમાતાને છત્ર આપ્યું. પશુ-પક્ષીઓએ પર્યાવરણની જાળવણીમાં પોતાનું મહત્ત્વપૂર્ણ યોગદાન આપ્યું છે. દૂધાળાં પશુઓએ વિશ્વના કરોડો માનવીઓને પોષણ પૂરું પાડ્યું છે.

જંગલો અને વનપ્રદેશોએ આપણને અવનવી ઔષધિઓ, બળતણ, ફળફલાદિ, પશુઓનો ચારો તથા ધરતી ઉપરના જીવો માટે ઓક્સિજન પૂરો પાડ્યો છે.

તો આવો વિદ્યાર્થીઓ! આગામી વેકેશનની રજાઓ આપણે પ્રકૃતિની ગોદમાં પસાર કરીએ. અનંત વૈવિધ્યથી સભર તથા અપાર આશ્ચર્યોથી સમૃદ્ધ ‘બહુરત્ના વસુંધરા’ના પ્રેમકળશમાંથી મધુર રસની લહાણી કરી માનવસમુદાયને ત્યાગ, તપશ્ચર્યા તથા તિતિક્ષાનો સુમધુર સંદેશ પહોંચતો કરીએ. જગવિખ્યાત તત્ત્વચિંતક પ્લેટોનું એક સુંદર વાક્ય છે : “આ જગત વિચારોનું બનેલું છે અને વિચારો એ જગતના સર્વ જીવોને આધીન છે.”

તો આવો, આપણે બાળવિશ્વના સૌ બાળકોના વિચારવૃંદને વિહરવા અનંત સુધીનાં દ્વાર ઉદ્ઘાટિત કરીએ.

શિક્ષણ એ સૌથી શક્તિશાળી હથિયાર છે, જેની મદદથી તમે દુનિયા બદલી શકો છો.

- નેલ્સન મંડેલા

ફિલ્મો : વેકેશનમાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જીવન ઘડતરનું માધ્યમ

- યોગેશ ગોરાને
મો. ૯૨૨૮૧૨૧૭૧૪

૧. પ્રસ્તાવના :

દુઃખાર્તાનાં શ્રમાર્તાનાં શોકાર્તાનાં તપસ્વિનામ્ ।
વિશ્રાન્તિજનનં કાલે નાટ્યમેતદ્ ભવિષ્યતિ ॥

અર્થાત્, નાટક દુઃખથી પીડાયેલા, થાકેલા, શોકમગ્ન બનેલા અને તપસ્વી લોકોનાં દુઃખ, થાક અને શોકને દૂર કરીને વિશ્રામ (શાંતિ) પ્રદાન કરનારું છે. આમ, નાટક મનોરંજનની સાથે શાંતિપ્રદાન કરે છે. શાંતિનું મૂળ જ્ઞાન છે, એટલે નાટકો જ્ઞાનયુક્ત શાંતિ આપે છે એમ કહી શકાય.

ભરતમુનિરચિત નાટ્યશાસ્ત્રનો ઉપરોક્ત શ્લોક આદિકાળથી અઘાવધિ નાટકનો હેતુ પ્રદર્શિત કરે છે. આધુનિકયુગમાં નાટકોનું સ્થાન ચલચિત્રોએ લીધું છે. અંગ્રેજીમાં જેને Movie કે Film કહેવાય એ નાટકના જ આધુનિક રૂપ કહી શકાય. ફિલ્મોનો મનુષ્યજીવન અને સમાજજીવન પર પ્રભાવ પડે છે. આથી ફિલ્મો મનુષ્યજીવનનું માર્ગદર્શન કરે છે, તો ફિલ્મો સમાજજીવનનું દર્શન પણ કરાવે છે. બાળકો સમાજનું જ અભિન્ન અંગ છે. માર્ચ અને એપ્રિલ પરીક્ષાના મહિના છે. પરીક્ષાઓ પૂર્ણ થતાં જ બાળકો માટે મજાનું વેકેશન હોય છે. વેકેશનમાં શાળાનું કામ વાલીઓએ કરવાનું થાય છે એટલે મોટે ભાગે વાલીઓ માટે વેકેશન ચિંતાજનક બને છે. વેકેશનના શરૂઆતના દિવસો તો આનંદમાં પસાર થઈ જાય પણ વેકેશનનો મધ્યભાગ બાળકો અને વાલીઓ બંને માટે માથાનો દુઃખાવો બને છે. મોટા ભાગનાં ઘરમાં બાળકોને નકારાત્મક સૂચનો અપાય છે, “આમ ન કર, તેમ ન કર.” આ નકારાત્મક સૂચનોને કારણે બાળકો વધુ ને વધુ તોફાની અને જીદી બને છે. પણ જો બાળકોને

નકારાત્મકને બદલે સકારાત્મક સૂચનો પ્રાપ્ત થાય, “શું ન કર ને બદલે શું કર” એવું કહેવાય તો બાળકોનાં વર્તનમાં વણકત્વે પરિવર્તન આવી શકે છે.

ફિલ્મો થકી બાળકોનું વેકેશન આનંદદાયક અને જ્ઞાનપૂર્ણ બની શકે. આ સંદર્ભે વેકેશનમાં બાળકોને ફિલ્મો જોવા માટે પ્રેરિત કરી શકાય. કારણ કે, ફિલ્મો મનોરંજન સાથે જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું માધ્યમ બને છે. આથી જ વેકેશન દરિયાન બાળકોને જોવા જેવી ફિલ્મો વિશે ચર્ચા કરીએ. જેથી બાળકોના વેકેશનનો સદુપયોગ થઈ શકે અને બાળકો જાણતા-અજાણતા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે.

૨. ફિલ્મોની પસંદગી :

વેકેશન દરમિયાન બાળકોને ફિલ્મ જોવા પ્રેરણા આપતાં પહેલાં તેમને માટે ફિલ્મોની પસંદગી કરવા નીચેની કેટલીક બાબતો ધ્યાનમાં રાખીશું, જેથી ફિલ્મમાં એક વિશિષ્ટ દૃષ્ટિકોણથી ફિલ્મો જોવાશે અને ફિલ્મો જીવન સાથેનો અનુબંધ સ્થાપશે.

● વયકક્ષા :

ફિલ્મો સમાજનું દર્પણ છે. સમાજમાં બનતી નાનીમોટી ઘટનાઓનું પ્રતિબિંબ ફિલ્મમાં જોવા મળે છે. અથવા તો ફિલ્મમાં દર્શાવેલી ઘટનાઓનું વાસ્તવિક જીવનમાં અનુસરણ થાય છે. તેથી બાળકો માટેની ફિલ્મની પસંદગી કરતી વખતે બાળકોની વયકક્ષાને અનુરૂપ ફિલ્મની પસંદગી થવી જોઈએ. હિંસા, ગાળાગાળી કે માદક દ્રવ્યો વિનાની ફિલ્મોમાં બાળકોની રસરુચિ જાગૃત કરશે. આથી બાળકોની વયકક્ષાને ધ્યાનમાં લઈને બાળકોને દેખાડવી. તે માટે U અથવા U/A

સર્ટિફિકેટવાળી ફિલ્મોમાંથી બાળકો માટે ફિલ્મો તારવવી જોઈએ.

● **સકારાત્મક સંદેશ :**

બાળક અત્યંત ચંચળ હોય છે. બાળકોની ચંચળતા અને જિજ્ઞાસાને સંતોષવા માટે મિત્રતા, હિંમત, સાહસ, પ્રામાણિકતા, પરિશ્રમ, દેશપ્રેમ જેવા માનવીય મૂલ્યોને પ્રકાશિત કરીને સકારાત્મક સંદેશો આપતી ફિલ્મો બાળકો માટે પસંદ કરવી જોઈએ.

● **મનોરંજન મૂલ્ય :**

ફિલ્મોનો મુખ્ય હેતુ મનોરંજન છે. માત્ર ઉપદેશ કોઈને ખપતો નથી. આથી માત્ર ઉપદેશાત્મક બાબતોને બદલે મનોરંજન સાથે ઉપદેશ આપતી ‘સુગર કોટેડ ટેબ્લેટ’ જેવી ફિલ્મો બાળકોને માટે પસંદ કરવી જોઈએ.

● **રમૂજ :**

હાસ્ય કે રમૂજ મનના ભારને હળવો કરે છે. બાળકોને પણ રમૂજયુક્ત હાસ્યપૂર્ણ ફિલ્મો જોવાની મજા પડે છે. કાર્ટૂન્સ બાળકોને રમૂજ સાથે આનંદ આપે છે. એટલે જ કાર્ટૂન્સ બાળકોમાં વધુ પ્રિય હોય છે. તેથી બાળકો માટેની ફિલ્મોની પસંદગી કરતી વખતે હાસ્ય અને રમૂજયુક્ત ફિલ્મો પસંદ કરવી છે.

● **શૈક્ષણિક સામગ્રી :**

શિક્ષણ કે શૈક્ષણિક પૃષ્ઠભૂમિ ઉપર બનેલી ફિલ્મો અથવા બાળકોની શૈક્ષણિક પ્રગતિમાં મદદરૂપ બની શકે એવી ફિલ્મો પસંદગી કરીએ તો ‘એક કાંકરે બે પક્ષી માર્યા’નું કામ થાય. આથી શૈક્ષણિક સામગ્રીયુક્ત ફિલ્મો બાળકો માટે ઉપયુક્ત બને.

ટૂંકમાં, ઉપરના કેટલાક મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખીને

ફિલ્મોની પસંદગી કરીએ તો ફિલ્મો મનોરંજન સાથે મનોમંથનની તક પૂરી પાડે, જેથી ફિલ્મો બાળકોના માનસિક અને બૌદ્ધિક વિકાસ માટે દદરૂપ બને.

૩. **ફિલ્મ જોવાનો દૃષ્ટિકોણ અને ફિલ્મોનો જીવન સાથેનો અનુબંધ :**

સુખદુઃખનો આધાર દૃષ્ટિકોણ ઉપર છે. કોઈકની દૃષ્ટિએ અંગ્રેજીમાં દેખાતો નવ (9) સામેવાળીની દૃષ્ટિએ છ (6) હોઈ શકે. તે જ રીતે સાચું જ્ઞાન મેળવવા માટેનો દૃષ્ટિકોણ આવશ્યક છે. જો ફિલ્મો જોવાનો યોગ્ય દૃષ્ટિકોણ કેળવીએ તો ફિલ્મો હાસ્ય અને મનોરંજનની સાથે બાળકોના ભણતર, ગણતર અને ચણતરમાં ઉપયોગી નિવડી શકે છે, બાળકોના વર્તનમાં પરિવર્તન લાવી શકે છે. તેથી Film કે Movie શબ્દને આપણે આ રીતે સમજીએ.

Film એટલે...

F - Fantasy and Fact

(કલ્પના અને હકીકત)

I - Inspiration and Intelligence

(પ્રેરણા અને ચતુરાઈ)

L - Love and Loyalty

(પ્રેમ અને પ્રામાણિકતા)

M - Moral and Meaning of Life and

(મૂલ્યો અને જીવનનું મહત્ત્વ)

Movie એટલે...

M - Moral and meaning of life

(મૂલ્યો અને જીવનનું મહત્ત્વ)

O - Optimism and Outrage (emotion)

(આશાવાદ અને લાગણીઓ)

V - Values and Vision

(મૂલ્યો અને દૃષ્ટિકોણ)

I - Importance and Implementation (મહત્વ અને આચરણ)

E - Empathy and Education (સાનુભૂતિ અને શિક્ષણ)

આમ, ઉપરોક્ત શબ્દ-સમજૂતી અનુસાર ફિલ્મ કે મૂવી જોવા માટેનો યોગ્ય દૃષ્ટિકોણ સ્પષ્ટ થાય છે.

● શિક્ષણ :

દરેક ફિલ્મ વિવિધ સંસ્કૃતિ, ઇતિહાસ કે વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણ વગેરે ભિન્ન ભિન્ન મુદ્દાઓ ઉપર આધારિત હોય છે. ઉપરાંત ફિલ્મોમાં સામાજિક સમસ્યા કે નૈતિકતાનો વિજય દર્શાવાયો હોય છે. પ્રેમ અને મહેનત, સત્ય અને સેવા ને જીતનો અનોખાંરિક શિક્ષણ મેળવવાનો દૃષ્ટિકોણ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

● પ્રેરણા :

પ્રત્યેક ફિલ્મમાં હીરો મોટે ભાગે મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાંથી માર્ગ શોધીને, સંઘર્ષોની સામે લડીને જ પોતાના સપનાઓ પૂર્ણ કરવા હિંમત અને દૃઢનિશ્ચયથી પ્રયત્નરત દર્શાવાય છે. ફિલ્મોમાંથી આ પ્રકારની પ્રેરણાઓ મેળવવાનો દૃષ્ટિકો કેળવવાથી નિરાશામાં અંધકારમાં પણ આશાનું કિરણ પ્રગટી શકે છે.

● સમાનુભૂતિ :

ફિલ્મ જોતી વખતે ફિલ્મનાં પાત્રો સાથે તાદાત્મ્ય સધાય છે. ફિલ્મનાં પાત્રોની સાથે સઘાતી એકરૂપતા જ સમાનાભૂતિનો અનુભવ કરાવે છે. તેથી ફિલ્મો જોતી વખતે સમાનુભૂતિનો દૃષ્ટિકોણ કેળવવો જરૂરી છે.

● કલ્પનાશક્તિ :

ફિલ્મનો આધાર જ મુખ્યત્વે કલ્પનાશક્તિ અને

સર્જનશક્તિ છે. ફિલ્મમાં વિવિધ સમસ્યાઓ અને તેના ઉકેલોને કાલ્પનિક રીતે પ્રસ્તુત કરાય છે. આમ, ફિલ્મ જોતી વખતે કલ્પનાશક્તિ અને સર્જનશક્તિનો દૃષ્ટિકોણ રાખવાથી વેકેશન વધુ આનંદદાયી બની શકે.

● સમસ્યા ઉકેલ :

કોઈ પણ ફિલ્મનું કેન્દ્રબિંદુ સમસ્યા હોય છે. તે સમસ્યા ઉકેલના દૃષ્ટિકોણથી ફિલ્મો જોવાથી બાળકોમાં તેમમની સામે આવતી મુશ્કેલીઓમાંથી પોતાનાં શક્તિ અને સામર્થ્ય પ્રમાણે ઉકેલ શોધવાની તત્પરતા કેળવાશે.

● સકારાત્મકતા :

નિષ્ફળતા, નિરાશા અને નિર્બળતાને જીતીને જ સફળતા, આશા અને પ્રબળ ધ્યેયની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. ફિલ્મોનાં દૃશ્યો, ગીતો કે સંવાદો આ નિરાશામાં આશા પ્રગટાવવાની હિંમત અને ઉત્સાહ વધારે છે. આથી જો બાળકો સાથે ફિલ્મો જોતી વખતે સકારાત્મકતાનો દૃષ્ટિકોણ રાખવો પણ ખૂબ જ અગત્યનો છે.

● કૌટુંબિક મૂલ્યો :

ફિલ્મો વિવિધ વિષયો પર આધારિત હોય છે. ફિલ્મો સહજતાથી કૌટુંબિક ભાવનાઓનું નિરૂપણ પ્રસ્તુત થાય છે. આ પ્રકારની ફિલ્મોમાંથી કુટુંબ માટે પરસ્પર ત્યાગ, સમર્પણ અને સમસ્યા ઉકેલ માટેની સહકારિતાનો દૃષ્ટિકોણ પ્રાપ્ત થાય છે.

● સાંસ્કૃતિક જાગૃતિ :

ફિલ્મો જુદા જુદા સાંસ્કૃતિક પરિવેશ, ઉત્સવો, ખોરાક વગેરેનો પરિચય કરાવે છે. ભિન્ન ભિન્ન પ્રદેશનાં ગીતો, લોકગીતોથી ફિલ્મોથી સાંસ્કૃતિક જાગૃતિ પણ લાવે છે.

● ફિલ્મનો જીવન સાથેનો અનુબંધ :

ફિલ્મો જીવનનું પ્રતિબિંબ છે. ફિલ્મો અને જીવનનો અવિનાભાવ સંબંધ છે. જીવન અને ફિલ્મો એકબીજા સાથે જોડાયેલા છે. ફિલ્મો માનવીય અનુભવો, લાગણીઓ અને સંઘર્ષોનું ચિત્રણ કરે છે. જેને પરિણામે ફિલ્મમાં દર્શકોને જીવનનો પડઘો સંભળાય છે.

આપણું જીવન પણ ફિલ્મો જેવું છે, આપણા જીવનમાં પણ જુદી જુદી ઘટનાઓ, જુદાં જુદાં પાત્રો અને નાટકીય દ્રશ્યો ઘટે છે. ત્યારે ફિલ્મો અને જીવનનાં અનુભવો વચ્ચે સમાનુભૂતિ અનુભવાય છે. આ ઉપરાંત ફિલ્મોમાં દર્શાવાતી સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ કે સમાજિક ઘટનાઓ વ્યક્તિગત દૃષ્ટિકોણને પ્રભાવિત કરે છે.

૪. વેકેશનમાં ફિલ્મો જોયા પછી :

ઉપરોક્ત ચર્ચાને આધારે સ્પષ્ટ થાય છે કે વેકેશન દરમિયાન બાળકોને માટે ફિલ્મ જોવાથી વેકેશનનો સદુપયોગ થઈ શકે છે. પણ એ ફિલ્મો જોતી વખતે વડીલોનું માર્ગદર્શન મદદરૂપ બની શકે છે. ભલે બાળકોને તેમની પસંદગીની ફિલ્મો બતાવીએ પણ ફિલ્મ જોયા પછી બાળકોની સાથે જોયેલી ફિલ્મ સંદર્ભે ફિલ્મની વાર્તા, ફિલ્મમાંથી મળતો સંદેશ, ફિલ્મનાં પાત્રો વગેરે બાબતોની સહજ ચર્ચા કરવી જરૂરી છે. આ ચર્ચા થકી ફિલ્મ માટેના બાળકોના વિચારો, ભાવનાઓની સમજ પ્રાપ્ત થઈ શકે અને આપણે બાળકોમાં ઉપરોક્ત દૃષ્ટિબિંદુઓનું પ્રત્યારોપણ પણ કરી શકીએ. પરિણામે વેકેશન દરમિયાન જોયેલી ફિલ્મો બાળકો માટે ગમ્મતયુક્ત જ્ઞાનની પાઠશાળા બની શકે.

૫. વેકેશનમાં જોવા જેવી ફિલ્મો :

આમ તો ભારત બહુભાષીય દેશ છે. એટલે વિવિધ ભાષાઓની અનેક ફિલ્મો જોવા જેવી છે. તેથી ઉપરોક્ત

તથ્યોને આધારે વેકેશનમાં જોવા જેવી ફિલ્મોની યાદી બનાવવી એ સમુદ્રમાંથી મોતી શોધવા જેવું છે. છતાં અહીં કેટલીક ફિલ્મોની યાદી પ્રસ્તુત છે જે બાળકોને મનોરંજક સાથે જ્ઞાન પ્રદાન કરશે.

હિંદી ફિલ્મો :

- મધર ઇન્ડિયા (1957)
- આનંદ (1991)
- સરફરોશ (1999)
- લગાન (2001)
- ઈકબાલ (2005)
- રંગ દે બસંતી (2006)
- ચક દે ઇન્ડિયા (2007)
- તારે જમીન પર (2007)
- 3 ઈડિયટ્સ (2009)
- સ્ટેન્લી કા ડબ્બા (2011)
- ભાગ મિલ્યા ભાગ (2013)
- માંજી ધ માઉન્ટેન મેન (2015)
- હિચકી (2018)
- છીછોરે (2019)
- મિશન મંગલ (2019)
- સુપર 30 (2019)
- મેડમ ગીતા રાની (2019)
- 12 ફેલ (2023)
- ધૂમર (2023)
- દશવી (2022)

ગુજરાતી ફિલ્મો :

- ઢ (2017)
- ચાલ જીવી લઈએ (2019)
- ગુજજુભાઈ ધ ગ્રેટ (2015)
- શું થયું? (2018)
- રેવા (2018)
- ચલ મન જીતવા જઈએ (2017)

બાળ વૈજ્ઞાનિક બનવા માટે વેકેશનમાં ઘરે બેઠા શું શું કરી શકાય ?

- ડૉ. મનહર ઠાકર
મો. ૯૪૨૬૮૫૧૨૯૦

ભૂમિકા :

વેકેશનમાં ઘરે રહીને બાળ વૈજ્ઞાનિક બનવા માટે શું શું કરી શકાય, તે અંગેની પ્રવૃત્તિઓ બાળકો માટે અહીં સૂચિત કરવામાં આવી છે. શિક્ષણનો પ્રવાહ અધ્યેતાને શીખવી દેવાને બદલે શીખતો કરવાનો છે. અધ્યેતાકેન્દ્રી શિક્ષણનો આ અભિગમ છે. શિક્ષણના પ્રાથમિક તબક્કામાં પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણ વધુ કારગત નીવડે છે. વિજ્ઞાન જેવો વિષય પણ પ્રવૃત્તિ દ્વારા શીખવાય તો અધ્યેતાઓમાં એ વધુ આત્મસાત થાય. વિજ્ઞાનના સિદ્ધાંતો પોતે પ્રવૃત્તિ વડે અનુભવે તો તેનું જ્ઞાન ચિરસ્થાયી બને. વિજ્ઞાનને લગતું જ્ઞાન, તેની સમજ, મેળવેલા જ્ઞાનનો અજાણી પરિસ્થિતિમાં ઉપયોગ તેમજ વિજ્ઞાનનાં કૌશલ્યોની પ્રાપ્તિ જાતે અનુભવે થાય તો શિક્ષણ વધુ અસરકારક બનવાનું. એટલે પ્રાથમિક શિક્ષણથી જ વિદ્યાર્થીઓને જાતે પ્રવૃત્તિ કરવાનું કહીને લઘુપ્રયોગો કે કેટલાંક સરળ સાધનો બનાવવાનું સૂચવી શકાય. એવા હેતુથી ઘરે બેઠા જાતે વિજ્ઞાન શીખવવાની યોજના અહીં પ્રસ્તુત કરવામાં આવી છે.

વેકેશનમાં ઘરે બેઠાં બાળકો જાતે વિજ્ઞાન શીખે તેનું મહત્ત્વ.

આ પ્રકારની શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિથી વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રાયોગિક કૌશલ્ય, રચનાત્મક કૌશલ્ય ને નિરીક્ષણ કૌશલ્યની ટેવ પડશે. તેમનો ઉત્સાહ વધશે. સિદ્ધાંત અને વ્યવહારની સમજનો વિકાસ થશે. જાતે કાર્ય કર્યાનો સંતોષ મેળવશે. તેમની જિજ્ઞાસાવૃત્તિમાં વૃદ્ધિ થશે. તેમને પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણમાં રસ પડશે. તેમનાં મસ્તિષ્ક, બાવડાં અને હૃદય કેળવાશે. આત્મવિશ્વાસમાં વધારો થશે. પોતાની વિજ્ઞાન પ્રતિભા પાંગરશે. વિજ્ઞાનમાં રસ વધશે.

વૈજ્ઞાનિક વલણ બંધાશે. નિર્ણય કરવાની શક્તિનો વિકાસ થશે. વૈજ્ઞાનિક માનસ ઘડાતું જશે. સંકલ્પનાઓ સ્પષ્ટ થતી જશે. વિચાર-તર્ક વિકસશે. સર્જનાત્મકતા ઊંચી આવશે. આમ, બાળ વૈજ્ઞાનિક ઘડાશે. વેકેશનના સમયનો સદુપયોગ થશે.

બાળકો ઘરે જાતે કરી શકે તેવી કેટલીક વિજ્ઞાન શિક્ષણની પ્રવૃત્તિઓ.

1. ચાલો, સરળ સૂક્ષ્મદર્શક ચંત્ર બનાવીએ.

સામગ્રી : જાડા કાગળનો એક ટુકડો, ખીલી, તેલ કે મીણ, પાણી વગેરે.

રીત : જાડા કાગળનો એક ટુકડો લો. તેમાં ખીલીથી એક કાણું પાડો. તેલ કે મીણનું ટીપું આ કાણા પર પાડી તેને ઘસો. પછી આ કાણા ઉપર પાણીનું ટીપું પાડો. આ રીતે એક નાનકડો લેન્સ તૈયાર થયો. આમાંથી એક કીડીનું નિરીક્ષણ કરો.

અવલોકન : કીડી કેવડી મોટી દેખાય છે, તે જુઓ.

નોંધ : આમ સૌથી સરળ સૂક્ષ્મદર્શક ચંત્ર તૈયાર થયું.

2. જલજ સજીવોનું પર્યાવરણ-માછલીઘર બનાવીએ.

સામગ્રી : એક ફૂટ લંબાઈના છ પારદર્શક કાચ, કાચને ચોંટાડવા માટે સોલ્યુશનની ટ્યૂબ, આછી પાતળી ઝીણી રેતી, પાણી, માછલીઓ, નાની જલજ વનસ્પતિ, કાંકરા-પથ્થરના ટુકડા, હવાની અવરજવર માટેની પાતળી નળી.

રીત : છ કાયના ટુકડાને સોલ્યુશન લગાવીને તેની એક કાયની પેટી બનાવો. પેટીનું સૌથી ઉપરનું ઢાંકણ બંધ કરતા પહેલાં તેના તળિયાના ભાગમાં ઝીણી ચોખ્ખી રેતી પાથરો. તેના પર અમુક ઠેકાણે કાંકરા ને નાના પથ્થરો મૂકો. તેમાં કેટલીક જલજ વનસ્પતિને ગોઠવો. પેટીમાં પોષા ભાગનું સ્વચ્છ પાણી ભરો. તેમાં પાતળી નળીનો એક છેડો પાણીમાં ડૂબેલો અને બીજો છેડો એવી રીતે ગોઠવો કે તેના વડે હવાની અવરજવર આ પાણી ભરેલી પેટીમાં થઈ શકે. હવે પાણીમાં માછલીઓ મૂકો અને કાયની બનેલી આ પેટીના ઉપરના ભાગે એક કાય રાખીને તેને ઢાંકીને બંધ કરો.

અવલોકન : જલજ સજીવનું પર્યાવરણ-માછલીઘરમાં માછલીઓનો સ્વૈરવિહાર દેખાય છે, તે જુઓ.

નોંધ : આમ, સૌથી સરળ માછલીઘર તૈયાર થયું.

3. વિજ્ઞાનનું જ્ઞાન મળે તેવાં ચિત્રોનું પ્રદર્શન તૈયાર કરીએ.

સામગ્રી : ચૂલો, ફેક્ટરી, ઈંટોના ભઠ્ઠાની ચિમની, વાહનો, બીડી-સિગારેટ જેવાં સ્રોતો વડે ધુમાડો થતો હોય તેવાં ચિત્રો એકઠાં કરો. આ ચિત્રોને ઘરમાં કોઈ જગ્યાએ દોરી વડે ક્રમમાં લટકાવો. તેની ઉપરના ભાગે લખાણ મૂકો :- હવાનું પ્રદૂષણ દર્શાવતી કૃતિઓનું અનોખું નજરાણું.

અવલોકન : ધુમાડો ઓકતાં ચૂલો, ફેક્ટરી, ઈંટોના ભઠ્ઠાની ચિમની, વાહનો, બીડી-સિગારેટ હવાનું પ્રદૂષણ ફેલાવે છે, તે દરેક ચિત્રમાં જુઓ.

નોંધ : આમ પાણી, જમીન, અવાજ વગેરેનાં પ્રદૂષણો ફેલાતાં હોય તેને લગતાં ચિત્રો માટેનાં પ્રદર્શનો ગોઠવી શકાય. ઉપરાંત કૃવા-રિચાર્જ કરીને કૃષિ ક્ષેત્રે હરિયાળી દર્શાવતાં ચિત્રો,

પીવાના પાણીનું પ્રદૂષણ અને તેને અટકાવવાના ઉપાયોને લગતાં ચિત્રો, ઝેરી-બિનઝેરી સાપનાં ચિત્રો અને તેની માહિતી માટેનું વિંટાળફલક પરનું લખાણ પ્રદર્શન માટે રોમાંચકારી બનાવો. વળી, દરિયાઈ પ્રદૂષણ માટેનાં પરિબળો દર્શાવતાં વિવિધ ચિત્રો મેળવીને તેને પ્રદર્શનમાં મૂકો.

4. વિજ્ઞાનને લગતી કેટલીક આકૃતિઓ / મોડેલ્સ / નમૂનાઓ ચાર્ટસ / સ્લોગન તૈયાર કરવાની પ્રવૃત્તિ કરીએ.

વાયુઓનાં પ્રાપ્તિસ્થાન અને તેની અસરો વિશેની આકૃતિઓ દોરો. બાયોગેસ પ્લાન્ટનું પૂંઠાનો ઉપયોગ કરીને મોડેલ બનાવો. ઐતિહાસિક પર્યાવરણ સન્દર્ભે જંગલ, વિવિધ પ્રકારની વનસ્પતિઓ, વિવિધ પ્રકારના પુષ્પો, પશુઓ, પક્ષીઓના મોડેલ્સ, પૂંઠા કાપીને નમૂનાઓ, તેને અનુરૂપ માટીકામ કરીને આકારો આપી નમૂનાઓ બનાવો. તેના પર રંગ કરો અને જે તેની ઓળખ આપો. પ્રદૂષણના પ્રકારો, ઉપયોગી વનસ્પતિઓ, ઊર્જાના સ્રોતો, ખોરાકનાં ઘટકો, ઉચ્ચાલનના પ્રકારો વગેરેના જુદા જુદા પ્રકારના ચાર્ટસ બનાવો.

સાધન-સામગ્રી : આકૃતિઓ દોરવા માટેના કાગળ, પૂંઠાને કાપીને મોડેલ્સ બનાવવા માટે વપરાઈ ગયેલી નોટબુકનાં પૂંઠા, માટીના નમૂના બનાવી શકાય તેવી ભીની માટી, વિવિધ રંગ, વિવિધ પ્રકારના ચાર્ટસ બનાવવા માટેના કાર્ડ પેપર વગેરે. ઉપરાંત કાતર, પેન્સિલ, પેન, માપપટ્ટી, દોરા, ફેવિકોલ, રંગ કરવા માટેની પીંછી વગેરે.

અવલોકન : વિજ્ઞાન વિષયના પાઠ્યપુસ્તકોમાં જે ચિત્રો, આકૃતિઓ, મોડેલ્સની વિગતો, નમૂનાઓનું વર્ણન, દોરેલા ચાર્ટસ વગેરે તમે વાંચતી વખતે અનુભવો છો, તે તમે જાતે તૈયાર

કરી શક્યા. એ બધાંનું નિરીક્ષણ કરો.

નોંધ : વિજ્ઞાન વિષયના મુદ્દાઓ વિશે જાતે કરેલી આ પ્રવૃત્તિના આધારે નોંધપોથીમાં જે તે મુદ્દાને અનુરૂપ લખાણ કરો.

5. સાદું દૂરબીન બનાવવું.

સામગ્રી : જુદી જુદી કેન્દ્રલંબાઈના બે બહિર્ગોળ લેન્સ, સફેદ કાગળ વગેરે.

રીત : એક હાથમાં બહિર્ગોળ લેન્સ લો. બીજા હાથમાં સફેદ કાગળ લો. તેના ઉપર લેન્સની મદદથી દૂરના મકાનનું સ્પષ્ટ પ્રતિબિંબ મેળવો. મિત્રને લેન્સ અને કાગળ વચ્ચેનું અંતર માપવાનું કહો. આ અંતર તે લેન્સની કેન્દ્રલંબાઈ ગણાય. આ રીતે બંને લેન્સની કેન્દ્રલંબાઈ નક્કી કરો.

એક આંખ બંધ રાખી ઓછી કેન્દ્રલંબાઈવાળા લેન્સને તમારી ખુલ્લી આંખની નજીક રાખો અને વધુ કેન્દ્રલંબાઈવાળા લેન્સને તેની પાછળ રાખો. ખુલ્લી આંખ વડે બંને લેન્સની આરપાર થઈને દૂરની વસ્તુનું નિરીક્ષણ કરો. બંને લેન્સને આઘાપાછા કરીને અંતર એ રીતે ગોઠવો કે જેથી દૂરની વસ્તુ સ્પષ્ટ દેખાય.

અવલોકન : દૂરની વસ્તુ કેવી દેખાય છે, તે જુઓ.

નોંધ : આમ સૌથી સીધું સાદું દૂરબીન તૈયાર થયું.

6. સૂર્ય ઘડિયાળ બનાવીએ.

સામગ્રી : કંપાસપેટી, પૂંદું, પેન્સિલ, ગુંદરપટ્ટી વગેરે.

રીત : એક પૂંદા પર વર્તુળ દોરો. તમે જે ગામમાં રહો છો તે કયા અક્ષાંશ પર આવેલું છે, તે નક્કી કરો. બીજા પૂંદામાંથી એક એવો કાટકોણ ત્રિકોણ બનાવો કે જેનો એક ખૂણો તમારા ગામના અક્ષાંશ

જેટલો હોય. પેલા પૂંદા પર દોરેલા વર્તુળના કેન્દ્ર ઉપર આ તૈયાર થયેલો ત્રિકોણ ગુંદરપટ્ટીની મદદથી એવી રીતે ચોંટાડો કે જેથી ગામના અક્ષાંશ જેટલો ખૂણો વર્તુળના કેન્દ્ર પાસે આવે અને તેના પાયા પર બીજો ખૂણો કાટખૂણો હોય. હવે ત્રિકોણના વિકર્ણ ઉપર પેન્સિલ ચોડી દો. આ પેન્સિલ પૃથ્વીની ધરીને સમાંતર છે. પેન્સિલ ઉત્તર દિશા તરફ રહે તેમ પૂંદાને સૂર્યપ્રકાશમાં મૂકો. સમયાંતરે પૂંદા પર પડતા પેન્સિલના પડછાયા ઉપર રેખાંકન કરો. એક કલાકમાં પેન્સિલનો પડછાયો જેટલો ફરે છે તેનો ખૂણો શોધી કાઢો.

અવલોકન : આ ઘડિયાળથી સમયનો નાનામાં નાનો કયો એકમ માપી શકાય છે, તે જુઓ.

નોંધ : આમ ઘરઆંગણે સૂર્ય ઘડિયાળ તૈયાર થયું.

7. હલનચલન કરતાં ચિત્રો-ચલચિત્રો બનાવીએ.

સામગ્રી : પૂંદા કે પોસ્ટકાર્ડ, ક્લીપ, પેન્સિલ વગેરે.

રીત : ચાર પૂંદાં લો (પોસ્ટકાર્ડ પણ લઈ શકો). દરેકને બરોબર વચ્ચેથી ઊભું વાળો. દરેક ઉપર કોઈક હલનચલન કરતાં ચિત્રો દોરો. દા.ત. હીંચકે જૂલતો છોકરો. જ્યાંથી પૂંદાને વાળ્યાં છે, ત્યાં ક્લીપ વડે બધાંને જોડો. આ જોડાણની વચ્ચેથી એક લાંબી પેન્સિલ પસાર કરો. આ પેન્સિલ બે હથેળી વચ્ચે પકડીને ઘુમાવો.

અવલોકન : ઝડપથી ફરવાને કારણે એ ચિત્રો કેવાં દેખાય છે, તે જુઓ.

નોંધ : આમ હલનચલન કરતાં ચિત્રો-ચલચિત્રો તૈયાર થયાં.

8. પોતાની જાતે ઈંટ બનાવીએ.

સામગ્રી : માટી, ચાળણી, દીવાસળીનાં ખાલી ખોખાં, ધારદાર ચપ્પુ વગેરે.

રીત : થોડી માટીને બરાબર ચાળી લો. ચાળેલી માટીમાં થોડું પાણી ઉમેરીને તેને ગુંદો. દીવાસળીનાં ખોખાંમાં માટી ભરો. આ ખોખાંને ચોખ્ખી જમીન પર ઊંધાં પાડીને ધીમે-ધીમે ઘસો. જેથી ઈંટની સપાટી લીસી બને. ખોખાંમાંથી માટીનું બીબું બહાર કાઢો. આડી સપાટીઓ લીસીને સરખી રહે તે માટે ધારદાર ચપ્પુથી વધારાનો ભાગ સહેજ કાપી નાંખો.

અવલોકન : માટીમાંથી તૈયાર થયેલા આ નાના નમૂના કેવા દેખાય છે, તે જુઓ.

નોંધ : આમ તમારી જાતે ઈંટો તૈયાર કરો.

9. સંપૂર્ણ શાકભાજીમાંથી શ્રી ગણેશજી બનાવીને ઘરના દરવાજે બેસાડીએ.

સામગ્રી : એક સૂરણની ગાંઠ, બે નાની અને બે મોટી દૂધી, એક તુરિયું, બે નાની અને બે મોટી ભીંડાની શિંગ વગેરે.

રીત : સૂરણની ગાંઠ વડે ગણપતિનું પેટ ગોઠવો. તેની સાથે બે નાની દૂધી વડે હાથ અને બે મોટી દૂધી મૂકીને પગ ગોઠવો. તુરિયાથી સૂંઢ અને બે

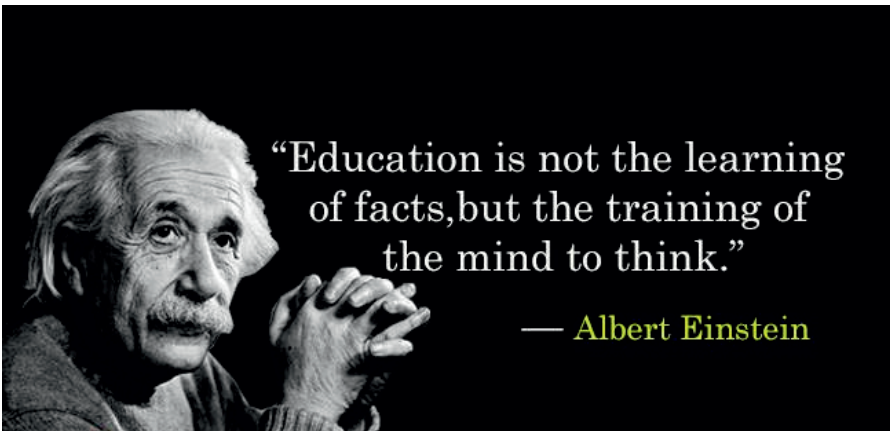
ભીંડાની મોટી શિંગ વડે દંતશૂળ તથા બે નાની શિંગ મૂકીને નેણ ગોઠવો. એક તરબૂચને માથા તરીકે રાખીને તેના પર મુકુટ પહેરાવો.

અવલોકન : પર્યાવરણની નૈસર્ગિક સંપત્તિ-શાકભાજીના ઉપયોગથી બનાવેલા ગણેશજીનું નિરીક્ષણ કરો.

નોંધ : પર્યાવરણની નૈસર્ગિક સંપત્તિના ઉપયોગ વડે આ પ્રકારની સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિ કરો.

ઉપસંહાર:

ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિઓ, વેકેશનમાં ઘરે બેઠાં વિદ્યાર્થીઓને અનોપચારિક વિજ્ઞાન શિક્ષણ માટે પ્રેરણાદાયી બની રહે તેવી છે. જેમાં સ્વ અધ્યયનનો હેતુ છે. અહીં વિદ્યાર્થીઓમાં સ્વાનુભવે વિજ્ઞાન શિક્ષણ થતું હોવાથી તે આત્મસાત થતું હોય છે. અધ્યેતાકેન્દ્રી શિક્ષણનો આ અનુભવ વિજ્ઞાન શિક્ષણ માટે આવકારદાયક છે. જેમાં સાધન-સામગ્રી, રીત, અવલોકન જેવી રચનાત્મક કૌશલ્યની કેળવણી મળે છે. વેકેશનના સમયનો સદુપયોગ અને સર્જનાત્મકતાનો વિકાસ એવા એક પંથ દો કાજનો હેતુ સિદ્ધ થાય છે.

વેકેશનમાં વ્યક્તિગત અને સમૂહમાં કરાવી શકાય તેવી પ્રવૃત્તિઓ

- ડૉ. રણજિત ગામીત
આસિ. પ્રોફેસર
મો. ૭૯૮૪૧૯૧૬૧૧

વેકેશનનો સદ્ઉપયોગ એટલે કંઈક નવું શીખવાના દિવસો. મારા ખ્યાલથી બાળકોને જ્યારે પણ સમય મળે ત્યારે ખાસ કરીને વેકેશન દરમિયાન કુદરતના ખોળે આનંદ કરવો. પ્રકૃતિના સાંનિધ્યમાં જઈ સમય વીતાવવો જોઈએ. બહાર જવાનો સમય ના હોય તો ઘરમાં પણ બાળકને વ્યક્તિગત રીતે અને સમૂહમાં કેટલીક રમતો, પ્રવૃત્તિઓ કરાવી શકાય જેથી બાળકોમાં ઉત્સાહ, જિજ્ઞાસાવૃત્તિ અને ક્રિયા દ્વારા નવા જ્ઞાનનો સંચાર કરી શકાય. બાળકો માટે સાદા બેઝિક પ્રોગ્રામિંગ થઈ શકે એવાં રમકડાં લઈને એના જોડે સમય વીતાવો. એનાથી એનું મગજ પણ શાર્પ થશે.

વેકેશન દરમિયાન બાળકોને પર્વતારોહણ, સ્વિમિંગ, કેમ્પિંગ એવી તો અનેક પ્રવૃત્તિ શીખવી શકાય. ગામડાની મુલાકાત, ગામડાના લોકોનું જીવન અને એમની દિનચર્યા પણ બાળકો જાણે, પરિવાર સાથે વેકેશન માણે. બધા સાથે કોઈ સરસ મજાની જગ્યા પર જઈને અલગ અલગ પ્રવૃત્તિઓ કરે. ઘણી વાર તો બાળકો સાથે જંગલ માં પણ એકાદ બે રાત વીતાવવા જઈ શકાય. બાળકોને સાયકલિંગ કરવું, ટ્રેકિંગ કરવું ખુબ પસંદ હોય છે એટલે એ પણ કરાવી શકાય.

આ સિવાય નીચે મુજબની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરાવી શકાય.

શોધપ્રવૃત્તિ : બાળકો સ્વભાવે ચંચળ હોય છે એટલે તેમને સતત પ્રવૃત્તિશીલ રાખવા પડે. પરંતુ કેટલીક એવી એકિટવિટિઝ પ્રત્યે બાળકને વાળવું જોઈએ, જે તેના બૌદ્ધિક, શારીરિક કે માનસિક વિકાસમાં સહાયભૂત થાય અને તેની વિચારશક્તિ, તર્કશક્તિ અને તેમની એકાગ્રતામાં વધારો કરે. વસ્તુ શોધો, મેમેરી ગેમ, મારો

આજનો દિવસ, બોલની રમતો વગેરે.

ગેજેટથી દૂર રાખો : મોટા ભાગનાં બાળકો, મોબાઈલ, કમ્પ્યુટર જેવાં ગેજેટમાં ગેમ રમવામાં રચ્યાં-પચ્યાં રહે છે તેથી નૈસર્ગિક માહોલથી તદ્દન વિમુખ થઈ ગયાં છે. ક્યારેક તો લીમડો, પીપળો, વડ કે ગુલાબ, ચમેલી જેવાં ઝાડ, ફૂલની પણ તેમને સમજ નથી હોતી. બાળકને પ્રકૃતિની નજીક લઈ જાવ અને માટીથી રમવા દો. પાણીમાં છબછબિયાં કરવાં દો. કાગળની હોડી બનાવીને તરતી મૂકવા દો. આવી બધી જ પ્રવૃત્તિ બાળકના વિકાસમાં મદદરૂપ થવાની સાથે તેમનામાં પ્રકૃતિ તરફનો પ્રેમ પણ જાગશે.

સ્ટોરી બુક આપો : જો આપનું બાળક ટોકેટિવ હોય તો બુક રીડિંગ કરીને તેમને રસપ્રદ સ્ટોરી સંભળાવો. બાળકોને વાર્તામાંથી પ્રશ્નો પૂછો. આવું કરવાથી બાળકનું માઈન્ડ એક્ટિવ થશે, જેથી મગજની એક્સેરસાઈઝ થશે અને તર્કશક્તિમાં પણ વધારો થશે. અને બાળકની શ્રવણ-શક્તિમાં વધારો થશે.

ઈતર પ્રવૃત્તિ કરાવો : રંગો બાળકોને હંમેશાં આકર્ષતા હોય છે, તો બાળકની સાથે પેઈન્ટિંગ કરો. એ દરમિયાન તમે બાળકને રંગોની સાથે પ્રાણી, પશુ, પંખીની સમજ આપી શકો છો. આ રીતે બાળકનો ટાઈમપાસ પણ થશે અને તેમને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત પણ મળશે અને ક્રિયા દ્વારા શિક્ષણ આપી શકશો.

સમરકેમ્પ : ઉનાળા વેકેશન માં આવા સમર કેમ્પમાં બાળકોને લઈ જઈ બાળકોમાં રહેલી વિવિધ છુપી કલાને પ્રોત્સાહન આપી, તેને બહાર કાઢી શકાય છે. સમર કેમ્પમાં વ્યક્તિગત અને સામૂહિક વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ,

જેવી કે વિવિધ આઉટડોર રમતો, વૃક્ષારોપણ, સફાઈ અભિયાન, ડાન્સ, નૃત્ય, વેસ્ટમાંથી બેસ્ટ, અભિનયકલા, સ્વવિકાસ સાથે રસ-રુચિ પ્રમાણે બાળકને એક માસના વર્ગો કે સમરકેમ્પમાં મોકલવાં જોઈએ. સર્જનાત્મકતા ખીલવે તેવી પ્રવૃત્તિનું આયોજન કરી શકાય.

પ્રોજેક્ટ : પ્રોજેક્ટ થકી બાળક શિક્ષણ સાથે વિવિધ કલામાં પણ માહિર અને તેવું આયોજન કરી શકાય . વાર્તા આધારિત પ્રોજેક્ટ તૈયાર કરવા.

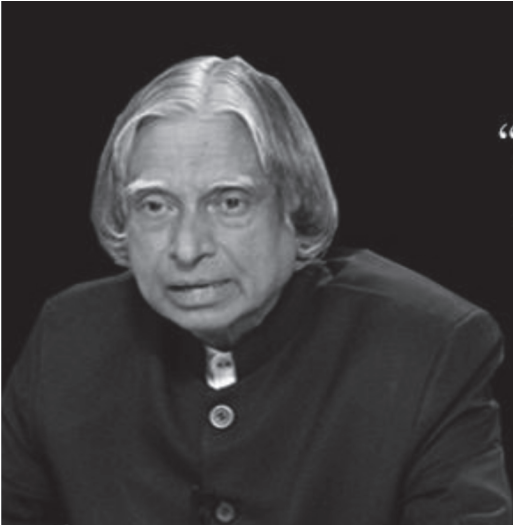
પ્રાચીન રમતો રમાડવી : જૂના જમાનાની ગેમ્સ પણ ડાઉનલોડ કરીને તેની વાત કરો, સમજાવો ને તેને રમવા પ્રેરણા આપો. ગિલ્લીદંડા, આમલીપિપલી, ચોરસ, વગેરે.

પ્રકૃતિની ગોદમાં : પર્યાવરણની નજીક લઈ જાવ, પશુ, પક્ષી, જીવજંતુઓ સાથે કુદરતના ખોળે આનંદોત્સવ કરતો છાત્ર ખૂબ જ વિકસિત થાય છે.

અન્ય પ્રવૃત્તિઓ : ઉપરોત દર્શાવેલ પ્રવૃત્તિઓ સિવાય બીજી ઘણી પ્રવૃત્તિઓ વેકેશન દરમિયાન બાળકો

પાસે કરાવી શકાય. જેમ કે, ચિત્રકામ, સંગીત, સ્પોર્ટ્સ વગેરે. બાળકોને વિવિધ ટ્રેકિંગ કેમ્પ, કરાટે, મ્યુઝિક, આર્ટ, પર્યાવરણમાં અને નદી-નાળા ને જંગલોના પ્રવાસમાં તેના જેવડા છાત્રો સાથે મોકલવા જોઈએ. જેથી બાળકો આવા આયોજનથી એકલાં રહેતાં શીખે, તેમનામાં નેતૃત્વના ગુણો, પોતાનું કામ હાથે કરતા શીખે અને ભાઈચારાની ભાવના વિકાસ થાય છે. બાળા વાર્તાની સાથે દરરોજ 10 નવા શબ્દો કે ગણિતના કોયડા ઉકેલવા આપવા જોઈએ. જનરલ નોલેજ બાળકનું વધે તે માટેના વિવિધ પુસ્તકો કે પુસ્તકાલયમાં વાંચન શોખ વિકસાવવો.

આમ, આ ઉનાળુ વેકેશન આનંદમય કે જ્ઞાન સાથે ગમ્મતનું વેકેશન બની રહેશે. જે ‘વેકેશન’ની સદ્ઉપયોગિતા વધારે છે. મુક્તમને આનંદ, ઉલ્લાસથી રમતા- રમતાં જે પ્રવૃત્તિ બાળક કરે તે જ સાચી વેકેશનની મજા છે. માટે બાળકને મુક્ત મને પ્રવૃત્તિમાં સામેલ કરો. જેથી વેકેશન બાળક માટે મજાનું બની રહે તે ખૂબ જ જરૂરી છે. માટે બાળકને તેની રસ-રુચિ પ્રમાણેની પ્રવૃત્તિઓ કરવા દો.

“Some of the brightest minds in the country can be found on the last benches of the classroom.”

— Dr. APJ Abdul Kalam

ક્યાં ગયું એ વેકેશન..!!!!

- ડૉ. નિષાદ ઓઝા
સિનિયર લેકચરર
DIET, Idar
મો. ૯૯૯૮૪૨૧૬૧૮

વેકેશન પડવાની રાહ કોને ન હોય ? અમને પણ હતી, આપને પણ હશે અને નવી પેઢીને પણ એટલી જ હોય. પણ પ્રશ્ન એ છે કે પહેલાં વેકેશનમાં જે અનુભૂતિજન્ય સ્પંદનો, સંતોષ, સાચકલો આનંદ, સંતોષ, કૌશલ્ય વિકાસ વગરે હતું એ આજના વેકેશનમાં છે ? સમયની રફતારમાં ઓગળી ગયેલાં વર્ષો પર નજર નાખીએ તો વેકેશનનું કેટકેટલું ભાથું સામે આવે છે !

સવાર પડે એટલે તૈયાર થઈને ઝાડ નીચેના ઘાંચડામાં બેસીને ‘કાચિયા’ રમતા. એ વખતે પ્લાસ્ટિકની બંગડીઓનું ચલણ પ્રમાણ બહુ ઓછું. તૂટેલી બંગડીના કાચ વીણીને ભેગા કરવાના. બધાએ સાથે જમીન પર જ બેસી ટોળે વળીને બેસવાનું. વીણેલા કાચના ટુકડાઓને રેતની મોટી ઢગલીમાં સંતાડી દેવાના પછી એના પર જોરથી એક પથરો મારવાનો અને એ પથરો માર્યા પછી ઢગલીમાંથી બહાર ડોકાચ એટલા કાચ લઈ લેવાના અને વારાફરતી દાવ લીધા પછી જેની પાસે વધુ કાચ આવે એ વિજેતા. બાના હાથમાંથી ક્યારેક અજાણતાં તૂટી ગયેલી બંગડી પણ વિજેતા થનારને માના માસુમ સ્પર્શ જેટલો જ આનંદ આપતી.

આ તો માત્ર દિવસની શરૂઆત હતી. બાકસનાં ખોખાંની છાપોની રમત તો જાણે જાગરી. એ વખતે બકરા-છાપ બાકસ આવતા. રંગીન છાપોવાળા બાકસનાં ખોખાં શોધવા ઘણા કઠિન હતાં. બાકસની આ છાપોની ઢગલી બનાવવાની, એક પથ્થર પર કે ઓટલા ઉપર મૂકવાની અને લગભગ દસ-બાર ફૂટના અંતરથી દાવ લેનાર એક પથ્થરના ટુકડાથી એ ઢગલાને તાકે અને જેટલી છાપો પડી એ બધી દાવ લેનારની. એમાંય રંગીન છાપો જીતતા ત્યારે ટેસડો પડી જતો.

આટલેથી વાત અટકે તો એ વેકેશન થોડું કહેવાય ? કપાસની સિઝન હોય એટલે કાલાં ફોલવાની આખી ધડી (વઢિયાર પંથકનો તળપદો શબ્દ ધડી એટલે કાલાંથી ભરેલી એક મોટી ગાંસડી) ફોલવાની હોય. એમાંથી એક તગારું ભરીને ફોલીએ એટલે પંદર કે વીસ પૈસા મળતા. અને એ વખતે એ બહુ મોટા લાગતા. બાળકનાં ટેરવાંને બરાબર કસરત આપતી આ ગાંસડી ક્યાં ખોવાઈ ગઈ એ ખબર જ ન પડી. આજે ક્યાંક કાલાં એટલે શું ? એમ પૂછીએ ત્યારે આશ્ચર્ય પામતી નવી જનરેશનને કહીએ તો શું કહીએ ?

બપોરે માંડ જમવા માટે ઘરમાં જઈએ અને ઢળતી બપોરે તો પાછો નવો જ પ્રોગ્રામ. કોઈ બેસન લાવે, કોઈ લીલાં મરચાં-કોથમીર, કોઈ ઘઉંનો લોટ, કોઈ શાકભાજી, કોઈ તેલ, કોઈ કડાઈ, કોઈ ચીપિયો, કોઈ થાળી, કોઈ ડિશ, કોઈ ચમચા-ચમચી તો કોઈ છેવટે માચીસ પણ લાવે અને શરૂ થાય ઘરગથ્થા રમવાનું અભિયાન. બળતણ વીણવા બધા નીકળે અને નાનાં નાનાં સાંઠેકડાં ભેગાં કરી ત્રણ બાજુ બે-બે ઇંટો મૂકીને ચૂલો તૈયાર થતો. આખી રસોઈઘરની પ્રોસેસ મગજમાં ચાલતી. બધા જ થોડું થોડું વિચારતા અને પોતપોતાની વાત રજૂ કરતા. કોઈ કહે આ બનાવીએ, કોઈ કહે આ. કોઈ કહે મારી મમ્મી તો આ બનાવે છે. અને છેવટે ધીમે ધીમે સર્વાનુમતે ક્યારેક ગોટા બનતા, ક્યારેક શાક અને રોટલી તો ક્યારેક બટાકાપોંવા, તો ક્યારેય બટાકાની ચિપ્સ. પણ આ બધાનો થાક ક્યાંય વર્તાતો નહિ. સમૂહભાવનાની સાથે રસોઈની કળાના વિવિધ પાસાંની, શાક સમારવાની કુનેહ વિકસતી, કેટલું બળતું રાખીએ તો ચૂલે મૂકેલી વસ્તુ દાઝે નહિ એનું આખું વિજ્ઞાન ભીતર અનુભવાતું. આ બધું જ થતાં થતાં એક-બીજા સાથે ચર્ચા કરવામાં શ્રવણકૌશલ્ય અને વાત કરવાની

કળાનો એક યા બીજી રીતે વિકાસ થતો. આ વિકાસ ક્યાં અને ક્યારે અટક્યો અને કાળક્રમે નિર્જીવ વેકેશનની સંકલ્પના ક્યારે અસ્તિત્વમાં આવી ગઈ એ સમજાયું જ નહિ.

...અને હા, રસોઈ થઈ ગઈ એટલે પૂરું ન થતું. પછી સાથે બેસીને જમવાની મજાના વર્ણન માટે કોઈ શબ્દો નથી. સ્વાદની પરખ, સમૂહભાવના, વહેંચીને ખાવાની માનસિકતા આ બધાના વિકાસમાં કદાચ આ ઘરગથ્થા રમવાની રમતે મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો હોય, એવા ઘણા દાખલા આપણી પાસે છે. અને હા, છેલ્લે વાસણ પણ બધા સાથે રહીને જ સાફ કરવાનાં. જેન્ડર બાયસ ભણવામાં તો બહુ વર્ષો પછી આવ્યું પણ ત્યારે જેન્ડર બાયસ જેવું કંઈ હતું જ નહિ. જૂથમાં છોકરીઓ જ વાસણ ઊંટકે એવો કોઈ દુરાગ્રહ નહોતો. રાખથી એકદમ ચોખ્ખાં થતાં વાસણોની રાખ કોણ જાણે કઈ રાખમાં ગાયબ થઈ..!

શિસ્ત પણ એવી જ. જે જગ્યાએ ઘરગથ્થા રમ્યા હોય એ જગ્યાને પાછી સાફ કરવાની સમજ પણ હતી. સ્વચ્છતાનું મિશન વર્ષો પછી આવ્યું, પણ સ્વચ્છતાની ગંભીરતા ત્યારે પણ ભારોભાર વર્તનમાં વણાયેલી હતી. ખાલી એક ઘરગથ્થાની રમતમાં કેટકેટલાં કૌશલ્યોનો અનાયાસ વિકાસ થતો..? આ બધું કોણે, ક્યારે, કેમ વિસારે પાડ્યું? એની શોધ હજી પણ છે.

ઢળતી સાંજે થોડો તડકો ઓછો થાય એટલે પાછા ભાઈબંધો લખોટી લઈને આવી જાય. ચાલો કુંચે (લખોટીએ) રમવું છે? એમાંય પાછી કેટલી વેરાયટી.? ઊભો બાંકો, બેઠો બાંકો, કુંડાળું, ગભીદાવ વગેરે. નવી પેઢી માટે મારે અહીં આની સ્પષ્ટતા કરવી જ રહી. ઊભો બંકો એટલે સવા કે દોઢ ફૂટના વ્યાસવાળું સર્કલ કોઈ લાકડા કે ઠીકરાની મદદથી બનાવવાનું.. પાંચ જણ રમનાર હોય અને ત્રણ-ત્રણ લખોટીનો દાવ હોય તો કુલ પંદર લખોટીઓ થાય. જેનો દાવ હોય એ, બે હાથમાં આ બધી લખોટીઓ લઈને સર્કલમાં એવી રીતે નાખે કે એક પણ

લખોટી સર્કલની બહાર ન જાય. આમ થાય તો આઉટ. બધી લખોટી સર્કલની અંદર જ હોય એવા કિસ્સામાં રમનાર સભ્યો પૈકી કોઈ એક કહે કે આ લાલ કલરની કે કોઈ અન્ય કલરની લખોટીને ધારવાની. જો દાવ લેનાર બતાવેલી લખોટીને જ તાકીને સર્કલ પૈકીની કોઈપણ બીજી લખોટીને અડ્યા વિના સર્કલની બહાર કાઢવામાં સફળ થાય તો સર્કલમાં રહેલી બધી જ લખોટીઓનો એ માલિક. આ જ રીતે બેઠો બંકો એમાં બેથી અઢી ફૂટના વ્યાસનું સર્કલ હોય. દોઢથી બે ફૂટ જેટલો દૂર એક પાટો દોરેલો હોય ત્યાંથી સભ્યો પ્રમાણે લખોટીઓની જે સંખ્યા હોય એ બધી લખોટીઓ સર્કલમાં નાખવાની અને બાકીની બધી પ્રોસેસ ઉપર ઊભા બંકા માટેની કહી એ જ પ્રમાણે.

આમાં જ ત્રીજી રમત ગભીદાવ. આમાં ત્રણ-ચાર ઈંચ ઊંડો અને ત્રણ ઈંચના વ્યાસવાળો એક નાનો ખાડો બનાવવાનો અને ત્રણ-ચાર ફૂટના અંતરે એક લીટી કે પાટો દોરવાનો. એ લીટી કે પાટાની પાછળ બેસીને જ્યાં ગભી બનાવી છે ત્યાં જેટલી સંખ્યામાં લખોટી હોય એ નાખવાની. જેટલી લખોટીઓ ગભીમાં પડે એટલી દાવ લેનારની. પણ ગભીમાં ન ગયેલી લખોટીઓ પૈકી બહારની લખોટીમાંથી કોઈ એક સભ્ય કહે એ લખોટીને તાકવાની અને જો એ તાકી લે તો બધી જ લખોટીઓ એની જાગીર.

અને ચોથી રમત તો પાછી અલગ જ. એક ફૂટના વ્યાસનું નાનું સર્કલ બનાવી એમાં દાવ મુજબની લખોટીઓ ગોઠવી વારાફરથી દાવ લઈને એ સર્કલની લખોટીઓ બહાર કાઢતા જવાનું. આમાં ક્યારેક એક લખોટીને તાકતાં ત્રણ-ચાર લખોટીઓ એક સાથે બહાર નીકળે ત્યારે થતા રોમાંચનું તો પૂછવું શું ! એમાંય છેલ્લી એક-બે લખોટી જ સર્કલમાં બાકી રહી હોય ત્યારે તો જે રસાકસી થાય એ જોવા જેવી હોય. પણ આ લખોટીઓની અલગ અલગ રમતો રમતાં રમતાં કેટલીયે ક્ષમતાઓ જાણે સહજ રીતે જ સિદ્ધ .

સર્કલ કેમ દોરવું, સીધી રેખાઓ કેવી રીતે બનાવવી? સર્કલથી અમુક ફૂટનું અંતર રાખી લીટી કે પાટો દોરવાનો એટલે અંતરની ખબર પડી, લખોટીને તાકવામાં એકાગ્રતા તો એવી રીતે કેળવાઈ ગઈ કે વાત જ ન પૂછો? અર્જુનની જેમ જ જે લખોટીને તાકવાની હોય એની ઉપર જ નજર ચોંટે અને એ જ લખોટીને તાકવામાં સફળતા મળે ત્યારે તો ખિસ્સામાં એક સાથે આવી જતી લખોટીઓ એ એક જાગીરદારનો અનુભવ કરાવે. પાંચ મિત્રો રમતા હોય અને ચાર-ચાર લખોટીઓનો દાવ હોય તો કુલ કેટલી લખોટીઓ થાય? એ ગણતરી કરતાં કરતાં જાણે ગણિતના ઘડિયા તો એમ જ પાકા થઈ જતા. વ્યાસ, ત્રિજ્યા, રેખા, ખૂણા વગેરે તો પછી વર્ગખંડમાં ચપટીમાં સમજાતા. કોણ જાણે ક્યાં ગઈ એ લાખ રૂપિયાની આ લખોટીઓ..?

ક્યારેક આ લખોટીઓ રમવાનો મૂડ ન હોય તો એ સમયમાં સનોડિયું રમવાનું, નીચેથી ઉપર તરફ ઉતરતી સાઈઝના લાદીના કે કોટાસ્ટોનના નાના પથ્થરો એક-બીજા પર ગોઠવવાના અને આઠથી દસ ફૂટના અંતરેથી એને ટેનિસ બોલથી મારવાનું, જેનો દાવ હોય એ પડેલા પથ્થરોને પુનઃ ગોઠવે અને બોલ જે બાજુ ગયો હોય ત્યાંથી એક સભ્ય પથ્થર ગોઠવતા ખેલાડીને એ દડો મારે. ગોઠવણી દરમિયાન જો એ દડો ગોઠવાનાર ખેલાડીને વાગે તો એને ફરી દાવ. અહીં પણ ગણતરી, એકાગ્રતા, નિશાન તાકવું બધું સહજ બનતું અને જો દડો વાગ્યા વિના સાથે પથ્થર ગોઠવાઈ જાય તો અહાહા..!!

કોઈ રવિવાર તો સ્પેશિયલ ગિલ્લી દંડા માટે ફાળવવામાં આવતો. બંને બાજુથી અણીદાર લાકડાનો નાનો ટુકડો એટલે ગિલ્લી. એને ચાર ઈંચ લાંબા અને એક-દોઢ ઈંચ ઊંડા નાના ખાડામાં ગોઠવવાની અને દંડાથી એના છેડા પર મારવાનું. હવામાં ઊડતી એ ગિલ્લીને દંડાથી જોરથી ફટકારવાની. જો ખાલી જાય તો ફીટાઉસ. આ રમતમાં પણ ગિલ્લીનું માપ, ગિલ્લીને છોલવાની કળા, ઉછળતી ગિલ્લીને હવામાં જ મારવાનું કૌશલ્ય, ગિલ્લી દૂર

ગયા પછી દંડા માપવામાં અને પછી લંગડી લેવામાં થતી શારીરિક કસરતો ક્યારે ભોંયમાં દટાઈ ગઈ એ જ ખબર નથી. હજી પણ સ્મૃતિપટલ પર આ દૃશ્યો આવે ત્યારે માત્ર મોબાઈલની ગેમને જ ગેમ માનતી આજની પેઢી પર અને ક્યાંક એના પેરેન્ટ પર પણ દયા આવે. નવી પેઢી દયાપાત્ર જ થશે કે શું એવું સતત થયા કરે અને પાછું વિચારોના ચકડોળે ચડેલું મન બાળપણમાં માણેલી અદ્ભુત વેકેશનની રમતમાં સરી પડે..

ઈંડાચોર. ચોપાટ જેવી એક ડિઝાઈન જમીન પર દોરી, વચ્ચે પથ્થર મૂકી ચાર બાજુ પાટામાં ગોઠવાયેલા ચાર સાથીઓ બરાબર વચ્ચે રહેલા પથ્થર રૂપી ઈંડાને લેવાનો પ્રયત્ન કરે અને એ ન લઈ શકે એ માટેના બીજી ટીમના સભ્યોના પ્રયત્નો જોવાની ખૂબ જ મજા પડતી. ચોરસ, લંબચોરસની સંકલ્પનાઓ, સીધી રેખાઓ દોરવાનું કૌશલ્ય કદાચ ત્યાંથી ભીતર ઉતર્યું હતું અને હા, લખોટીની રમત જેવી એકાગ્રતા તો પાછી અહીં પણ ખરી જ.

સાંજે વાળુ પણ જાણે જલદી પતી જાય તો સારું એવું થયા કરે. રમતા હોઈએ અને બાનો સાદ પડે એ સાદ જ વિસરાઈ ગયો. એક રૂમમાંથી છોકરાઓને બોલાવવા રસોડામાંથી મમ્મી મેસેજ કરે ‘બેટા ખાવાનું થઈ ગયું.’ બાનો ભાવ ક્યા ભવમાં ખોવાઈ ગયો એ ખ્યાલ નથી!. વાળુથી જ એજંડા પૂરો થતો ન હતો.

પીતુદાવ તો પાછું રમવાનું. આના ઉપર પણ થોડો પ્રકાશ પાડવો પડે એવું છે. આશરે દસ ફૂટનું ચોરસ દોરવાનું. એમાં સરખા અંતરે વચ્ચે લીટીઓ દોરવાની એટલે એ ચોરસના પાંચ સરખા ભાગ પડે. જેનો દાવ હોય એ પોતાનું પીતુ હાથમાં લઈ, એ સરખા ભાગવાળા ચોરસમાં નાખે. જો એ પીતુ કોઈ લીટી પર આવી જાય તો દાવ ગયો. ચોરસની બહાર પીતુ જાય તો પણ આઉટ. જો બે લાઈનની વચ્ચે પીતું પડે તો દાવ લેનાર લંગડી લેતાં લેતાં અંદર પ્રવેશે અને ધારો કે એ પીતુ ત્રીજા ખાનામાં પડેલું

હોય તો એ એ તરફ જાય અને લંગડી દરમિયાન જમીન પર રહેલા પગથી જ એ પીતુને આગળના ખાનામાં મોકલવા પ્રયત્ન કરે. પછી ક્રમશઃ એને આગળ લઈ જાય અને છેલ્લા ખાનામાંથી પાછું એને લંગડી કરતાં કરતાં જ પાછું પહેલાં ખાના સુધી લાવે અને છેવટે એને બહાર કાઢે. આ આખી રમતમાં પંજાને કસરત, ધ્યાન કેન્દ્રિતપણું, વસ્તુને અમુક અંતરે નાખવાની હોય તો કેટલું બળ વાપરવું તેની સમજ, હાડકાંની મજબૂતાઈ, શરીરની મજબૂતાઈ વગેરે કેટકેટલું સહજ પ્રાપ્ત થતું...! અને આટલા બધાને અંતે પાછી રાત્રે સાયકલ શીખવા માટે રાત્રે ભાડે લાવવાની હોય એ તો પાછી લાવવાની જ..

સાયકલ શીખતી વખતે ચાર જણ તો પકડી રાખે. એકબીજાને મદદરૂપ થવાની ભાવના, પરસ્પર સંભાળ રાખવાની સંવેદના કદાચ આ જ સાયકલે જ ભીતરે ભરી. પડી જઈએ તો વાગ્યાનું દર્દ તો ક્યારેય થાય નહીં. પડવાનું, ફરી ઊઠવાનું, ફરી પ્રયત્ન. ફરી સવારી. પણ ગોલ નક્કી કરેલો હોય કે ગમે તે થઈ જાય પણ સાયકલ તો શીખવી જ. ગોલ સેટિંગનું આ અદ્ભુત ચિંતન સાયકલ સવારીએ શીખવ્યું. આ ચિંતન અત્યારની પેઢીને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય છે એ ખબર નથી. હજારો રૂપિયા ખર્ચાને મોટા સેમિનારોમાં બાળકોને મોકલવાથી શું ફરક પડે છે એ તો ખ્યાલ નથી પણ લક્ષ્ય નક્કી કરવાની કેડી કંડારતી એ સાયકલ સવારીને આપણે કોઈ પણ વેકેશનમાં ભૂલી શકીએ એમ છીએ..?

આવું આવું તો કેટલુંયે કૌશલ્યવર્ધક ભાથું આપીને જતું વેકેશન કેમ ભૂલાય ? હજી તો લખતાં લખતાં પાનાં ઓછાં પડે એટલી સ્મૃતિઓનો સંચય અંતરમાં વલોવાય છે. ચલકચલાણું, રાત્રે રમાતી સંતાકૂકડી, નિર્દોષભાવે

રમાતા ગંજિપાનાં પાનાં, શૂન્ય ચોકડી, ચોરસ પાટિયા પર રમાતી અમદાવાદની રમત, લંગડીદાવ, આંધળોપાટો, કલર કલર ક્યો કલર?, કેટલા રે કેટલા? તમે કહો એટલા, સાપસીડી, બજારની લેવડદેવડની આખી સમીક્ષા જેમાં સમાઈ જતી એવો નવો વેપારી, નદી કે પર્વત?, માહિતી ખાતા તરફથી રીલ દ્વારા દર્શાવાતી ફિલ્મનું દૃશ્ય તો કેટકેટલું કુતૂહલ આજે પણ મનમાં જન્માવે છે ! કંતાનને તપેલી સાથે બાંધીને પછી એમાં કઢાતો કેરીનો રસ જોતાં બાળસહજ કેટલું આશ્ચર્ય થતું ! ગોટલા ધોઈને એમાંથી બનતો ફજેતો (એક પ્રકારની પાતળી કઢી)હાલ કોઈને કહીએ તો કદાચ ફજેતી જેવું લાગે.

દિવસે ખવાયેલી કેરીના સૂકાઈ ગયેલા ગોટલાને સગડીના ભદ્ધામાં શેકીને ખાવામાં આવતી મીઠાશ અત્યારે મળતા સેકરીનવાળા રસમાં ભળી ગઈ છે.

નક્કી કરેલા સમયે ટોકરી વગાડતી વગાડતી જતી માટલા કુલ્ફીની લારી મનને કેટલી ઠંડક આપતી ! એમાંય પાંચ પૈસા વધારે આપીને ટોપરાના છીણ લગાવેલી કુલ્ફી લઈએ તો એની મીઠાશ સામે આજની કોઈ કુલ્ફીનું કંઈ ન આવે ? કેટકેટલું યાદ કરું મિત્રો! બાકીનું તમારા સૌ ઉપર છોડું છું.

...પણ આ વિષય પર લખવાની આ તક આખા બાળપણને ઉજાગર કરનારી અને વેકેશન વગરની નોકરીમાં પણ આખા વેકેશનને જીવનારી બની રહી. પરંતુ વાસ્તવિકતામાં પાછો ફર્યો ત્યારે બારી બહાર નજર પડતાં પાંચ મિત્રોનું ટોળું હાથમાં મોબાઈલ સાથે તલ્લીન થઈને બેઠેલું જોયું તો ફરી એ જ પ્રશ્ન મનમાં જાગ્યો...ક્યાં ગયું એ બાળપણ...! ક્યાં ગયું એ કૌશલ્યના ખજાનાથી ભરપૂર ભરેલું વેકેશન...?

જેને હારવાનો ડર નથી, તેની જીત નિશ્ચિત છે...

કચ્છના પ્રવાસે

- ડૉ. અજિતસિંહ જાડેજા
મો. ૯૯૦૯૮૦૨૦૪૯

(દિવ્યા અને અક્ષરા વચ્ચે કચ્છના પ્રવાસ સંદર્ભે અને ત્યાંના જોવાલાયક સ્થળો બાબતે નીચે મુજબનો વાર્તાલાપ થયો.)

દિવ્યા: આજે અમારા પરિવારમાં વેકેશનમાં કઈ જગ્યાએ પ્રવાસમાં જવું એ અંગેની ચર્ચા થઈ હતી.

અક્ષરા: અરે વાહ.! ખૂબ જ સરસ. નક્કી થયું ક્યાં જવાનું છે?

દિવ્યા: ના. કંઈ નક્કી ના થઈ શક્યું.

અક્ષરા: ગયા દિવાળી વેકેશનમાં હું અને મારો પરિવાર કચ્છના પ્રવાસે ગયા હતા. તેના વિશે તને જણાવુ તો કદાચ તમને પ્રવાસના સ્થળ અને આયોજનમાં મદદરૂપ થશે.

દિવ્યા: ચોક્કસ. મારા પરિવારને હું જણાવી શકું.

અક્ષરા: ફિલ્મજગતની સદીના મહાનાયક અમિતાભ બચ્ચન કહે છે કે, “કચ્છ નહીં દેખા તો કુછ નહીં દેખા”

દિવ્યા: હા. એ તો મેં પણ સાંભળ્યું છે. તેમજ સાંભળ્યું છે કે કચ્છ ખૂબ જ વિવિધતાઓ ધરાવતો પ્રદેશ છે.

અક્ષરા: તેં સાચું જ સાંભળ્યું છે. કચ્છમાં રણ, સમુદ્ર અને પર્વતના ત્રિવેણી સંગમ અને બનીના ઘાસિયા મેદાન, સમથળ ખેતીના પ્રદેશની સાથે ત્યાંના માયાળુ અને પ્રેમાળ લોકોના વાણી અને પહેરવેશમાં પણ વિવિધતા જોવા મળે છે. તેથી જ તો કોઈ કવિએ કહ્યું છે કે, “રણ, દરિયોને

ડુંગર, જુદા વાણી ને વેશ.

એડે પ્રદેશ તે વારિ વના, કચ્છડો મુજો દેશ.

દિવ્યા: અરે વાહ.! ખૂબ જ વિવિધતાઓથી ભરેલો પ્રદેશ છે. તેનું કચ્છ નામ કેવી રીતે પડ્યું હશે?

અક્ષરા: પૂર્વે કચ્છ ચારે તરફ પાણીથી ઘેરાયેલો બેટ હતો. તેનો આકાર કાચબા જેવો લાગતો હોવાથી તેનું નામ કચ્છ પડ્યું એવી માન્યતા છે. બીજું આ જિલ્લો વિસ્તારમાં ભારતના બીજા નંબરે આવે છે, જે તેની અપાર વિશેષતા છે.

દિવ્યા: ખૂબ જ સરસ. કચ્છ જવા માટે કેટલા દિવસના પ્રવાસનું આયોજન કરી શકાય?

અક્ષરા: કચ્છના પ્રવાસે જવા માટે ત્રણથી ચાર દિવસના પ્રવાસનું આયોજન વધારે અનુકૂળ બની શકે.

દિવ્યા: તું મને વિસ્તારથી જણાવીશ, આ આયોજન કે ત્યાંના જોવાલાયક સ્થળો વિશે.

અક્ષરા: કચ્છના પ્રવેશદ્વાર સૂરજબારીના પુલથી પ્રવેશતાની સાથે કબરાઉ ગામમાં મા મોગલના દર્શન કરીને ઐતિહાસિક અંજાર જેસલ-તોરલ સમાધિ-સ્થળે જવાય. ત્યાંના પાણીદાર છરી, ચપ્પા, સૂડીઓના ઉદ્યોગ તથા બાંધણીકળા માટે જાણીતું શહેર છે. આ બે સ્થળોની વચ્ચે જો કંડલા પોર્ટની મુલાકાત લેવી હોય તો લઈ શકાય. ત્યારપછીનું સ્થળ ભુજ જ્યાં રાત્રીરોકાણ કરી શકાય ત્યાં રહેવા અને જમવાની ઉત્તમ સુવિધાઓ પ્રાપ્ય છે.

દિવ્યા : ભુજથી આગળ કયા સ્થળે જવાનું આયોજન થઈ શકે ?

અક્ષરા : બીજો આખો દિવસ ભુજમાં જ ઓછો પડે.

દિવ્યા : કેમ ?

અક્ષરા : કેમ કે કચ્છનું મુખ્યમથક ભુજ 580 ફૂટ ભુજિયા ડુંગરની તળેટીમાં આવેલું લગભગ 500 વર્ષ પુરાણું નગર છે. આ નગરમાં ઘણાં બધાં જોવાલાયક સ્થળો છે. ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્વારા સ્થાપિત ‘ભગવાન સ્વામિનારાયણનું મંદિર’, 1877 માં સ્થપાયેલો ગુજરાતનો સૌથી જૂનું ‘કચ્છ મ્યુઝિયમ’, ભુજનો હૃદય સમો ‘હમીસર તળાવ’, 300 વર્ષથી વધુ પ્રાચીન ‘રામકુંડ’, રાજાશાહી સમયમાં રાજ પરિવારના સભ્યોનું સમાધિસ્થળ જે આર્કિટેક્ચર ક્ષેત્રે ખૂબ જ અદ્યતન નમૂનો છે તેવી ‘છતરડી’, કચ્છનો સૌથી સુંદર મહેલ જે 1761માં અનેક પ્રકારના અરીસાઓથી બનેલ જેને મીરર પેલેસ તરીકે પણ ઓળખાય છે તેવો ‘આઈના મહેલ’, 1865માં સ્થાપીત મહેલની બનાવટ ઇટાલિયન ભૌતિક સ્ટાઈલમાં છે તેવો ‘પ્રાગમહેલ’, કચ્છના ભૂગોળથી તેની સંસ્કૃતિ બધું જ જેમાં જોવા મળે છે તેવું ‘ભારતીય સંસ્કૃતિ દર્શન મ્યુઝિયમ’, ગુજરાત રાજ્યમાં લોકોને વિજ્ઞાન પ્રત્યે જાગૃત કરવા પહેલું રીજનલ સેન્ટર ભુજ ખાતે તૈયાર થયું છે. તેમાં મરીન નેવિગેશન, સ્પેસ સાયન્સ, એનર્જી સાયન્સ, નેનો ટેકનોલોજી, ફીલ્ડસ મેડલ અને બોન્સાઈ પ્લાન્ટ સહિત છ ગેલેરી તેમજ સૂર્યાસ્ત સમય બાદ આકાશદર્શનની વિશેષ સુવિધા ધરાવતું ‘રીજનલ સાયન્સ સેન્ટર’, 2001ના ભૂકંપમાં જીવ ગુમાવેલ લોકોની યાદમાં અદ્યતન ભૂકંપ મ્યુઝિયમ ‘સ્મૃતિવન મેમોરિયલ’ની સાથે

ભુજિયા ડુંગર પર મિયાવાકી ફોરેસ્ટ તેમજ ડુંગરના ટોચ પરથી પ્રવાસીઓ માટે ઢળતા સૂરજની સાથે જગમગતા ભુજને નિહાળવાનો સનસેટ પોઈન્ટ, ભુજિયા ડુંગર પર આવેલ ભુજિયા નાગનું મંદિર, હિલ ગાર્ડન જેવા અનેક જોવાલાયક સ્થળો આવેલાં છે.

દિવ્યા : ભુજની નજીક આ ઉપરાંત બીજાં કોઈ જોવાલાયક સ્થળો છે ?

અક્ષરા : હા, ભુજની નજીકમાં જ આવેલ ભુજોડી ગામમાં 1857ના બળવાથી 1947માં ભારતની સ્વતંત્રતા સુધીના ભારતના સ્વાતંત્ર્ય સંઘર્ષમાં સૌથી મહત્ત્વપૂર્ણ એપિસોડ્સને અમર બનાવવાના પ્રયાસો સાથે ભારતીય સંસદ ભવનની સમાનતાના આકારે તૈયાર કરવામાં આવેલ ‘વંદે માતરમ મેમોરિયલ ભુજોડી’, ભુજની નજીક અજરખપુર ગામમાં કચ્છની હસ્તકળાને અને ભરત-ગૂંથાણ કળાને વ્યાવસાયિક અભિગમથી બેઠી કરીને એના પરંપરાગત રૂપરંગ સાથે ટકાવી-જીવતી રાખનાર વિશ્વખ્યાત ‘શ્રુજન’ સંસ્થાએ ‘લિવિંગ એન્ડ લર્નિંગ ડિઝાઈન સેન્ટર’ (એલ.એલ.-ડી.સી.) ઊભુ કર્યું છે. આ જીવંત મ્યુઝિયમમાં ત્રણ ગેલેરીઓનો સમાવેશ કરાયો છે. જેમાં કચ્છના જીવંત ભરતકામનું અદ્ભુત પ્રદર્શન છે. બીજી ગેલેરી રિસર્ચ ગેલેરી છે. ત્રીજી ગેલેરી ભવિષ્યમાં ઈન્સ્પિરેશન ગેલેરી તરીકે ખુલ્લી મુકાશે. ભુજથી રેલવે સ્ટેશન અને એરપોર્ટ રોડ ઉપર આવેલ રુદ્રમાતા ડેમ પર 1971 ના ભારત પાકિસ્તાનના યુદ્ધમાં એરફોર્સની હવાઈ પટ્ટીને થયેલ નુકસાનના સમારકામમાં મદદરૂપ થનાર માધાપરની બહેનોની કામગીરીની યાદમાં ગુજરાત સરકાર દ્વારા બનાવેલ ‘રક્ષક વન’માં મુખ્ય આકર્ષણોમાં 1971ના વર્ષની યુદ્ધની

ગાથા સાથે રક્ષક દ્વાર, ભીંતચિત્રો, વિવિધ લડાયક શસ્ત્રોની સાથે ઘણાં બધા આકર્ષણના નયનરમ્ય કેન્દ્રો છે.

દિવ્યા : મેં સાંભળ્યું છે કે કચ્છમાં બીચ આવેલો છે તે સાચી વાત છે ?

અક્ષરા : હા. જગવિખ્યાત કચ્છી દાબેલીનું જન્મસ્થળ એટલે માંડવી. અહીં દરિયા કિનારે સુંદર બીચ આવેલ છે. જેને કાશી વિશ્વનાથ કે માંડવી બીચ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આ બીચ ખૂબ જ સ્વચ્છ અને સુંદર છે. આ ઉપરાંત માંડવીમાં જ કચ્છી સ્વાતંત્રતા સેનાની પંડિત શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મા સ્મારક એટલે ‘ક્રાંતિ તીર્થ’ તેમજ ઈ.સ.1920માં નિર્માણ પામેલ જયપુરના કારીગરો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ રજવાડી મહેલ ‘વિજય વિલાસ પેલેસ’ અને ગોધરામાં અંબાજી માતાજીનું પ્રખ્યાત મંદિર આવેલ છે.

દિવ્યા : માંડવી થી આગળ કયા સ્થળે જવાનું આયોજન કરી શકાય ?

અક્ષરા : ત્યાંથી આગળ શ્રીમદ્ભાગવતમાં વર્ણવેલા પાંચ પવિત્ર સરોવરોમાંનું એક સરોવર એટલે ‘નારાયણ સરોવર’ જ્યાં વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના શ્રી ત્રિકમજી, લક્ષ્મીનારાયણ, ગોવર્ધનનાથજી, દ્વારકાનાથ, આદિનારાયણ, રણછોડરાયજી અને લક્ષ્મીજીના મંદિરોના દર્શનનો લ્હાવો લઈને કચ્છને જોડતી ભારતીય સરહદે આવેલું અંતિમ ગામ, જ્યાં દરિયામાં આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ આવેલ છે ત્યાં આવેલ દંતકથા પ્રમાણે પ્રખર શિવભક્ત રાવણ દ્વારા પ્રસ્થાપિત થઈ ગયેલ કોટી શિવલિંગોના કારણે પ્રખ્યાત ભગવાન શિવનું મંદિર એટલે ‘કોટેશ્વર મંદિર’ તેમાં ભગવાન શિવનાં દર્શન કરીને ઈ.સ. 1801 માં સ્થાપિત ‘લખપતનો કિલ્લો’ જ્યાં

ઈ.સ. 1851 પહેલા સિંધુ નદીના કિનારે આવેલ બંદર રોજની 1 લાખ કોરી કમાઈ આપતું હોઈ લખપતના નામે પ્રસિદ્ધ થયેલ, તે જોઈને વિશ્વપ્રસિદ્ધ કચ્છની ધણિયાણી અને સ્વયંભૂ રીતે પ્રગટ થયેલ બધા જ ભક્તોની આશા પુરી કરનાર ‘માતાના મઢ’ આશાપુરા માતાજીનાં દર્શન કરવાથી ધન્યતાનો અનુભવ થાય છે.

દિવ્યા : મેં વાંચ્યું છે કે, કચ્છમાં ચુંબકીય ક્ષેત્ર ધરાવતો પર્વત આવેલો છે ?

અક્ષરા : હા. આપણા પ્રવાસના આગળનું સ્થળ એટલે કચ્છનું સૌથી ઊંચું શિખર ‘કાળો ડુંગર’ જે ખાવડા નજીક આવેલ છે. જેની ઊંચાઈ 458 મીટર છે. આ ડુંગર 400 વર્ષ જુના દત્તાત્રેય મંદિર માટે જાણીતો છે. આ જ પર્વત પર ચુંબકીય ક્ષેત્ર ધરાવતી જગ્યા છે. જેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ પણ કરી શકાય છે.

દિવ્યા : આ ઉપરાંત અમિતાભ બચ્ચન ‘ખુશ્બુ ગુજરાત કી’ જાહેરાતમાં સફેદ વિસ્તાર તરફ આંગળી ચીંધે છે, તે પણ કચ્છમાં જ આવેલ છે ?

અક્ષરા : કાળા ડુંગર પછીનો સ્થળ એટલે બોલીવુડના મહાનાયક ગુજરાતના બ્રાન્ડ એમ્બેસેડર અમિતાભ બચ્ચન ‘ખુશ્બુ ગુજરાત કી’ નામની ગુજરાત ટુરીઝમની જાહેરાતમાં સફેદ વિસ્તાર તરફ આંગળી ચીંધતા રમણીય જે દૃશ્ય બતાવે છે, જે વિશ્વ ફલક પર ખ્યાતિ પામેલ પ્રવાસીઓ માટે આકર્ષણનું કેન્દ્ર એવા ધોરડો ગામ પાસે આવેલ કચ્છના ‘સફેદ રણ’ નું છે. આ સફેદ રણ રણોત્સવની ઉજવણી માટે સમગ્ર વિશ્વમાં વિખ્યાત છે. સફેદ ચાદર ધારણ કરેલ આ રણનો લ્હાવો લેવો એ એક અલગ જ પ્રકારની અનુભૂતિ છે.

દિવ્યા: ખરેખર કચ્છ એની અંદર ઘણી બધી વિવિધતાઓ સમાવીને બેઠેલો પ્રદેશ છે ત્યારબાદ કયા સ્થળે જવાય?

અક્ષરા: કચ્છનો ભૌગોલિક વિવિધતાનો ઉત્તમ ખજાનો એટલે ‘રોડટુ હેવન’. આ એક એવો રસ્તો છે જે પોતાનામાં એક પર્યટનસ્થળ બની ગયો છે. વિશાળ સફેદ રણમાંથી પસાર થતો આ રસ્તો જોવા લોકો દૂર દૂરથી આવે છે. ગુડલીથી સાંતલપુર નેશનલ હાઈવેનો ભાગ ખાવડાથી ધોળાવીરાને જોડતો લગભગ ૩૨ કિલોમીટર બંને બાજુ અફાટ સફેદરણની વચ્ચેથી પસાર થઈએ ત્યારે સ્વર્ગ જેવો અનુભવ થાય છે.

દિવ્યા: ‘રોડટુ હેવન’ નો અર્થ શું થાય છે?

અક્ષરા: ‘રોડટુ હેવન’ નો અર્થ સ્વર્ગનો રસ્તો કે સ્વર્ગમાં લઈ જતો રસ્તો. આ રસ્તા પર સ્વર્ગનો આહ્લાદક અનુભવ લેતા ધોળાવીરા પહોંચવાનું છે. જ્યાં પ્રાચીન મહાનગર સંસ્કૃતિનું લુપ્તપ્રાય નગર છે. આ સંસ્કૃતિ પાંચ હજાર વર્ષ જૂની છે. આખું નગર, પાણીની વ્યવસ્થા, રાજમહેલ કે પ્રાંતના મહેલની રચના, લોકોની રહેણીકરણી વગેરે જોવા જેવું છે. આ સ્થળ 27 જુલાઈ 2021 ના રોજ યુનેસ્કો દ્વારા વિશ્વ ધરોહર સ્થળ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

દિવ્યા: શું અહીં કચ્છના બધાં જ જોવાલાયક સ્થળોને આવરી લેવામાં આવ્યાં છે?

અક્ષરા: આ ઉપરાંત કચ્છમાં મુન્દ્રા અને જખૌ પોર્ટ, જૈન મંદિર-ભદ્રેશ્વર અને કોઠારા, પીંગલેશ્વર મહાદેવ મંદિર, કંથકોટ, તેરા, અને રોહાના કિલ્લા, વાંઢાય તીર્થધામ, સૂર્યમંદિર-કોટાય, દાદા મેકરણ મંદિર-ગ્રંગ, ધીણોધર ડુંગર, કોમી એકતાની પ્રતીક હાજીપીર દરગાહ-હાજીપીર, રવેચી માતાજીનું મંદિર-રવ, એકલ માતાજીનું મંદિર- ભરૂડિયા, મોમાઈ માતાજીનું મંદિર — મોરાગઢ જેવાં ઘણાં બધાં જોવાલાયક સ્થળો છે. જે સમયની અનુકૂળતાને ધ્યાનમાં લઈને આયોજન કરી શકાય.

દિવ્યા: ખરેખર કચ્છના જોવાલાયક સ્થળો અદ્ભુત અને અનેરાં છે. સાચા જ અર્થમાં કહેવાયું છે કે, “કચ્છ નહીં દેખા તો કુછ નહીં દેખા”. હું અને મારો પરિવાર ચોક્કસપણે કચ્છના પ્રવાસનું આયોજન કરીશું.

સંદર્ભસૂચિ:

1. Desai Anjali H. (2007). India Guide Gujarat. India Guide Publications.
2. Kunal Gaurav. (27 July,2021). “Unesco World Heritage tag: List of all 40 Indian sites after Dholavira addition”. New Delhi. Hindustan Times.
3. <https://www.etvbharat.com>
4. <https://Kachchh.nic.in>

માતૃભાષાનું શિક્ષણ વ્યક્તિનું નિર્માણ કરે છે, ચારિત્ર્યનું ઘડતર કરે છે અને સંસ્કારોનું સિંચન કરે છે.

- શ્રી ઉમાશંકર જોષી

વેકેશન દરમિયાન ઘરે શું શું કરી શકાય ?

- જયસુખભાઈ જિંકાદરા
મો. ૮૨૦૦૪૫૪૫૨૫

મનમાં રાખી મેં તો મુરાદ ને મળ્યુ મજાનું વેકેશન,
ફરવાની તમન્ના હેયે ધરી ત્યાં આવ્યું છે વેકેશન,
રાખી ઘણી શીખવાની હામ મેં તો ત્યાં જ વેકેશન,
અઢળક શીખવા મથું હું મને મળ્યું છે આ વેકેશન.

સામાન્ય રીતે દર વર્ષે આ ધગધગતા ઉનાળાના સમયે મોટા ભાગની શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં વેકેશનનો સમયગાળો આપવામાં આવે છે. આ વેકેશનનો સમય ઉપ દિવસનો રાખવામાં આવે છે. આ ઘણો લાંબો સમય વિદ્યાર્થી અવસ્થા વાળાઓને મળી રહે છે. આ સમય દરમિયાન દરેક વિદ્યાર્થીઓ માટે નવીનતમ પ્રવૃત્તિઓમાં શીખવા માટે પૂરતો સમય મળી જાય છે. આ સમય દરમિયાન યોગ્ય ફેસિલીટીની હાજરીમાં માર્ગદર્શન મેળવીને સુંદર મજાનું જીવન ઉપયોગી નવું શીખીને ભાવી જીવન માટે ભાથું બાંધી શકાય છે. આ માટે દરેકે પોતાની રસરુચિ પ્રમાણે જુદાં જુદાં ક્ષેત્રની પ્રવૃત્તિઓ પસંદ કરવી જોઈએ. આ પસંદગીની પ્રવૃત્તિમાં વધારે રસ લઈને જીવન કૌશલ્યના વિકાસ માટે મથી રહેવું જોઈએ. આ ઉપ દિવસના સમયગાળા દરમિયાન સંપૂર્ણ વેકેશન હોય મન લગાવીને રસના ક્ષેત્રોમાં વિદ્યાર્થીઓએ આગળ વધવું જોઈએ. આ ક્ષેત્રોની વાત હવે આપણે કરીએ.

સમર વેકેશન દરમિયાન વિદ્યાર્થીની વયકક્ષા અનુસાર પસંદગીની પ્રવૃત્તિઓ જો કરવામાં આવે તો, જે તે વિદ્યાર્થી ખૂબ જ સારી રીતે શીખી શકે છે. આ પ્રવૃત્તિઓમાં સંગીત, ચિત્ર, નાટ્યકળા, કમ્પ્યુટર, ડ્રાઈવિંગ, રસોઈ, યજ્ઞતર, માટીકામ, લુહારીકામ, સુથારીકામ, સોનીકામ, ફેક્ટરીમાં વિવિધ કામ, ખાટલા,

તોરણ, ભરતગૂંથણ, વોલ પેઈન્ટિંગની ડીઝાઈન, બાંધકામ, ખેતીકામ, વાહનોના ટાયરને પંચર, વાહન રિપેરીંગ, સીવણ, ઈલેક્ટ્રીકામ વગેરે પાસાઓને આવરી લઈને આ તમામ ક્ષેત્રે વત્તાઓછા પ્રમાણમાં કૌશલ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે સમય મળી રહે છે.

આ તમામ પ્રવૃત્તિઓ અંગે થોડું ડિટેલમાં જોઈએ તો વર્તમાન સમયમાં કમ્પ્યુટરની ખૂબ જ ડિમાન્ડ હોય. કમ્પ્યુટર ક્ષેત્રે પ્રાથમિક જ્ઞાન કે ઉચ્ચ જ્ઞાન મેળવવા માટે આ સમર વેકેશનનો 35 દિવસનો સમય ઘણો કહેવાય છે. એકાદ નિશ્ચિત કોર્સ પણ શીખી શકાય છે. આ કમ્પ્યુટર કોર્સ વિદ્યાર્થીને પોતાના આગળના ભવિષ્યમાં આર્થિક ઉપાર્જન માટે ખૂબ જ ઉપયોગી નીવડે તેમ છે.

ચિત્ર, સંગીત જેવા વિષયો ઉપર ધ્યાન દઈને આગળ વધવાથી સારી એવી ડિગ્રી મેળવીને નોકરી માટેની ઉજ્જવળ તક પણ ઊભી કરી શકાય છે. ચિત્ર ઉપર પ્રભુત્વ કેળવીને માસ્ટર ડિગ્રી અભ્યાસક્રમમાં દાખલ થઈ યોગ્ય લાયકાત મેળવી શકાય છે, તથા આ જ પ્રમાણે સંગીતના ક્ષેત્રે પણ આગળ વધી શકાય છે.

વોકેશનલ કોર્સની વાત કરીએ તો, સુથારીકામ, લુહારીકામ, કડિયાકામ, કુંભારીકામ વગેરે ક્ષેત્રોની અંદર કળા વિકસાવીને આગળ વધી શકાય છે.

આગળના જમાનામાં આ કામની સાથોસાથ પ્લમ્બિંગ કામ પણ શીખીને રોજરોટી કમાઈ શકાય તેવી છે. આ તમામ પાસાઓ આર્થિક ઉપાર્જન સાથે સંકળાયેલા હોઈ, સમર વેકેશન દરમિયાન તેમા રસ લઈને શીખવું જરૂરી છે.

ખેતીકામ જેવી પ્રવૃત્તિમાં સામેલ થઈને, ખેતી અંગે સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ભવિષ્યમાં ખેતીમાં સામેલ થઈને પણ આ ક્ષેત્રે આગળ વધી શકીએ છીએ. જેમાં નવાં સંસ્કરણ બીજા વિશે માહિતી મેળવી, આ ક્ષેત્રે પણ આગળ વધી શકાય છે.

વેકેશન દરમિયાન જ્યોતિષ જેવા ક્ષેત્રે પણ ટૂંકા કોર્સ કરી જ્યોતિષવિદ્યા જાણી શકાય છે. જે વિદ્યાઓ સમાજમાં ખૂબ જ ઓછા લોકોએ પ્રાપ્ત કરેલી હોઈ, તેના ઉપર પ્રાધાન્ય આપીને શીખવાથી પ્રવર્તમાન જમાનામાં શીખેલી વ્યક્તિની ડિમાન્ડ રહે છે. ભવિષ્યનો યુગ આવા વ્યક્તિઓને શોધતો ફરશે.

વેકેશન દરમિયાન સ્પોકન ઈંગ્લિશના ક્લાસ કરીને ઈંગ્લિશ જેવી આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષા જાણીને જીવનમાં ઉપયોગી એક સબજીવું પાસું ઊભું કરી શકાય છે. આજનો સમય ઈંગ્લિશનો સમય હોઈ, જ્ઞાન ખૂબ જ જરૂરી છે, જે આપણે સૌ જાણીએ છીએ.

વેકેશન સમય દરમિયાન એક માતાપિતા તરીકે આપણે આપણા બાળકને પ્રેમ, લાગણીને હુંફ આપવાની સાથે સાથે આગામી અભ્યાસમાં આવતાં જોવાલાયક સ્થળોની મુલાકાત લેવડાવવી જોઈએ. સ્થળોની મુલાકાતથી બાળકે મેળવેલું જ્ઞાન ચિરંજીવી રહે છે. જે સદા સત્ય છે. આ બાબતનું પણ એક માતાપિતા તરીકે આપણે ધ્યાન રાખવું જોઈએ.

વેકેશન દરમિયાન મે માસનો સમયગાળો હોય, ગરમીની ઋતુ હોય છે. આ ઋતુ દરમિયાન સ્વાસ્થ્ય માટે પણ કાળજી લેવી જોઈએ. મધ્યાહ્ન સમયે ત્રણચાર કલાક સુધી ઉનાળાની કાળજી ગરમીમાં બહાર નીકળવાના બદલે ઘરમાં કે બગીચામાં રહેવું વધારે હિતાવહ છે.

એરકન્ડિશનર કે એર કુલર જેવાં સાધનોનો ઉપયોગ કરતા બાળકોને શક્ય હોય ત્યાં સુધી અટકાવવાં જોઈએ. ગરમ હવા ફેકતા પંખા નીચે રહેવાને બદલે

ખુલ્લા વાતાવરણમાં કે ઝાડ નીચે ઠંડી આપતાં સ્થળોએ રહેવું વધુ હિતાવહ છે. ઉનાળાના વખતમાં સવારનો સમય વોકિંગ માટે ઉત્તમ હોય, આ પ્રવૃત્તિ પણ કરવી જોઈએ. વર્તમાન પરિસ્થિતિ પ્રમાણે બાળકો ઈન્ડોર રમતો વધુ પડતી રમતાં હોય છે. પરંતુ આ વેકેશન દરમિયાન આઉટડોર રમતો રમવી વધુ હિતાવહ છે. જેનાથી શરીરના બધા જ અવયવોને કસરત મળી રહે છે. બીમારી નજીક આવતી નથી. શરીર સ્વાસ્થ્યપ્રદ રહે છે.

આ સમયગાળા દરમિયાન રાત્રે કાંસા કે પિત્તળના લોટામાં ભરેલું પાણી સવારે પીવું વધારે વિતાવે છે. આ જ પ્રમાણે રાત્રે પાણીમાં પતાસાં અને કાળી દ્રાક્ષને પલાળેલ હોય, તે કાળી દ્રાક્ષને નરણાં કોઠે ખાવી અને ગળ્યું પાણી પીવું એ વધુ વિતાવહ છે. સાથોસાથ બિલાનું શરબત પણ લેવું સ્વાસ્થ્ય માટે હિતકારક છે.

વેકેશન સમય દરમિયાન બાળકો માટે શૈક્ષણિક ગેમ વસાવવી. એ ગેમ રમવા તરફ બાળકો પ્રેરાય તેવું ઘરનું વાતાવરણ સર્જવું જોઈએ. આ વખત દરમિયાન બાળકોને નિયમિત બાલ વાર્તાઓ કે રસ પડે તેવી વાતો એને કરવી જોઈએ. ઉત્તમ પુસ્તકોનું વાંચન કરવા બાળકોને પ્રેરવાં જોઈએ. ભણેલો અભ્યાસ તાજો રહે એ માટે દિવસ દરમિયાન એકાદ બે કલાક સુધી તેમને અભ્યાસનું પુનરાવર્તન થાય તેવી પ્રવૃત્તિઓ કરાવવી જોઈએ.

ઘરકામ કરવા માટે બાળકોને પ્રેરવાં જોઈએ. ભલે તે છોકરો હોય કે છોકરી. જેમાં રસોઈ બનાવતા પણ બાળકને શીખવું હિતાવહ છે.

માતા-પિતાને ઘરકામમાં બાળકો મદદ કરે એવું વાતાવરણ સર્જવું જોઈએ. ઘરમાં રહેલા વડીલો તરફ આદરભાવ રાખીને તેની સેવા કરે, એ ઈચ્છનીય બાબત છે. વેકેશન સમય દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓએ જે જે પ્રવૃત્તિઓ કરેલ છે, તેની નોંધ અવશ્ય રાખે એ સુનિશ્ચિત છે.

વેકેશન - બાળકની નજીક જવાનો અને ઓળખવાનો અવસર

- જિયા પંડ્યા
ચરોતર ઇંગ્લિશ મીડિયમ સ્કૂલ,
મો. ૯૪૦૯૧૮૧૬૩૮

મમ્મી ! મારા નાસ્તાનો ડબ્બો ભર્યો ?

પપ્પા ! મારી પાણીની બોટલ ક્યાં છે ?

મમ્મી ! જલદીથી વાળ ઓળી આપને !

પપ્પા ! મારા બુટ ક્યાં ગયા ?

કદાચ આવો દરરોજનો દરેકના ઘરમાંમાંથી આવતો અવાજ હશે જ. પરંતુ થોડા નાનકડા વિરામ માટે આ અવાજને વિરામ મળવા નો છે .જી હા ! વેકેશન આવી રહ્યું છે. મામાના ઘેર જવાનું, આખો દિવસ રમવાનું, સવારે મોડે સુધી સૂવાનું, મજાની લાઈફ. હેને !

વાલીમિત્રો, ખરેખર તો આ એ સમય છે કે જ્યારે આપણે આપણા બાળપણની વિસરાઈ ગયેલી યાદોને ફરીથી નવજીવન આપીએ છીએ.

ફરીથી એ દિવસોને માણવાનો, જીવવાનો અને સ્પર્શ કરવાના પ્રયાસ કરીએ છીએ પરંતુ આ સાથે મારા મત મુજબ આ સમય એ આપણા બાળકની નજીક જવાનું, સાથે રહેવાનું, સાથે જમવાનું અને મસ્તી કરવાનું એક હેતુસભર અવસર છે. આવો અવસર જો ૩૬૫ દિવસોમાં એક વાર મળતો હોય તો શા માટે તેનો લાભ ન ઉઠાવવો ? બાળકની સાથે બાળક બનીને તેના વાલીમાંથી તેના મિત્ર બનીને, તેને ઓળખવા, તેની વાતો સાથે વાતો પરીવીને એ માળામાં પડતી ગાંઠોની ઉકેલી શકાય કે નહીં ? એક નાનકડા ફૂલની સાથે આપણે પતંગિયું બનીને તેને એક સ્વસ્થ ફૂલમાં પરિણામ આપી શકાય છે.

ભાવનાત્મક વિકાસ

દરેક મા પોતાના બાળકનો સર્વાંગી વિકાસ ઇચ્છે છે. બાળકનો વિકાસ માતાપિતાના બાળક સાથેના બંધન

પર આધાર રાખે છે. બાળકનો ભાવનાત્મક વિકાસ તેના જન્મથી શરૂ થાય છે. જેમ બાળક મોટું થાય છે, તેની ભાવનાઓની મર્યાદા અને જેવી રીતે તે તેની ભાવનાઓ વ્યક્ત કરે છે તે દર્શાવે છે કે તેની ભાવનાઓ કેટલી પરિપક્વ થઈ ગઈ છે. જ્યારે બાળક માતાપિતા સાથે ભાવનાત્મક વાતચીત શરૂ કરે છે, તે માતાપિતાની પ્રતિક્રિયાને જીવનનો અંગ માને છે, તે મુજબ વર્તવાનું શરૂ કરે છે.

અવલોકન દ્વારા શીખવું

આપણે પોતાની જીવિત પળો મર્યાદાઓને વટાવીને અન્યના અનુભવોમાંથી શાણપણ કાઢવાની નોંધપાત્ર ક્ષમતા બાળક પાસે રહેલી છે. બાળક માતા-પિતાના વર્તનનું અવલોકન કરીને સરળતાથી પ્રભાવિત થાય છે અને આ મુજબ માતા-પિતા એક જવાબદાર વર્તન-યુક્ત સકારાત્મક મોડલ બની રહે છે. બાળક નવી નવી રીતભાત અને મૂલ્યો શીખે છે. વેકેશન દરમિયાન બાળક સંપૂર્ણ રીતે ઘરમાં રહેતું હોવાથી પોતાના માતાપિતાનું અવલોકન કરે છે અને આ અવલોકન દરમિયાન તેમની વાતો તેમની રીતભાત બધું જ શીખે છે.

શૈક્ષણિક કાર્યક્ષમતામાં વધારો

સંશોધન બતાવે છે કે જે બાળકો માતાપિતા સાથે વધારે સમય વીતાવે છે તેમની શૈક્ષણિક કાર્યક્ષમતા સારી વ્યવસ્થિત થતી જાય છે. માતાપિતા તરફથી મળતું પ્રોત્સાહન તથા અધ્યયન બાળકના આત્મવિશ્વાસમાં વધારો કરે છે. જેનાથી તે સતત સફળતાના શિખર સર કરે છે. વેકેશન દરમિયાન બાળકોને હંમેશાં પ્રોત્સાહન આપવું, નાની નાની રમતો દ્વારા અને તેમાં મળતી

સફળતામાં પણ પ્રોત્સાહન આપી શકાય છે. તેમને નાની વાતમાં શાબાશી આપી શકાય છે. અને આ રીતે તેમના બાળકના આત્મવિશ્વાસમાં વધારો કરી શકાય છે

મજબૂત સંબંધ

માતાપિતાની ભૂમિકા સંતાનોના ઉછેર માર્ગદર્શન અને છેલ્લે મિત્ર સુધીની રહે છે. માતા-પિતાનો પ્રેમ જ બાળકના હૃદયને સ્પર્શી શકે છે. તમારા બાળકને કોઈ પણ શરતો વિના પ્રેમ કરો. વધુ પડતી કાળજી બાળકના વિકાસને રૂંધી નાખે છે. તેઓને સાંભળો અને તેની સાથે સંમત થાઓ. રોજબરોજની વાતચીતમાં તેઓનો વિરોધ ન કરો. વેકેશન દરમિયાન સાથે હસો, સાથે જમો, સાથે રમતગમત રમો.

સામાજિકરણ અને બાળકનો વિકાસ

બાળકના વિકાસમાં ઘર અને માતા-પિતા ભાવિ જીવન જીવવા માટેનો પાયો નાખે છે. બાળકે શું કરવું, કોની સાથે કેવી રીતે વર્તવું, મહેમાનને પાણી આપવું, વડીલોને પગે લાગવું તે પાઠો માતા-પિતા પાસેથી જ શીખે છે. બાળક સંસ્કૃતિનો પ્રથમ પરિચય મેળવે છે. વેકેશનમાં એવું વાતાવરણ બનાવવું કે બાળક યોગ્ય કુશળતાનાં મૂલ્યો શીખી શકે. ઘરમાં કજિયાવાળું વાતાવરણ હશે તો બાળકના વિકાસ પર તેની આવડી અસર પડશે.

એક સમયે એક બાળક પર ધ્યાન આપવું

એક પરિવારમાં જે બાળકને એવું લાગ્યા કરે છે કે તેના માતા-પિતા તેના કરતાં અન્ય ભાઈ કે બહેનને વધુ માન સન્માન આપે છે તો તેની બાળક પર ખૂબ જ ખરાબ અસર પડે છે. તેની અસર જીવનભર રહી શકે છે. તેમનામાં આત્મવિશ્વાસ ઓછો જોવા મળે છે. તેઓ બાળપણમાં જ થનારી ચિંતા અને હતાશાનો શિકાર બને છે. ક્યારેક તેમનું પોતાનું વર્તન અને વ્યવહાર પણ જોખમી બની જાય છે. વેકેશન દરમિયાન બાળક સાથે

સારો સમય પસાર કરવો. એકથી વધારે બાળકો હોય તો સમય યોગ્ય રીતે આપવો.

મિત્રો, આમ જોવા જઈએ તો માતા-પિતા હંમેશાં બાળકને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે પોતાનાં વાણી, વર્તન અને વ્યવહારથી અસર કરે છે. છતાં વેકેશન એ એવો ટાઈમ છે જ્યારે તમે તમારા બાળકની વધારે નજીક જઈને તેનામાં સારા સારા ગુણોનું સિંચન કરી શકો છો .

વેકેશન દરમિયાન ઘણી બધી એવી પણ પ્રવૃત્તિઓ છે. જેના થકી તમારું બાળક સારા ગુણ શીખી શકે છે તથા તેનામાં આવેલા નાના નાના અવગુણોને પણ દૂર કરી શકાય છે. જરૂરી નથી કે વેકેશન એટલે ફક્ત રમત ગમત. વેકેશન નો મતલબ જ્ઞાન સાથે ગમ્મત સાથે અને રમત સાથે જીવન જીવવાની કળા.

આ એક એવો સોનેરી અવસર છે જે કદાચ કોઈ પણ માતા-પિતા ગુમાવવા નહીં માંગે. ઘણી વાર એવું પણ બને છે કે બાળકો શાળામાં કે ઘર સિવાય બીજી જગ્યાએ જે પ્રવૃત્તિઓ કરતાં હોય અથવા ઘણા એવા અવગુણ આવી ગયા હોય જેની ખબર કદાચ માતા-પિતાને નથી હોતી. તો આ સમય દરમિયાન એવી પ્રવૃત્તિઓ કે એવા અવગુણોને ઓળખવાનો અને તેને દૂર કરવાનો પણ સારો સમય છે. બાળક માટે માતાપિતાએ એક કલાકાર છે, જે સારામાં સારી મૂર્તિ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. અને વેકેશન એટલે એવો પણ સમય છે જે કદાચ આપણે આપણું બાળપણ ફરીથી જીવી શકીએ છીએ. જે ભૂલો કદાચ આપણે બાળપણમાં કરી છે તે ભૂલ આપણું બાળક અત્યારના સમયમાં ન કરે તેનું પણ આપણે ધ્યાન રાખી શકીએ છીએ. અથવા તે બાબતે ટકોર પણ કરી શકીએ છીએ. કોઈ પણ વસ્તુ હંમેશાં વઢવાથી કજિયો કરવાથી કે મારવાથી સુધરતી નથી. ઘણીવાર સાથે રહીને તેમની સાથે તેમના જેવા બનીને પણ આપણે ઘણા બધા ગુણોને સમજાવી કે શીખવાડી શકીએ છીએ.

પ્રવાસના શૈક્ષણિક, સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક આયામો

- નીતિન વરિયા
ચાઇલ્ડ થેરાપીસ્ટ, સુરત
મો. ૯૪૦૯૮૪૦૯૩૮

પ્રવાસ શબ્દ કાને પડે એટલે મને કાકાસાહેબ કાલેલકરનું એક વિધાન કામ યાદ આવે કે “પ્રવાસ એટલે અગવડો વેઠવાની બાદશાહી ઢબ. પ્રવાસ મારફતે માણસ જેટલો ભૂમિભાગ આંખો વડે પોતાનો કરે છે જેટલું અંતર પાદકાંત કરે છે જેટલો અનુભવ સંઘરી શકે છે તેટલે દરજ્જે તેનું જીવન સમૃદ્ધ થાય છે.” દરેક પ્રદેશની પોતાની આગવી એક ઓળખ હોય છે. આ ઓળખથી પરિચિત થવા કે જે તે ભૌગોલિક પ્રદેશમાં લોકો શું કરે છે, કેવી રીતે રહે છે, કેવા ઘરમાં રહે છે, વાતાવરણની સ્થિતિ કેવી છે? વગેરે વગેરે બાબતોની જાણકારી જ નહીં અનુભવ પણ પ્રવાસ કરવાથી મળી રહે છે.

વ્યક્તિત્વ-વિકાસ માટે બહાર નીકળવું, નવા પ્રદેશોમાં જવું એ બાળકના વિકાસમાં મહત્વપૂર્ણ ભાથું પૂરું પાડે છે. કોઈ પણ પ્રવાસ ત્રણ પ્રયોજનને લઈને થાય છે. સહેલાણીવૃત્તિ, પ્રવાસવૃત્તિ કે યાત્રાવૃત્તિ. આપણે કયો પસંદ કરીએ છીએ તે આપણા પર આધારિત છે. પ્રાચીન કાળમાં તો ધર્મનું મહત્વ હતું એટલે પગપાળા કે બળદગાડી, ઘોડાગાડી વગેરેમાં લોકો એક પ્રદેશમાંથી બીજા પ્રદેશમાં જતા હતા. તે સમયે ધાર્મિક પ્રવાસનું મહત્વ સવિશેષ હતું. મને એક અંગ્રેજ લેખક ફ્રેડરિક સ્ટાર્કનું પ્રવાસ અંગેનું વિધાન યાદ આવે છે કે “Travel is necessary to an understanding of man.” વધુમાં ઉમેરે છે કે “The art of learning fundamental common value is perhaps the greatest gain of travel to those who wish to live at ease among their fellows.”

બાળકોના પ્રવાસની વાત આવે ત્યારે તેના શાળાકીય પ્રવાસનું મહત્વ પણ વધુ છે. આવા શાળાકીય પ્રવાસ થકી બાળકમાં માત્ર પ્રવાસ અંગેના સ્થળની જ નહીં પણ સાથે સાથે સંઘભાવના, સહકાર, સંલગ્નતા, જૂથ

એકતા વગેરે જેવા મનોવૈજ્ઞાનિક પાસાઓનો પણ વિકાસ થાય છે. પ્રવાસ કરવા ખાતર પ્રવાસ કરવાથી પણ બાળકમાં ઘણું બધું રોપાતું હોય છે. બાળમાનસ પર પ્રવાસ કરવાથી જબરજસ્ત અસર પડે છે. નાની નાની આંખો વડે એ મોટાં મોટાં કુદરતી સર્જનો જુએ છે ત્યારે તે પણ પોતાને એક પ્રકૃતિનો ભાગ સમજવા લાગે છે.

શાળાકીય પ્રવાસમાં આનંદ તો છે જ પણ સાથે સાથે બાળક જે સ્થળની મુલાકાત લે છે. તેનાથી તે પરિચિત થાય છે અને તેના માનસપટ પર એ અનુભવ લાંબા સમય સુધી ટકી રહે છે. પ્રવાસ કરવાથી બાળકમાં અને આપણામાં પણ ચિંતનશક્તિ, જિજ્ઞાસાવૃત્તિ, અનુભૂતિ-વિશ્વનો વ્યાપ વધે છે. બાળકમાં આ ખ્યાલ એક માતા-પિતા તરીકે રોપી દેવામાં આવે તો પ્રવાસથી બાળકના વ્યક્તિત્વઘડતરનું કાર્ય ત્યાં જ પૂર્ણ થઈ જાય છે. બાળક જ્યારે પ્રવાસ થકી કોઈ પણ પ્રદેશને પોતાની આંખો વડે જુએ છે અને કાનો વડે સાંભળે છે ત્યારે તેના કલ્પનાશીલ મગજમાં ઘણું બધું ઉમેરાતું હોય છે.

બાળક ખાલી એક પ્રવાસ કરે છે ત્યારે એક માતા પિતા તરીકે આપણે તેની મનોભૂમિ માં ઘણું ખરું વાવી દેતા હોઈએ છીએ. જે પ્રવાસોની સંખ્યા વધતા વાવેલું વિશાળ વટવૃક્ષ બને છે અને બાળક એક અનુભવસમૃદ્ધ વ્યક્તિ બનતો જાય છે. બાળક જે જે જુએ છે નદી, સરોવર, તળાવ, સાગર, મહાસાગર, ઝરણા, મેદાન ટેકરીઓ, રણ, જંગલ, ક્ષિતિજ, આકાશ વગેરે દૃશ્ય પોતાની ઈન્દ્રિયથી તે જુએ છે ત્યારે તે રોમાંચિત થાય છે. આવો આહ્લાદક અનુભવ તેના મનોજગતમાં પ્રકૃતિ સાથેના સંબંધની એક અલગ જ ભાત પાડી જાય છે. બાળકનો પ્રવાસ અંગેનો અનુભવ તે જ્યારે અન્યને વહેંચશે ત્યારે

પણ તેણે જે જે જોયું છે તે તે બાબતો તે પોતાના શબ્દો વડે વ્યક્ત કરતા પણ શીખશે. આવી રીતે તેની વર્ણન કરવાની સર્જનાત્મક શક્તિનો પણ વિકાસ થાય છે.

પ્રવાસ કોઈ પણ હોય, તે બાળકમાં કંઈક તો મૂકીને જાય જ છે. ફરવું, રખડવું, એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે જવું તે હવે ઘણું સરળ બન્યું છે. આના લીધે બાળમાનસ વધુ અનુભવસમૃદ્ધ બની રહ્યું છે. આપણે જાણીએ છીએ તે રીતે કે નાના બાળકોનું માનસ વધુ કલ્પનાશીલ હોય છે. તે જે જુએ છે તે બાબત તેને કાયમ યાદ રહે છે. ઘણાં માતાપિતા બાળકને પ્રવાસ જતાં રોકે છે, જ્યારે પ્રવાસની વાત આવે ત્યારે બાળકને એ પ્રવાસ કરવાની છૂટ આપવી જ જોઈએ.

બાળ વ્યક્તિત્વ વિકાસની દૃષ્ટિએ પ્રવાસ એ એક અભિન્ન ભાગ છે. પહેલાનાં સમય કરતાં હાલ ટેકનોલોજી અને પરિવહનની સગવડને લીધે નજીક અને દૂર એમ બંને પ્રવાસો શક્ય બન્યા છે. બાળકના વિકસતા મનોજગતમાં પ્રવાસનો અનુભવ કંઈક અલગ જ ભાત મૂકે છે. બાળક જ્યારે અન્ય બાળક સાથે કોઈ પ્રદેશની સફરે જાય છે ત્યારે તે ઘણી બધી એવી બાબતોને આત્મ સાત કરે છે જે કદાચ બાળ ઉછેરમાં આવી જ ન શકે. બાળકના માનસપટ પર મનોવૈજ્ઞાનિક ગુણોનો વિકાસ કરવામાં જેટલું બાળ ઉછેરનું મહત્ત્વ છે તેટલું જ મહત્ત્વ પ્રવાસનું પણ છે.

બાળકના પ્રવાસે સંદર્ભે જ્યારે વાત કરીએ છીએ ત્યારે માત્ર શાળામાંથી જ જે પ્રવાસ થાય છે એની જ વાત નથી, પરંતુ તે કુટુંબ સાથે જે પ્રવાસ કરે છે તેનો પણ સમાવેશ થાય છે, ટૂંકમાં એટલું તો કહી જ શકાય કે પ્રવાસથી લોકોના સંપર્કથી, ભૌગોલિક વિભિન્નતાઓથી, સાંસ્કૃતિક પરિવેશથી, વગેરેથી બાળક પ્રભાવિત તો થાય જ છે. અગાઉ વાત કરી એ પ્રમાણે કે અન્ય પ્રદેશમાં વસવાટ કરતા લોકો શું કરે છે, કેવો વ્યવસાય કરે છે, કેવી આબોહવા વાળા પ્રદેશમાં રહે છે, પ્રાકૃતિક ભૌગોલિક સ્થિતિ કેવી છે, ખાનપાન

કપડા પહેરવેશ કેવા છે, ત્યાંના પ્રદેશની ભાષા બોલી વગેરે કેવું છે. તેનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન બાળકને જે તે પ્રદેશનો ત્યારે જે ખુદ અનુભવ કરે છે ત્યારે જ તેને ખ્યાલ આવે છે. એટલે તો કહેવાયું છે કે મુસાફરી એ વ્યક્તિત્વવિકાસનો મહત્ત્વનો ભાગ છે.

બાળકની વય જેમ જેમ વધતી જાય છે તેમ તેમ તેની જગતને જોવાની દૃષ્ટિ બદલાતી રહે છે. અભ્યાસો એવું દર્શાવે છે કે બાળપણમાં કરેલા પ્રવાસોની છાપ મગજ પર લાંબા સમય સુધી ટકી રહે છે. જે પ્રદેશમાં વ્યક્તિ પ્રવાસ કરે છે તે પ્રદેશની વિભિન્નતાઓથી તે પરિચિત થાય છે તે પ્રવાસનો મૂળભૂત ઉદ્દેશ્ય છે. ઘણા સમજી અને લખી શકતાં બાળકો પોતે કરેલા પ્રવાસનું વર્ણન પણ જાતે લખતાં હોય છે, તો પ્રવાસનું શૈક્ષણિક મહત્ત્વ પણ ત્યાં વધી જાય છે. બાળક જે જે જુએ છે તે બધું જ તેના મનોજગતમાં એકઠું થાય છે. આવા નાનકડા પ્રવાસોથી બાળકને મોટા પ્રવાસ તરફ લઈ જઈ શકાય છે. આપણા ગુજરાતી અને અન્ય ભાષાના સાહિત્યમાં પણ ઘણા બધા પ્રવાસ નિબંધો લખાયા છે જેનો અભ્યાસ બાળકોએ કરવા જેવો છે.

બાળમાનસનો બૌદ્ધિક, સામાજિક, શૈક્ષણિક, મનોવૈજ્ઞાનિક અને સર્વાંગી-વિકાસ માટે પ્રવાસનું અદકરુ મહત્ત્વ રહેલું છે. હાલ બધાં બાળકોને સાથે પ્રવાસ લઈ જવા માટે શાળા જ એક માધ્યમ છે. શાળાકીય પ્રવાસ જો નીરસ બની રહે તો પ્રવાસનો કોઈ અર્થ સરતો નથી. પ્રવાસ માટે જે તે સ્થળની પસંદગી કરવાની છે તે કેટલી સંબંધિતતા ધરાવે છે તે મહત્ત્વનું છે. બાળક કઈ ઉંમરનું છે તે પ્રમાણે પ્રવાસસ્થળની પસંદગી થાય તો આપણે અને પ્રવાસ તેનામાં ઘણું બધું પરિવર્તન કરી શકીશું.

“જે એકલ પ્રવાસી છે એ આજે જ પ્રસ્થાન કરી શકે છે પણ જે અન્ય સાથે પ્રવાસ કરે છે એણે બીજા તૈયાર થાય ત્યાં સુધી રાહ જોવી પડે છે.”

- હેન્રી ડેવિડ થોરો

વેકેશનમાં પ્રવાસનું અનોખું મહત્વ

- શમીમ મર્યટ
મો. ૯૨૦૯૨૩૮૩૬૬

વેકેશન એટલે કામમાંથી વિરામ લેવો અને દિનચર્યા પર પાછા ફરવા માટે તમારી જાતને નવી ઊર્જા સાથે પુનર્જીવિત કરવી. હાસ્ય, શિખામણ અને સહિયારા અનુભવો ક્યારેય ન ભૂલાય એવું આનંદથી ભરપૂર પ્રવાસનું વચન આપે છે બાળકો સાથેનું વેકેશન ! જો તમે તમારી પ્રાથમિકતાઓની સૂચિમાં વેકેશનની કિંમત ઓછી આંકી હોય, તો સમજી લો કે તમે એક મોટી ભૂલ કરી રહ્યા છો. વેકેશન સારા ખોરાક અને કસરત જેટલું જ મહત્વપૂર્ણ છે. તદ્દુપરાંત, આયોજિત મુસાફરી વેકેશન બાળકો પર ઘણી શૈક્ષણિક, સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક જીવન બદલાતી અસર કરે છે. બાળકના જીવનમાં વેકેશન કેટલું મહત્વનું હોઈ શકે છે તેના પર એક નજર નાખીએ.

શૈક્ષણિક પરિભાષો :

સાંસ્કૃતિક એક્સપોઝર : પ્રવાસ બાળકોને વિવિધ સંસ્કૃતિઓ, ભાષાઓ, રીત-રિવાજો અને પરંપરાઓથી પરિચિત કરે છે, તેમના વિશ્વ દૃષ્ટિકોણને વિસ્તૃત કરે અને સાંસ્કૃતિક સંવેદનશીલતાને ઉત્તેજન આપે. મારા પપ્પાને મુસાફરી કરવાનું ગમતું હોવાથી, અમે ઉત્તર અને દક્ષિણ ભારતનાં જુદાં જુદાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ, અનેક અદ્ભુત અનુભવો માણી શક્યા. દરેક સ્થળનો પોતાનો અનોખો સાંસ્કૃતિક વારસો હતો અને અમે બાળકો તેમનાથી ઘણા પ્રભાવિત થયા હતા. દાખલા તરીકે, કાશ્મીરી પ્રદેશના પહેરણ અને તેમની કાવા ચા. કન્યાકુમારીમાં અમને કેળાના પાન પર ખાવાની મજા આવી હતી.

ઐતિહાસિક અધ્યયન : ઐતિહાસિક સ્થળો અને સીમાચિહ્નોની મુલાકાત ભૂતકાળ સાથે મૂર્ત જોડાણ પ્રદાન કરે છે, જે ઇતિહાસને જીવંત બનાવે અને બાળકોની

વિશ્વની સમજમાં વધારો કરે. કાર્ટિકમાં ઉતર્યા ત્યારે મારાં માતા-પિતા અમને એવી ઘણી જગ્યાએ લઈ ગયાં જ્યાં સુંદર મંદિરો હતાં. દરેકનું શિલ્પકામ માત્ર શાનદાર જ નહોતું, પરંતુ તેની સાથે અમે તેની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ પણ શીખ્યા. અમે ભાઈ-બહેનો ખરેખર નસીબદાર હતાં, કે અમને મૈસૂર પેલેસ, તાજમહેલ, સાલારજંગ મ્યુઝિયમ વગેરે જેવાં કેટલાક પ્રખ્યાત સ્મારકોના ઇતિહાસને જોવા અને જાણવાની સોનેરી તક મળી.

કુદરતી વિજ્ઞાન : રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો અથવા વન્યજીવ અનામત જેવા કુદરતી લેન્ડસ્કેપ્સનું અન્વેષણ કરવું, ઇકોસિસ્ટમ્સ, જૈવવિવિધતા અને પર્યાવરણીય સંરક્ષણ વિશે શીખવાની તક પ્રદાન કરે છે. મારા કાકા વન્યજીવનમાં વધુ રુચિ ધરાવતા હતા. તેમનો આભાર, કે દર વર્ષે ઓછામાં ઓછી એક માર્ગદર્શિત હાઈકિંગ અને સફારી ટ્રીપનું આયોજન કરવામાં આવતું. પાછા આવ્યા પછી તેઓ હંમેશાં અમને અમારા સાહસિક પ્રવાસ પર નિબંધ લખવાની ફરજ પાડતા. તદ્દુપરાંત, જંગલમાંથી એકત્ર કરાયેલા લાકડાનાં પાઈન શંકુ અને સૂકાં ફૂલોનું સંભારણું હજુ પણ મારી પાસે છે.

ભાષાવિકાસ : વિવિધ ભાષાના વાતાવરણમાં નિમજ્જન ભાષાસંપાદનને પ્રોત્સાહિત કરે છે અને વાસ્તવિક જીવનની ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓ દ્વારા ભાષા કૌશલ્યને સુધારે છે. દરેક જણ આપણી માતૃભાષા અથવા તો રાષ્ટ્રભાષા પણ નથી જાણતા હોતા. તેથી ઘણી વખત આપણે અમુક સ્થાનિક શબ્દો શીખવા પડે, જે આપણને વાતચીત કરવામાં મદદ કરે, કમસેકમ જેથી આપણી જરૂરિયાતો પૂરી થઈ શકે. મેં એ પણ નોંધ્યું છે કે વતનીઓ આપણને તેમની સ્થાનિક ભાષા શીખવવામાં ખૂબ આનંદ અનુભવતા હોય છે.

સામાજિક પરિમાણો : આંતરવ્યક્તિગત જોડાણો : કુટુંબ સાથે મુસાફરી સંબંધોને મજબૂત બનાવે છે, તથા વહેંચાયેલા અનુભવો અને સહયોગી નિર્ણય લેવાથી સકારાત્મક સંબંધોને પ્રોત્સાહન મળે છે. બચ્ચાઓ હોય કે મોટા, ઘરમાં દરેક વ્યક્તિ પોતાના જીવનમાં વ્યસ્ત હોય છે. તેમ છતાં, જ્યારે પરિવારો સાથે મુસાફરી કરે, ત્યારે તેઓ એકબીજા સાથે શ્રેષ્ઠ ગુણવત્તાનો સમય વીતાવે છે. ઉદાહરણ તરીકે અમારું કુટુંબ. મારા પતિ, હું અને અમારા બંને છોકરાઓ, અમે બધા ૮ થી ૬ ની નોકરી કરીએ છીએ. તેમ છતાં, અમે સાથે કરેલી ઘણી યાત્રાઓ યાદગાર રહી છે. વેકેશન દરમિયાન અમારી વાતો, વિચારોનું આદાન-પ્રદાન, એ ક્ષણો માત્ર લાગણીશીલ જ નથી હોતા, પણ તમને તમારા પ્રિયજનોના હૃદયમાં પણ ડોકિયું કરીને એમની ભાવનાઓ સમજવાનો મોકો આપે છે.

સાંસ્કૃતિક વિનિમય : સ્થાનિકો અને સાથી પ્રવાસીઓ સાથે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા આંતર-સાંસ્કૃતિક સંચારની સુવિધા આપે છે, સહાનુભૂતિને પ્રોત્સાહન આપે અને વિવિધતાની સહનશીલતાને પ્રોત્સાહિત કરે છે. મુસ્લિમ હોવા છતાં, મારા પપ્પા ઈચ્છતા હતા કે અમે અક્ષરધામની મુલાકાત લઈએ. મને યાદ છે કે હું આ પવિત્ર સ્થળના સમગ્ર પ્રવાસથી ખૂબ પ્રભાવિત થઈ હતી.

ટીમવર્ક (એકત્રિત કાર્ય) અને સહકાર : પ્રવાસ-સંબંધિત કાર્યોમાં સહયોગ, જેમ કે પ્રવાસનું આયોજન કરવું, અથવા અજાણ્યા વાતાવરણમાં પોતાની જાતને ગોઠવવી, ટીમ વર્ક કૌશલ્યોને પ્રોત્સાહન આપે છે અને બાળકોને સહકારનું મહત્ત્વ શીખવે છે. વેકેશન શ્રેષ્ઠ સમય છે, જ્યારે આપણે બાળકોને શીખવી શકીએ કે મર્યાદિત સંસાધનો કેવી રીતે વહેંચવા અને તે મુજબ કેવી રીતે એડજસ્ટ કરવું.

સ્વતંત્રતા અને આત્મવિશ્વાસ : બાળકોને મુસાફરી દરમિયાન જવાબદારીઓ લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો, જેમ કે ભોજનનો ઓર્ડર આપવો અથવા જાહેર પરિવહનનો ઉપયોગ કરવાનું શીખવું, સ્વતંત્રતાને પ્રોત્સાહન આપે છે

અને આત્મવિશ્વાસમાં વધારો કરે છે.

અનુકૂલનક્ષમતા : નવા વાતાવરણનો અનુભવ કરવો અને અજાણ્યા પરિસ્થિતિઓમાં શોધખોળ કરવાથી બાળકોની અનુકૂલનક્ષમતા અને સ્થિતિસ્થાપકતા વધે છે, કારણ કે તેઓ બદલાતા સંજોગોને અનુરૂપ થવાનું શીખે છે. દાખલા તરીકે નાના હોટેલ રૂમ, જાહેર શૌચાલય, અજાણ્યા સ્વાદના ભોજન વગેરે.

મનોવૈજ્ઞાનિક પરિમાણો :

તણાવમાં ઘટાડો : મુસાફરી રોજિંદા જીવનની દિનચર્યામાંથી વિરામ પ્રદાન કરે, તણાવ ઓછો કરે અને બાળકો અને તેમના પરિવાર માટે આરામને પ્રોત્સાહન આપે છે. દરેક વ્યક્તિ કામની ચિંતા કર્યા વિના સંપૂર્ણ રીતે રજાના મૂડમાં હોય છે.

જ્ઞાનાત્મક ઉત્તેજના : મુસાફરી દરમિયાન અનન્ય ઉત્તેજનાનો સંપર્ક જ્ઞાનાત્મક વિકાસને ઉત્તેજિત કરે છે, જિજ્ઞાસા, સર્જનાત્મકતા અને સમસ્યા હલ કરવાની કુશળતાને પ્રોત્સાહન આપે છે. અલબત્ત, બધી રજાઓ સરળ સફર નથી હોતી. કેટલીકવાર તમારે અવરોધોનો સામનો કરવો પડી શકે અને આગળ વધવા માટે તેમનો નિવેડો લાવવો ફરજિયાત બની જાય. આ નાના પડકારો બાળકોને નવી દૃષ્ટિકોણથી વિચારવા વિમુક્ત કરે છે. વધુમાં, જ્યારે તેમના સૂચનો કમાલ કરી જાય, ત્યારે તેમના આત્મવિશ્વાસને વેગ મળે અને તેમને લાગે, મને ખુશી છે કે મોટા મારી કદર કરે છે.

સ્મૃતિની રચના : મુસાફરી દરમિયાન મળેલા અનન્ય અનુભવો સ્થાયી સ્મૃતિઓના નિર્માણમાં ફાળો આપે છે, જે બાળકોની આત્મકથાની યાદશક્તિ અને વ્યક્તિગત ઓળખની ભાવનાને વધારી શકે છે. તેમાંના કેટલાક બચ્ચાઓ તેમની બધી સુંદર યાદોની ડાયરી લખવાની આદત કેળવે છે.

“આપણે આપણાં બાળકો માટે જે સૌથી મહાન વારસો મૂકીને જઈ શકીએ, તે છે સુખદ યાદો!”

- ઓગ મેન્ડિનો

વેકેશન દરમિયાન બાળકોના સમય અને શક્તિના સદુપયોગ માટેનું દિશાદર્શન

- ડૉ. જિજ્ઞાસા કે. ચાવડા
શ્રીમતી જે. જે. કુંડલિયા ગ્રેજ્યુએટ
ટીચર્સ કોલેજ, મો. ૯૪૨૬૮૫૩૧૧૧

વેકેશનમાં પોતાના સમય અને શક્તિ બરબાદ ન થાય તે માટે બાળકોને વ્યક્તિત્વ-ઘડતરની તાલીમ આપી શકાય. વેકેશન દરમિયાન કશી જ પ્રવૃત્તિ વગરનાં બાળકોમાં ટહેલ-ટપ્પાં, વાણીવિલાસ, ભાંગફોડિયા પ્રવૃત્તિમાં અટવાઈને જાહેર જીવનમાં બાધારૂપ બનવાની દહેશત રહે છે. વર્ણી, વ્યસનોનો ભોગ બની, આળસુ બનીને પડી રહેનારાં, જીવનની ગંભીરતા ન સમજનારાં, સમય-શક્તિનો દુર્વ્યય કરનારાં બાળકોને વ્યક્તિત્વ-ઘડતર કરનારી કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ તરફ દિશા સૂચન કરવાની જરૂર રહે છે. પ્રસ્તુત લેખ વેકેશન દરમિયાન બાળકોના સમય અને શક્તિના સદુપયોગ માટે યોજી શકાય તેવી વ્યક્તિત્વ-ઘડતરને પોષક પ્રવૃત્તિઓ તરફ અંગુલીનિર્દેશ કરે છે.

બાળકોને શિબિરોમાં સહભાગી બનાવીએ

એક સપ્તાહ, એક પખવાડિયું, એક માસની મુદ્દતની શિબિરો ગોઠવી શકાય. જેના પ્રકારો અહીં પ્રસ્તુત છે:

સંસ્કાર શિબિર : બાળકોમાં સંસ્કાર સિંચન થાય. સંસ્કૃતિથી બાળકોને પરિચિત કરી શકાય. આ શિબિરમાં સદ્વાંચન, યોગાસનો, પ્રાણાયામ, સૂર્યનમસ્કાર, સત્સંગ, ધૂન-ભજન, શ્લોકગાન કરાવી શકાય. દિનચર્યા અગાઉથી આપી દેવી અને તેની સાથે સંસ્કૃતિ વણી લેવી. શિબિર દરમિયાન ચર્ચાસભાઓ-અગાઉથી વિષય આપીને તેના પર ચર્ચા થાય. સાંજના સમયે રમત-ગમતની પ્રવૃત્તિઓ થાય. રાત્રે મનોરંજન કાર્યક્રમો કે જેમાં સંસ્કારોનું જતન થાય.

વ્યક્તિત્વવિકાસ શિબિર : બાળકોમાં વ્યક્તિત્વ

ખીલવવાનો હેતુ છે. જુદી જુદી પ્રતિભાઓનાં પ્રવચનો દ્વારા વ્યક્તિત્વની છણાવટ થાય. સાહિત્ય/કલા/રમત-ગમત/સાહિત્યિક ક્ષેત્રે વ્યક્તિત્વોનાં જીવનચરિત્રો પર ચર્ચા થાય.

સાહસિક શિબિર : બાળકોમાં સાહસવૃત્તિ ખીલવવાનો હેતુ છે. દરિયાખેડાણ દ્વારા વિશાળ જલધિ પર વિહાર કરવાથી વિશાળતા અને સાહસ ખીલે. પર્વતારોહણ દ્વારા ઊંચે કપરું ચઢાણ સર કરવાની તાકાત આવે. વન (ગાઢ જંગલો)નું વિચરણ કરવાથી નીડરતા, વન્યજીવનના ગુણો ખીલે. તરણસ્પર્ધાઓથી પાણી માપવાની અને તરવાની તાકાત કેળવાય.

રમત-ગમત પ્રવૃત્તિઓમાં બાળકોની સહભાગિતા

વિલાસી, આળસુ બનીને પડી રહેવા કરતાં સવાર-સાંજના સમયે બાળકોમાં રમત- ગમતનાં કૌશલ્યો કેળવવાનો હેતુ છે. જેથી એમનાં શરીર ખડતલ અને દીર્ઘાયુષી બને. શારીરિક, માનસિક અને બૌદ્ધિક શક્તિ વધે. શરીર અને બુદ્ધિના સંયોગથી કેટલીક રમતો વડે શરીર અને બુદ્ધિનો વિકાસ રૂંધાતો અટકે. વેતિયાં શરીર ન રહેતાં ગંજાવર અને ખડતલ બને. જોમ, સ્ફૂર્તિ, ધગશ, એકાગ્રતા, સાહસ, ધૈર્ય, પરાક્રમ જેવા ગુણો ખીલે. જીવનમાં નિરાશા ત્યજાય, હાર-જીત સ્વીકારવાનું શીખવા મળે. સમૂહ ભાવના ખીલે, શરીર અને મન બંને કેળવાય.

વેકેશન દરમિયાનના તાલીમી કાર્યક્રમો

કેટલીક તાલીમો વેકેશન દરમિયાન યોજવાથી બાળકો તેમાં જોડાઈ શકે છે. જેના લીધે વ્યક્તિત્વના ગુણોનો વિકાસ થાય તેવી તાલીમો અહીં પ્રસ્તુત છે:

સ્કાઉટ-ગાઈડ તાલીમ : આત્મવિશ્વાસ, દૃઢસંકલ્પશક્તિ, નિર્ણયશક્તિ, નિરીક્ષણશક્તિ, કુદરતી તત્વોનું અવલોકન, ભલું કાર્ય કરવાની ભાવના ખીલે. આ જીવનલક્ષી પ્રવૃત્તિ છે. કેમ્પભાવના કેળવાય, સ્વાશ્રયના પાઠો ભણાય, નીડર બનાય. ભયાનક જંગલો, ઉન્નત પહાડો, બિહામણા પ્રસંગોમાંથી પસાર થવાનું શીખાય. અજાણી પરિસ્થિતિમાંથી માર્ગ કાઢતાં શીખાય. ગમે તેવી પરિસ્થિતિનો સામનો કરવાનો ગુણ ખીલે. પ્રતિકૂળતા વચ્ચે પણ ઉલ્લાસનો સંચાર કરીને વિચરવાનું કેળવાય. ડોક્ટર આવતા પહેલાં...! પ્રાથમિક સારવારની તાલીમ મળે.

નાગરિક સંરક્ષણ-તાલીમ : લડાઈ વખતે દરેક નાગરિકને એલર્ટ રાખવાનો હેતુ છે. રાતના જાગવું, પહેરો ભરવો, ઘવાયેલી વ્યક્તિને પ્રાથમિક સારવાર આપવી, લોહી આપવું, વગેરે સેવાકીય કાર્યોનો ગુણ ખીલે. રાષ્ટ્રીય સેવાની ભાવના ખીલે. ભારતીય નાગરિક તરીકે સંરક્ષણ માટે જાગૃત રહેવાય. અચાનક અકસ્માત વખતે સારવાર, સેવા આપવવાની આવડત કેળવાય. લોકકલ્યાણનાં કાર્યોમાં શક્તિ અને તાલીમનો ઉપયોગ કરતા થવાય. જુડો અને કરાટે જેવી પ્રવૃત્તિઓથી સ્વરક્ષણની તાલીમ અપાય છે, અને પૂરક ગ્રામરક્ષકદળ અને હોમગાર્ડની તાલીમ અપાય છે. જાહેર તહેવારો કે પ્રસંગોએ અસામાજિક તત્વોથી રક્ષણ આપવાની સેવાનો સ્વીકાર કરવાની ટેવ પડે.

ટ્રાફિક નિયમન તાલીમ : વારંવાર થતા અકસ્માતો સામેના રક્ષણનો હેતુ છે. ભરચક વાહન-વ્યવહારવાળા સ્થળે વાહનોનું નિયમન કરવાની એક સમાજસેવા કરવાની તાલીમ મળે. વાહનવ્યવહારના નિયમોથી માહિતગાર થવાય. વાહનવ્યવહાર સરળ બનાવી શકાય, જીવલેણ અકસ્માત નિવારી શકાય.

વેકેશન દરમિયાન બાળકોમાં સામાજિક સેવા પ્રવૃત્તિઓના સંસ્કારોનો વિકાસ

બાળકો વેકેશન દરમિયાન વૃક્ષારોપણ, ગ્રામસફાઈ, પ્રૌઢશિક્ષણ જેવી સેવાઓ આપી શકે. દવાખાનાંઓમાં રોગીઓની સેવાઓ, ટિક્કિન પહોંચાડવાની સેવાઓ કરી શકાય. નબળા વિદ્યાર્થીઓને તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓ ફી કોર્સીંગ આપી શકે. ગામ કે શહેરને સ્વચ્છ બનાવવાના કાર્યક્રમો હાથ ધરી શકાય. ગંદા વિસ્તારોની મુલાકાત લઈને સરકાર દ્વારા દવા છંટકાવની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરી શકાય. ગ્રામોદ્ધાર, વ્યક્તિ ઉદ્ધારના કાર્યક્રમો યોજી શકાય. શ્રમકાર્યો દ્વારા નિઃસ્વાર્થ સેવા કરીને પરોપકારની ભાવના કેળવી શકાય.

બાળકો માટે કેટલીક વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ અને તાલીમ

જેના વડે બાળકોના સમય અને શક્તિ યોગ્ય ઘડતર માટે પ્રયોજવામાં આવે તેવી વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ અને તાલીમ થકી પોતાના ગુણો, લાક્ષણિકતાઓ, ક્ષમતાઓ અને વિશેષતાઓ ઊભરી આવે છે.

અખાડા પ્રવૃત્તિ : આ પ્રવૃત્તિ દ્વારા સશક્ત પેઢીઓનું ઘડતર કરવાનો હેતુ છે. જેના વડે બાળકોમાં શક્તિ, બહાદુરી અને બુદ્ધિની વિશાળતા ખીલે. બાળકોને જોમ, જુસ્સો અને શરીરનું કૌવત દાખવવાની તક મળે. બાળકોને આવી પ્રવૃત્તિઓમાં રસ જગાડવાનો, તે પરિવારની ફરજ છે. આ પ્રવૃત્તિથી અજાણ હોય તેવાં બાળકોને જ્ઞાત કરવા. ‘આજે અખાડા વેરાન છે, થિએટરો ઉભરાય છે.’ ત્યારે સ્થાનિક અને સરકારી તમામ સંસ્થાઓ મારફત અખાડા પ્રવૃત્તિને મદદ અને નિભાવની જરૂર છે.

શસ્ત્રતાલીમ : ભારતીય નાગરિક તરીકે બાળકને આ તાલીમ સંરક્ષણ અને સ્વરક્ષણ માટે જાગૃત કરે છે. જેના દ્વારા પોતાની શારીરિક અને બૌદ્ધિક-શક્તિનો ઉપયોગ થાય. એન.સી.સી. (નેવલ, એરવીંગ, આર્મી) દ્વારા સૈનિકની તાલીમ મળે. મિલીટરી અને રાઈફલ ટ્રેઈનીંગ સ્કૂલ્સ દ્વારા તાલીમ અપાય. બાળકો હિંમતબાજ, ખડતલ અને એકાગ્ર બને. શસ્ત્રો ચલાવતા શીખે, શસ્ત્રોની તકનિકી જાણે.

વેકેશન માણીએ સંગીતને સથવારે

- ડૉ. હયાતી ડી. વૈદ્ય
ચિલ્ડ્રન રિસર્ચ યુનિવર્સિટી,
ગાંધીનગર. મો. ૯૪૨૯૨૯૯૯૯૯

જેમ જેમ વિશ્વનો વિકાસ થતો જાય છે અને આધુનિક જીવન વધુ ને વધુ ગતિશીલ બની રહ્યું છે તેમ તેમ રોજિંદાં કાર્યોમાં અલ્પવિરામ અને વૈચારિક કાયાકલ્પના સાધન તરીકે વેકેશનનાં મહત્વને નકારી શકાય નહીં. શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ અને નીતિમત્તાના આગ્રહી બાલ-સાહિત્યકારો પણ વેકેશનને અનુમોદન આપતાં નવા વિચારો માટેનું ઉત્પ્રેરકબળ માને છે. વેકેશનની ઉપલબ્ધિમાં સંગીત બહુપક્ષીય ભૂમિકા ભજવે છે. વેકેશનમાં સંગીત એ એક શાંતિપૂર્ણ અને મનોરંજનક્ષમ પ્રવૃત્તિ છે. શાળા-કોલેજમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થી હોય, નોકરિયાત કર્મચારી હોય કે પછી ગૃહિણી હોય, દરેક વ્યક્તિને એકધારાં કાર્યમાંથી થોડો સમય વિરામ લેવાની આવશ્યકતા હોય છે. જેનાથી આગામી સમયમાં તે કાર્યોમાં નવાં પરિમાણો સાથે નવીન ઉત્સાહનો સંચાર કરી શકે. એ માટે સંગીત એક શક્તિશાળી સાધન છે. અહીં, વેકેશનને સંગીત દ્વારા કેવી રીતે એક ઉત્સવની જેમ માણી શકાય તે જોઈશું.

વેકેશનની વિભાવના

વેકેશનનો સુવર્ણસમય બાળકની આંતરિક શક્તિની ખિલવણીનો છે. વિવિધ કલાઓમાં રસ લઈને નવું શીખવાનો ગાળો વેકેશન જ છે. વેકેશન એટલે માતા-પિતાએ સંતાનોમાં વિવિધ ગુણો સંપાદિત કરવાનો સમય. જેમ બાલ્યાવસ્થાથી જ બાળકમાં નિરંતર અભ્યાસદર્શી ભાવના ખીલે તે આવશ્યક છે, તેવી જ રીતે તેને થોડા સમયના વિશ્રામની પણ એટલી જ જરૂર હોય છે. આ સમયમાં તેઓને સંગીત જેવી કોઈ કલા સાથે જોડવામાં આવે તો તેમના માટે વેકેશનનો સમય યથાર્થ બની જાય છે. બાળકોના રસ-રુચિ-વલણો લક્ષમાં લઈને તેની

સર્જનાત્મક શક્તિ ખીલે તે જોવું જરૂરી છે. આ જ સમયમાં વ્યક્તિને આવનારા કાર્યકાળ માટે નવીન ઊર્જા અને તાજગીની પ્રાપ્તિ થાય છે. વેકેશનના દિવસો દરમ્યાન વિવિધ લોકોનો પરિચય કેળવવો, માનસિક અને શારીરિક સ્વાસ્થ્ય પ્રત્યે સજાગ બનવું, નિત્ય નૂતન સ્થળોએ પ્રવાસ કરવો, વૈવિધ્યપૂર્ણ પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવો, કલા અને કૌશલ્યોમાં સામર્થ્ય કેળવવું, નવા નવા અનુભવો ઉપલબ્ધ થવા જેવા અનેક આયામો સિદ્ધ થઈ શકે છે. વેકેશન આરામદાયક અને તાજગીભરી પ્રવૃત્તિઓ માટેનો, મિત્રો અને પરિવારજનો સાથેનો સંબંધ વધુ દૃઢ બનાવવાનો, મનોશારીરિક સ્વાસ્થ્ય માટે લાભદાયક, સાંસ્કૃતિક અને શૈક્ષણિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં વૃદ્ધિ કરવાનો, સ્વયંનું તટસ્થ રીતે અવલોકન કરવાનો અવસર છે.

વેકેશન અને સંગીતનું સાતત્યપૂર્ણ સામંજસ્ય

બાલવિકાસનાં મુખ્ય પાસાં જેવાં કે, શારીરિક, બૌદ્ધિક, ભાષાકીય, સંવેગાત્મક, સર્જનાત્મક, સૌંદર્યાત્મક, નૈતિક, સામાજિક વગેરેમાં સંગીતનો ફાળો મહત્વનો છે. બાલ્યાવસ્થામાં સાંભળેલા સંગીત દ્વારા મનમાં તે ક્ષણોને ફરીથી જીવંત કરે છે. સંગીત ઘણીવાર ચોક્કસ યુગના સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક મૂલ્યોનું પ્રતિબિંબ હોય છે. રુચિ અનુસાર ગાયેલું, સાંભળેલું કે શીખેલું સંગીત બાળકના ભવિષ્યને આકારિત કરે છે. આનંદ સાથે વીતાવેલા એ દિવસો વ્યક્તિત્વવિકાસને ચરિતાર્થ કરે છે. સંગીતના વિવિધ; પ્રકારો જેવા કે, શાસ્ત્રીય સંગીત, ઉપશાસ્ત્રીય સંગીત, સુગમ સંગીત, લોકસંગીત વગેરે બાળકને સંસ્કૃતિ સાથે જોડે છે; પ્રાદેશિકતાની સમજ આપે છે અને સંગીત પરત્વેની વિચારધારાને વધુ સ્પષ્ટ બનાવે છે. વેકેશનને અર્થપૂર્ણ,

રચનાત્મક અને સુ-અનુભવોથી સંપન્ન બનાવવા માટે સંગીત મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.

સંગીત: એક ઉત્તમ પ્રવાસ સાથી

પ્રવાસ દરમ્યાન માણેલ સંગીત પર્યટનની આનંદપ્રદ ક્ષણોને યાદગાર પળોમાં પરિવર્તિત કરે છે. બસ, ગાડી, ટ્રેન કે પ્લેનમાં કરેલ પ્રવાસ સાથેનું સંગીત શ્રવણ એક સંવાદિતા ઉત્પન્ન કરે છે. પાટા પર ટ્રેનનો લયબદ્ધ ગુંજારવ, પ્લેનનાં એન્જિનની સિફ્ફની અથવા હાઈ વે પર ટાયરોનો લયબદ્ધ ધ્વનિ સંગીત સાથે એકીકૃત થઈને ભળી જાય છે. આ સહસંચાર ગંતવ્ય સ્થાનની સફર આનંદમય બનાવે છે. અપરિચિત વાતાવરણમાં સંગીત દ્વારા પરિચયાત્મકતાની અનુભૂતિ થાય છે. વેકેશનમાં માણેલી પ્રત્યેક ક્ષણ સંગીતનાં સારતત્વને સમાવિષ્ટ કરીને ચિર:કાળ માટે સૂરીલી અને સ્મરણાંકિત બની રહે છે અને પ્રવાસ દરમ્યાનની સંવેદનાઓ, સ્થળો અને ધ્વનિઓને સંકલિત કરીને સાચવી રાખે છે. વર્ષો પછી કોઈ ચોક્કસ ગીત સાંભળીને શ્રોતાઓને ઉજ્જકટિબંધીય પ્રદેશમાં, સમુદ્રકિનારે, પ્રાચીન શહેરની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિમાં કે પર્વતીય પ્રદેશનાં સમક્ષિતિજ વિસ્તરણ પર લઈ જઈ શકે છે. આ રીતે સંગીત શ્રોતાને કાલાતીત સંભારણું બક્ષે છે, જે સદૈવ પ્રવાસની સ્મૃતિઓ સાથે જોડી રાખે છે.

સાંસ્કૃતિક પ્રતિધ્વનિ

વેકેશન દરમ્યાન સંગીત સાંસ્કૃતિક સંશોધનનું પ્રવેશદ્વાર બની જાય છે. સ્થાનિક સંગીત પરંપરાઓ સાથે જોડાવું, લાઈવ પરફોર્મન્સમાં હાજરી આપવી કે પ્રાદેશિક સંગીતના સૂરો સાથે જોડાવું એ જે તે પ્રદેશની લોકસંસ્કૃતિ સાથે તાદાત્મ્ય સાધવામાં મદદરૂપ થાય છે. કાશ્મીરી સંગીતની પહાડી ધૂન, રવીન્દ્ર સંગીતની શાંત સંવેદનાવર્ધક સૂરાવલિઓ, ગુજરાતના ઉલ્લાસપ્રેરક ગરબા કે સુગમ સંગીત અને કર્ણાટકી સંગીતમાં મૃદંગનો તાલબદ્ધ ગુંજારવ ભારતીય સંસ્કૃતિ તરફ આંતરદૃષ્ટિ ખીલવે છે. સ્થાનિક સાંગીતિક મહોત્સવની મુલાકાત કે શેરી

પ્રદર્શનો કલાત્મક અભિવ્યક્તિ વિકસિત કરે છે.

તણાવમુક્તિ અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય

વેકેશન એ રોજિંદા કાર્યોમાં નીપજતા થાક અને કંટાળા દરમ્યાન ઉત્પન્ન થતા તણાવમાંથી મુક્તિ અને ફરી નવી ક્ષિતિજો સર કરવા માટે માનસિક સ્વાસ્થ્ય જાળવવાનો એક શ્રેષ્ઠ સમયાવધિ છે. સંગીત એ માટે ઉપકારક ભૂમિકા ભજવે છે. સંગીતને આધુનિક વિશ્વે એક થેરાપી તરીકેનું અગ્રગણ્ય સ્થાન આપેલું છે. તિબેટીયન અને બંગાળી બાઉલની હળવી ધૂનથી લઈને લેટિન ભાષાના લયબદ્ધ નાદ, મધ્ય-પૂર્વ દેશોની ભાવનાત્મક ધૂન કે દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયાની જીવંત ધૂનથી લઈને પ્રકૃતિ પ્રેરિત રચનાની શાંત ધૂન સુધી સંગીતનું ગાયન-વાદન કે શ્રવણ માત્ર શારીરિક જ નહીં પરંતુ મન અને આત્માની સુમેળભરી યાત્રા બની જાય છે. સંગીત દ્વારા ભાષા-સજ્જતા, એકાગ્રતા, સ્મૃતિશક્તિ અને ગ્રહણશક્તિમાં નોંધપાત્ર સુધારો આવે છે. ઈસ. 1915માં ન્યુયોર્ક ખાતે વોલ્ટર્ન સ્કૂલમાં પ્રાઈમરી ફાઉન્ડર ઓફ ધ અમેરિકન આર્ટ માટેની ચળવળ શરૂ કરનાર માર્ગરિટ નૌમ્બર્ગને ‘મધર ઓફ આર્ટ થેરાપી’ તરીકે નવાજવામાં આવેલાં. તેઓ માનતાં કે બાળકો પોતાને પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા વ્યક્ત કરે છે. તેઓ કલાક્ષેત્રના રસના વિષય દ્વારા પોતાના અજાગૃત વિચારો અને આવેગો દ્વારા પ્રદર્શિત કરી શકે છે. આમ, વેકેશનના દિવસોમાં જયારે બાળક પર અભ્યાસનું ભારણ ન હોય ત્યારે સંગીત સાથેનું સમાયોજન તેનાં મનોશારીરિક સ્વાસ્થ્ય માટે ખૂબ જ લાભદાયી બની રહે છે.

વ્યાયામ અને સંગીત

વેકેશનનો સમય શરીર અને મન સ્વસ્થ કરવા માટેનો શ્રેષ્ઠ સમયગાળો છે. એના માટે વ્યાયામ, ધ્યાન, યોગ, પ્રાણાયામ, હળવી શારીરિક કસરતો અત્યાવશ્યક છે એ બાબત સર્વ વિદિત છે. વ્યાયામ અને ધ્યાન કરતી વખતે હળવા વાદ્ય સંગીતને સાંભળવાથી આનંદની સાથે નવીન ઊર્જાની અનુભૂતિ થાય છે. વ્યાયામ અને સંગીતનો

સમન્વય કરવાથી શારીરિક અને માનસિક સામર્થ્ય એકરૂપ થાય છે. તંદુરસ્તીની જાળવણીમાં સહાય કરે છે. વ્યાયામ કરતી વખતે સંગીતનો ઉપયોગ કરવો તે એક શાંતિપૂર્ણ અને આનંદદાયક પદ્ધતિ છે. સંગીત વ્યાયામમાં પ્રવૃત્ત રહેવામાં મદદ કરે છે. તાલ અને લય સાથેના વ્યાયામ પર હૃદય સુરુચિકર પ્રતિક્રિયા આપે છે. શ્વાસોચ્છ્વાસની ગતિ નિયમિત બને છે. અહીં, કેટલાંક એવાં કારણો દર્શાવવામાં આવ્યાં છે જેના દ્વારા વ્યાયામ અને સંગીતનું સંયોજન કરવાથી થતા ફાયદા જાણી શકાય છે.

- મનોબળ અને તંદુરસ્તી - સંગીત સાથે વ્યાયામ એ સમયની નિયમિતતા જાળવવામાં મદદ કરે છે. વ્યાયામ માટેનું મનોબળ દૃઢ થાય છે.
- પ્રેરણા - સંગીત તમને વ્યાયામ કરવા માટે ઉત્સાહ અને પ્રેરણા પૂરાં પડે છે. મનપસંદ ગીતો સાંભળતાં કરતો વ્યાયામ આનંદદાયક બની રહે છે.
- ધ્યાન - સંગીતની ધ્યાનાત્મક અસરથી શારીરિક અને માનસિક સંતુલન જાળવાઈ રહે છે.
- આરામ - સંગીત એક સ્તર પર માનસિક અને શારીરિક તણાવને હળવા કરવામાં સહાય કરે છે.
- આનંદ - વ્યાયામ સાથે સંગીત સાંભળવાથી શરીર અને મનને ઊર્જા પ્રાપ્ત થાય છે અને મન આનંદિત બને છે.

બાળકો અને સંગીત

સંગીત દ્વારા વેકેશનનો સમય પસાર કરવો તે બાળકો માટે ખૂબ લાભદાયક બની રહે છે. સંગીતનાં માધ્યમથી ઉદ્યોગ, રચનાત્મકતા અને માનવતાનાં સંવર્ધનને વધારવામાં સહાય મળે છે. સંગીત દ્વારા કૌશલ્યોનો વિકાસ અને વિન્યાસ થાય છે. અહીં બાળકો માટે સંગીત દ્વારા વેકેશન પસાર કરવાની કેટલીક રીતો પ્રસ્તુત છે.

- સંગીતનું શ્રવણ - બાળકે મનોરંજન માટે પસંદગીનાં સંગીતનું શ્રવણ કરવું.
- સંગીત પ્રશિક્ષણ - વેકેશન સમયે બાળક માટે સંગીતનું પ્રશિક્ષણ મેળવવું એ એક સુવર્ણ અવસર છે. મનપસંદ ધૂનો સાંભળીને તેના વિષે માહિતગાર થવું અને તે માટે પ્રશિક્ષિત થવા માટે કોઈ સંગીત વિદ્યાલયમાં જઈને કે કોઈ સંગીત શિક્ષક પાસેથી તાલીમ લેવી. નવાં નવાં ગીતો શીખી શકાય. કોઈ વાદ્યનું પ્રારંભિક પ્રશિક્ષણ પણ લઈ શકાય. જેનાથી બાળકની બૌદ્ધિક ક્ષમતાઓમાં વૃદ્ધિ થાય છે. અભ્યાસમાં પણ સુધારો થઈ શકે છે.
- સંગીત કાર્યક્રમનું આયોજન - પરિવાર કે મિત્રો સાથે મળીને સંગીતના કાર્યક્રમનું આયોજન કરવું. જેમાં બાળકો પોતાની રુચિ અનુસાર પ્રાર્થના, કાવ્ય, બાળગીતો વગેરેની પ્રસ્તુતિ કરી શકે. બાળકો સ્વતંત્રભાવે સંગીત દ્વારા નૃત્ય જેવી વિભિન્ન કલાઓને પ્રસ્તુત કરી શકે છે.
- સોશિયલ મીડિયાના યથોચિત ઉપયોગ દ્વારા સંગીત વીડિયો બનાવવા.
- ક્રિયાશીલ સંગીત ગોષ્ઠિ- નાની નાની સાંગીતિક બેઠકોનું આયોજન કરવું. જેનાથી વિદ્વાનોના જ્ઞાનનો લાભ મળી શકે. તેમનાં દ્વારા મળેલ અમૂલ્ય અનુભવસિદ્ધ સૂચનોનો ઉપયોગ કરી શકાય.

સાંગીતિક રમતો

- કેટલીક સાંગીતિક રમતો મિત્રો કે પરિવારજનો સાથે રમવાથી બાળકના વેકેશનને સારી રીતે પસાર કરવામાં ઉપયોગી થઈ શકે છે. આ રમતો બાળકને મોજ આપવાની સાથે તેનામાં સામાજિક મૂલ્યો, ખેલદિલી, નૈતિકતા અને સહચારિતા જેવા

સદ્ગુણોનું સિંચન કરે છે. જેમાંની કેટલીક અહીં પ્રસ્તુત છે.

- સંગીત-પુરશી, સાંગીતિક ધૂનની સાથે બોલ પાસ કરવો, અંતાક્ષરી, ધૂન ઓળખીને ગીતના શબ્દો કહેવા, યણ યણ બગલી યણાની દાળ, મૂર્તિ (ધૂન ચાલુ હોય ત્યાં સુધી દોડીને પૂરી થયે યથાસ્થિતિ ઊભા રહી જવું), કહો કહો જલદી કહો(તાળી અને ચપટી વચ્ચે પ્રશ્નોત્તરી), કથાને ધૂનમાં ઢાળીને ગાવી, શબ્દ-ગીત(શબ્દ પરથી તેને અનુરૂપ ગીત ગાવું), ધૂન પરથી તેની પ્રાદેશિકતા જાણવી, કેટલા રે કેટલા, ટામેટું રે ટામેટું વગેરે...

નિષ્કર્ષ

વેકેશનના સમગ્ર સમયાવધિ દરમ્યાન સંગીત એક શાંત છતાં સક્ષમ સાથી તરીકે ઊભરી આવે છે. સંગીતની પ્રસ્તુતિથી લઈને, સાંસ્કૃતિક સહચાર, તણાવમુક્તિ અને માનસિક ક્ષમતાઓમાં વૃદ્ધિ અને પ્રવાસલક્ષી સ્મૃતિ-સંચય સુધીનાં દરેક પાસાંને સમૃદ્ધ બનાવે છે. પ્રવાસ અને સંગીતનો સમન્વય એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે પ્રવાસ એ માત્ર ભૌતિક ગંતવ્ય નથી પરંતુ એક મધુર યાત્રા છે જે નિવાસ પર પરત આવ્યા પછી પણ લાંબા સમય સુધી તેનો પડઘો પાડે છે. વેકેશનમાં વ્યાયામ સાથે સંગીત બાળકનું માનો-શારીરિક સ્વાસ્થ્ય જાળવવામાં સહાયરૂપ છે.

સંગીત સાથે વણાયેલી કેટલીક રમતો વેકેશનને આનંદસભર બનાવે છે. વેકેશન પરિવાર અને સમાજના સંબંધોનું મૂલ્ય સમજાવે છે અને સંબંધો વધુ ને વધુ ગહન બનાવે છે. આમ, સંગીતને સથવારે ગાળેલું વેકેશન અનેક મધુર સ્મૃતિઓ સંચિત કરે છે, બાળકમાં રહેલી સુષુપ્ત શક્તિઓ ખીલવે છે તેમજ જીવનનાં સારતત્ત્વને શોધવા માટે અનન્ય તક આપે છે.

કવિતા

વેકેશનની મજા

વેકેશન પડ્યું ભાઈ વેકેશન
હવે તો નો ટેન્શન ભાઈ નો ટેન્શન
ભેગા થઈ કરશું મસ્તી ને મોજ
મામાના ઘરે જાશું લઈ ભાઈ-બહેનની ફોજ

મનભરી માણીશું નાના-નાનીનું હેત
મામી ખવડાવશે વાનગીઓ ભરપેટ

મામા હારે જાશું બાગમાં ને મેળામાં
ઘીંગામસ્તી કરીશું અમે સૌ ટોળામાં

હવે નથી ભણવાની કોઈ ફીકર

કે નથી પરીક્ષાનો કોઈ ડર

જમશું મજાથી શ્રીખંડ, રસ ને પુરી

પૂર્ણ કરીશું ઈચ્છાઓ રહેલી અધૂરી

ફરીશું મિત્રોનાં ઘરઘર

રજાઓ માણીશું ખુશીઓમાં થઈ તરબતર

- શીતલબેન જે. બારોટ

સરકારી પ્રાથમિક શાળા, ગાંધીનગર

વહાલા વહાલા વેકેશનમાં શું શું કરશું ભાઈ?

- ગિરા પિનાકિન ભટ્ટ
મો. ૯૯૦૯૬૪૨૬૨

વેકેશન પડશે... એનો એનો અદ્ભુત આનંદ કેટલાય દિવસ અગાઉથી લેતાં હોઈએ છીએ. પણ... વેકેશન પડ્યું, સૂરજદાદાએ ભારે ગરમી કરી. ન ક્યાંય જવાય કે અવાય. બાપ રે... આખો દિવસ નીકળે કેમ કરીને? મમ્મી-પપ્પા મોબાઈલ કંઈ આપે? તો વળી આખો દિવસ ટી.વી. જોવામાં પણ મજા ન આવે. ત્યારે...ત્યારે... કરવું શું? મિત્રો, લ્યો વેકેશનમાં સમય પસાર કરવાના અધ.ધ... પટારા ખોલી નાખ્યા છે તમારી આગળ. તમે એમાં વધતાં રહેજો આગળ ને આગળ. સમજી-વિચારીને, બળબુદ્ધિનો વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ કરીને જો કાર્ય કરશો તો અવશ્ય સફળતાને વરશો... ને સમય તમને ઘણું-ઘણું શીખવશે.

1) જ્ઞાન-વિજ્ઞાનને સાથે રાખીને સર્જનાત્મક રમકડાં બનાવો. કાગળનો કેમેરો, પવનચક્કી, કૂદતો દેડકો, પાંજરાનો પોપટ, ચકલીઘર, લોલકવાળું ઘડિયાળ... વિમાન, હાથ પંખો, ફૂલદાની, હોડી એવાં ઘણાં બધાં કાગળ અને પૂંઠામાંથી બનતાં રમકડાં છે. આવાં રમકડાં બનાવવાં માટે સાવ ઘરેલું ચીજો, જેવી કે કાગળ, દોરી, ગુંદર એમ કોઈ પણ જાતનો ઝાઝો ખર્ચ નહીં ને મગજનો વિકાસ જબરજસ્ત થાય. મિત્રો, સર્જનાત્મક શક્તિને વિકસાવતાં આવાં અનેક પુસ્તકો બજારમાં મળે છે. તમે તપાસ કરીને મેળવશો. તમારામાં રહેલી છૂપી શક્તિઓને ખીલવવા માટે શ્રી હસમુખ શાહ દ્વારા સંકલિત બે પુસ્તકોનાં નામ સૂચવું છું:

(અ) સર્જનાત્મક રમકડાં

(બ) ભાતીગળ રમકડાં

યુટ્યુબ પર વીડિયો પણ અનેક માત્રામાં મળી આવશે જેની મદદ સુપેરે લઈ શકાય.

2) ગણિતગમ્મત પણ તમારામાં રહેલી બુદ્ધિ પ્રતિભાને ખૂબ વધારે છે. એક-બીજાને કોયડા પૂછવા, નવડાની અદ્ભુત કમાલ જાણવી ને મિત્રોને જણાવવી. ભૂમિતિની આકૃતિઓ દોરી એક આકૃતિ બીજી આકૃતિથી કેવી જુદી પડે છે તે જાણવું. ઘડિયાળ ગમ્મત ને એના અંકની આડી અવળી ગણતરી કરીને અચરજભર્યા આંકડાની માયાજાળ જાણવી. કેલેન્ડરની આગોતરી ગણતરી કેવી રીતે થાય છે એ શોધો. ચંદ્રકળાના કારણે દરિયામાં ભરતી ને ઓટ થાય છે એ અંગે જાણકારી મેળવો. આવા આશ્ચર્યો તમને ગરકાવ કરી દેશે. ગણિતગમ્મત વિષય પર શ્રી સાં. જે. પટેલે કેટલાંક પુસ્તકો લખેલાં છે તેનો અહીં નિર્દેશ કરું:

(અ) ગણિતનાં રમકડાં ભાગ 1-2-3.

(બ) ગણિત-ના-ગમ્મત

(ક) ગણિતદાદાનું ગમ્મતઘર

(ડ) ડુગડુગીવાળાની ગણિત ગાલ્લી.

આ તો એક જ લેખકનાં પુસ્તકો કહ્યાં. આવાં અનેક લેખકોના પુસ્તકો શોધો અને ગમતા ગણિત ગમ્મતમાં મશગુલ રહો.

3) ખોખાં, કાગળ કાપીને ચિત્ર-વિચિત્ર આકાર બનાવો. દીવાસળીની સળિયો ગોઠવીને અવનવા આકાર બનાવો. ચિત્રો દોરો, રંગ પૂરો, પેન્સિલવર્ક કરો. અનાજના દાણા, કઠોળ,

તેલીબિયાં દ્વારા પશુ-પંખી-ફળ-ફૂલોની સજાવટ કરો. વાટકીમાં ચમચી કુંકુ, હળદર, ગળી જેવા રંગો પલાળીને થાળી સુશોભન કરો. પ્રકૃતિના તત્ત્વો સૂર્ય-ચંદ્ર, તારાઓ, વૃક્ષો-વનસ્પતિ, ફળ-ફૂલ, નદી-પર્વત વારંવાર બનાવો. બાજરી, મકાઈ ને એવાં ડુંડાં ઉપર મોતી, ટાંકણીઓ, ટીલડીઓ, રંગબેરંગી કાગળના આકાર, કપડાના આકાર લગાવી એમાં કંઈક નવિનતા લાવાવાના પ્રયત્ન કરો. કામ કામને શીખવશે ને મગજ સતેજ રહેશે, કાર્યરત રહેશે ને વિકસીત મગજ જે તે દિશામાં આગળ ચાલશે.

- 4) સરકસના જાદૂ કે જાદૂગરના જાદૂઓને જાણો. તેમની હાથચાલાકીને પારખો, પકડો. તમે પણ એવો જાદૂ કરીને અન્યને બતાવો. કેટલીક વખત વિજ્ઞાનને જાદૂના નામે સમાજની અબૂધ પ્રજા સમક્ષ મૂકવામાં આવે છે તે પણ ઓળખો. બાવન પત્તાંના અવનવા દાવા-પેચ, જાદૂ, આડકતરી આવડત... એ બધું શીખીને બાળ જાદૂગર બનો. દોરાની ગૂંચ વાળો, ઉકેલો, અવનવી ગાંઠ વાળતાં શીખો, એની પણ અનેક કળાઓને જાણો. કઠ-પૂતળીના ખેલની કરામત જાણો. પારદર્શક પાતળી દોરી વડે અવનવાં રમકડાં બાંધીને ખેલ કરો. ત્રણ-ત્રણ નાની દડીઓ, લીંબુ, બટેટાં કે એવી ચીજો ઉછાળતા જવાનું ને બન્ને હાથ વડે એક-એક ઝીલવાનું. તે પછી ત્રણમાંથી પાંચ સાત, એમ દડા ઉછાળીને નીચે પાડ્યા વિનાની રમત કરવી. બોલ વડે ઘણી રમતો રમી શકાય ને એમ કરતાં સરસ એકાગ્રતા કેળવાય. આ અનુસંધાનમાં શ્રી કાન્તિલાલ જો. પટેલનું પુસ્તક ‘સ્માર્ટ Tricks’ - ચમત્કારના નામે ચાલતી ચાલાકીઓ વાંચવાનો અનુરોધ કરું છું
- 5) કૂદવાનાં દોરડાઓની અવનવી રમતો શીખવી. સ્કેટિંગ, બોર્કિસગ, કરાટે, સ્વિમિંગ શીખવું.

ડાન્સિંગ, સંગીત, ચિત્રકળા જેવી કળાઓ શીખવી. કેરમ, ચેસ, સાપ-સીડી, લુડો, વ્યાપાર, પાંચીકા, કોડીની રમત, અમદાવાદ, બાવન પત્તાંની રમત રમવી. પકડદાવ, ચેઈન, સંતાકૂકડી, થપ્પો, ખોખો, કબ્બડી, આંબલી-પીપળી, લીંબુચમચી જેવી રમતો રમી શકાય. સોયમાં દોરો પરોવવો, અવનવી ગૂંથણકળા, સીવણકળા, ગાજ-બટન લગાવવાં, તોરણ બનાવવાં, રંગો વડે કોડિયાં ઉપર અવનવાં ચિત્રો દોરવાં. થોડાંક મોટાં થાવ પછી બરછી, ભાલો, લાકડી કેવી રીતે ચલાવવી એ પણ શીખવું રહ્યું. વાળ ઓળવવા, ગૂંથવા, અવનવા આકારની કેશગૂંથન કલા પણ ગજબની છે. છોકરા કે છોકરી... બધાંજ બધી પ્રકારની કળા શીખવાને સ્વતંત્ર છે. આ થાય ને આ ન થાય તેવી ગ્રંથિ છોડો. રાંધણકળા પણ જબરજસ્ત છે. પુરી, ભાખરી વણતાં શીખો. ખીચડી, બટેટાપૌઆ, કુલેરનો લાડુ, ગોળ-દાળિયાનો લાડુ, તમને ભાવતું શાક બનાવતાં શીખો. તુવેર-વટાણાના દાણા ફોલતાં તો બાળપણમાં શીખ્યા હતા પણ હવે મેથીની ભાજી, ધાણાભાજી, પાલકનાં પાન એમ ભાજી સુધારતાં શીખો. રોટલી-ભાખરી, થેપલાંનો લોટ બાંધો. મમ્મીને ઘરકામમાં મદદરૂપ થશો ને કંઈક નવું કર્યાનો આનંદ પણ. આમ એક કાંકરે બે પક્ષી મારી શકાયને ? ભાવતું બનાવીને ખાવાનો સંતોષ થશે ને કોઈના આશરે રહેવું નહીં પડે. કપડાંની ગડી વાળતાં શીખો, ઈસ્ત્રી કરતાં શીખો. ફાટેલું કપડું સાંધતાં શીખો. ખાલી બોટલમાં પાણી ભરીને ચમચીમાં ઢોળાય નહીં તે રીતે કાઢતાં શીખો. દાદા-દાદીના ડોક્ટર બનો. તેમને યાદ કરીને દવા આપતાં શીખો ને એમ દાદા-દાદીની લાડકી લાકડી બનો. પપ્પા-મમ્મીના મિત્રો બનો. નાનાં ભાઈ-બહેનના ગાઈડ બનો. આડોશી-પાડોશીઓનાં નાનાં મોટાં કામ કરો.

- 7) બાગકામ કરો, છોડને પાણી પાવ. ખોટું ઘાસ કાઢતાં શીખો. નવા છોડ રોપતાં શીખો. પાણીને વાળતાં શીખો. નાના-મોટા ઢાળ બનાવતાં શીખો. વેલને બાંધતાં, નકામા પાન ચૂંટતાં, કચરાને એકઠો કરી તેનો નિકાલ કરતાં શીખવાનું. નાના મોટા છોડ, પાન, ફળ-ફૂલને જાણો. ઘરે, બાગમાં, ચિત્રો દ્વારા, પુસ્તકો દ્વારા, ટી.વી. દ્વારા અરે! કેટકેટલા રસ્તાઓ ખુલ્લા છે તમારા માટે. પણ શીખવાની ધગશ તો આપણી હોવી જોઈએ. મહર્ષિ અરવિંદે કહ્યું છે કે, ‘કોઈ કોઈને શીખવી શકતું નથી. ‘ શીખવા માટે તો આપણી આંખ, કાન ને મગજ ખુલ્લાં રાખવાં. કેટલુંક જોઈ-જોઈને, સાંભળીને, કેટલુંક અનુભવના આધારે ને પોતાની આવડત પ્રમાણે શીખતાં રહેવું જોઈએ. અરે! ઝાડ ઉપર ચડતાં-ઉતરતાં શીખવું એ પણ એક કળા છે. વાગે નહીં તેની કાળજી સાથે, ચામડી છોલાય નહીં તેવી રીતે સફળતાથી ઝાડ ઉપર ચડતાં ને ઉતરતાં પણ શીખી લેવું.
- 8) બે કાગળને ફેવિકોલ કે ગુંદરથી ચીપકાવવાની પણ કળા છે. આસ-પાસ કશુંય ખરડાય નહીં ને સાંધવાનું. સરસ રીતે પુસ્તકને સાંધી તેને પૂંઠા લગાવવાનું કામ પણ મજાનું છે હોં. સુંદર મરોડદાર અક્ષરોએ નામ લખવાનું શીખવું. વેકેશનમાં સ્કૂલબેગ ધોવી, બુટ-મોજાં ધોવાં. બુટને પોલીશ કરવી... ઓ...હો...હો. અધધ કામ તમે કરી શકો એમ છો. ભાઈ કામ કામને શીખવે છે હોં. તમારી આવડત બતાવવાની આ તક છે તો કાંઈ મોકો ચુકાય? ઘરમાં નકામાં મોતી પડ્યાં હોય તો એમાંથી માળા બનાવો, તોરણ બનાવો. ભગવાનના દીવા માટેની દિવેટો બનાવો. ફેબ્રિક કલર લાવીને કપડાં ઉપર ચિત્રો દોરીને રંગો. જર્શી ઉપર નાની ડિઝાઈન કે ખૂણામાં એકાદ ફૂલ કરો. બોક્સર કે સ્પાઈડર મેન... એમ તમને ગમતું એકાદ કાર્ટૂન બનાવો.
- 9) જીવંત પશુ-પંખીઓ સાથે જીવ જોડો. એમની લાગણીઓને સમજો. એમને વ્હાલ કરો. પશુ-પંખીઓ માટે પાણીનાં કુંડા ભરો, સાફ કરો. ચકલીને યણ ને ગાય-કૂતરાને રોટલી નાખો. પાલતું જાનવરોને વાણી નથી છતાં એ આપણને ઓળખી જાય છે. તેમની સાથે પણ દોસ્તી કરી શકાય. એમની માગણીને સમજી શકાય. હા, પોપટ કે પંખીઓને પાંજરામાં રાખ્યા વિના એમનો પ્રેમ જીતવો. અરે! દુનિયાભરનાં જળચર જીવો, સ્થળચર જીવો, પંખીઓ, પશુઓની યાદી બનાવો. કંઈ કેટલાય વૃક્ષો, વેલીઓ, ફૂલો, ફળોની યાદી બનાવી શકાય.
- 10) નદીઓ-પર્વતો, દુનિયાભરની અજાયબી, મનોહર દૃશ્યોનાં લિસ્ટ બનાવો. દુનિયાના ધર્મ, તે ધર્મના સ્થાપકની, તેમના ધર્મગ્રંથની માહિતી એકત્ર કરો. બીજે ક્યાંય ન જાવ તો પણ.. આપણા રામાયણ અને મહાભારતની કથામાં આવતાં પાત્રોનાં નામ લખો. તેમના સંબંધો, સ્વભાવ ને તેમનાં ચરિત્ર ચિત્રણ વાંચો, સાંભળો, જાણો ને મિત્રો ને કહો. આપણા સંતો-મહંતો, ભક્તો, કવિઓ, લેખકો, વૈજ્ઞાનિકો, શહિદોને જાણો. તમને ગમતાં પાત્રોની યાદી બનાવો ને એમના વિશે જાણો. એમના જીવનમાંથી શીખો ને એમ આગળ વધો. દાદા-દાદી પાસેથી પૌરાણિક વાતો સાંભળો. જૂનાં ભજન, ગીત, ધૂન, ગરબા, ગરબી વગેરે જાણો, વાંચો, લખો. તમે પણ નાટક ભજવી શકો છો, બાળ કલાકાર બની શકો છો.
- કૃષ્ણ ભગવાન મથુરાની જેલમાં જન્મ્યા. પિતા વાસુદેવ બાલકૃષ્ણને ટોપલામાં મૂકીને યમુના નદી પાર કરીને ગોકુળમાં લઈ ગયા... તે પછી આખી જિંદગી એ કેટકેટલું ફર્યા, ક્યાં-ક્યાં ફર્યા તેનો ઈતિહાસ તો જાણો મિત્રો. માત્ર એમના પરિભ્રમણની યાદી બનાવો, તમને ખૂબ રસ પડશે

ને અધધ જાણકારી મળશે. ‘ફરે તે ચરે ને બાંધ્યો ભૂખે મરે.’ એ કહેવતને આધારે નવરા બેસી રહેવાને આપણે સરજાયાં નથી સમજ્યાને? મારી પ્રગતિથી મારું ઘર, મારું કુટુંબ, ને મારો દેશ આગળ વધશે... તેવી ભાવના સાથે ઘણું-ઘણું કરી શકાય, શીખી શકાય ને આગળ વધી શકાય.

11) વહેલા ઊઠો, કસરત કરો. દોડો-કૂદો-નાચો-ગાવ. યોગ કરો, રમતો રમો. શરીર સ્વસ્થ રાખો... મન મસ્ત રાખો, વ્યસ્ત રાખો. નદી, તળાવ કે દરિયા-કિનારે ફરવા જાવ કે ડુંગર ઉપર ટ્રેકિંગ કરો. પૂજા-પાઠ-સંધ્યા ને રોજ સંસ્કૃતનો એક એક શ્લોક તેના અર્થ સાથે તૈયાર કરો. સંસ્કૃતના શ્લોક ગોખવાથી યાદશક્તિ તીવ્ર બને છે. નવી નવી ભાષાઓ જાણો. રોજ પાંચ અંગ્રેજીના સ્પેલિંગ તૈયાર કરો. કૂણા-કૂણા તડકામાં વિટામીન ડી લ્યો. વાદળ, પંખી, પશુઓ સાથે વાતો કરો. વૃક્ષોમાં દેવ જુઓ. જળનું બુંદ-બુંદ બચે તેનું ધ્યાન રાખો. લાઈટ-પંખા, એ.સી. ખોટાં ન બળે તેનું ધ્યાન રાખો. થાળીમાં એહું ન છાંડવાની સારી આદત પાડો ને એ અંગે જાગૃતિ ફેલાવો. દાન-ધર્મ, દયા-માયા, સંસ્કાર-સંસ્કૃતિ ને ઘરડાં દાદા-દાદી સાથે પ્રેમથી હળો-મળો ને રહો. ખોટી રીતે છેતરાવાય નહીં એની તકેદારી રાખતાં પણ શીખવું તો વળી કોઈ પરિસ્થિતિ આવી પડે ત્યારે પ્રતિકાર કરતાં પણ શીખવાનું છે. હું અને મારું... એવા ખાબોચિયામાંથી બહાર રહી ‘વસુધૈવ કુટુમ્બકમ્’ ની વિશાળ દષ્ટિ અપનાવતાં પણ શીખીએ.

12) હું નથી હાર્યો કે હારી, દુનિયા હાર માને પણ હું મારા દૃઢ સંકલ્પથી આગળ વધતો કે વધતી રહીશ તેવી ઈચ્છાશક્તિ કેળવજો. આગળ વધવા માટે તમારો ભોમિયો ભગવાન છે અને બીજું છે પુસ્તક. ભગવાનને તો આપણે જોયા નથી પરંતુ પુસ્તક તો તમારી પાસે છે, તમારી સામે છે. મા સરસ્વતીનો ઉપાસક ક્યાંય પાછો પડે ખરો? વિદ્વાન માણસને સહુ પૂછે ને પૂજે. એવા પુસ્તકની મૈત્રી કરી જોજો દોસ્તો, બીજા દોસ્તની જરૂરિયાત નહીં પડે. પુસ્તક એ ઉત્તમ મિત્ર છે. એ ક્યારેય દગો નહીં દે. એ આપણો માર્ગદર્શક બની રહેશે. એટલે વાંચવાની ટેવને વિકસાવજો. વાર્તા ગમે તો વાર્તા કે કવિતા, પ્રેરણાદાયી પ્રસંગો કે પ્રવાસવર્ણન... પસંદગી તમારી. વાંચન પ્રેમી થશો તો એમાંય અનેક ઘણું વવિધ્ય છે. વાંચતા જશો એમ-એમ સમજાશે.

વેકેશન એટલે નિશ્ચિત મન સાથે મનગમતું માણવાનું, જાણવાનું, ગમતું કરવા ને ઊંડા ઉત્તરવાનું પર્વ. આમ લખવા બેસું તો પાનાંનાં પાનાં ભરાય. પરંતુ અહીં મારે અટકવું જ રહ્યું. તમે સારા-નરસાનો અને સાચા-ખોટાનો ભેદ તારવવાને સક્ષમ છો. આપણને મળેલા આમ વ્હાલા..વ્હાલા વેકેશનને વેડફવા કરતાં ગમતાં કામમાં મનને ઢાળીએ ને આગળ વધીએ. આ લેખની સાથે સાથે મારા બાળગીતની બે પંક્તિઓને પણ જીવનમાં ઉતારજો હોં ને...

વ્હાલા-વ્હાલા વેકેશનમાં શું-શું કરશું ભાઈ,
રોજ સવારે વહેલા ઊઠી પરવારીશું નાહી.

એક સારો શિક્ષક પોતાના પ્રભાવથી જ વિદ્યાર્થીઓને બચાવે છે.

- બ્રુસ લી

‘વેકેશન’ને જીવન-ઘડતરની પાઠશાળા બનાવીએ..

- મિતલ પટેલ
મો. ૯૪૨૮૯૦૩૭૪૩

વેકેશન શબ્દમાં જ ‘વેકેન્સી’ છે, નવા વિચારોને આવકારવાની વેકેન્સી ઊભી કરીએ. મન પણ નવા વિચારોની વેકેન્સી ઊભી થઈ શકે તેવું ફલેક્સિબલ બનાવવાનો આ સમય છે. શાળાસમયમાં જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં જીવન જીવવાની કળા, જીવન માણવાની કળા, જીવનને સમજવાની કળાને કેળવવા તરફ યોગ્ય લક્ષ આપી શકાતું નથી તો જીવનપર્યંત ‘સાચું જીવવાની કળા’ શીખવા તો વેકેશન જ ઉત્તમ સમય છે.

પુસ્તકોની બારીમાંથી છટકી વિશાળ શક્યતાઓનું ખુલ્લું આકાશ મળે એવા પ્રયાસોનું ઉદ્દગમસ્થાન એટલે વેકેશન. આ બધી કળાઓના સંદર્ભોને માણતાં- માણતાં, વાગોળતાં-વાગોળતાં પચાવવાનો આ સમય છે.

ગુન ગુના રહે હૈ ભંવરે,

ખીલ રહી હૈ કલી કલી....

રોજ આવી સુંદર ઘટનાઓ બનતી રહે છે, આપણે તેમાં ધ્યાનસ્થ થવાનો સમય જ નથી હોતો. પ્રકૃતિમય થઈને પ્રકૃતિ સાથે સવાદ સાંધી, ‘સ્વ’ભાવ અને ‘આપણાં’ માનસને નિર્મળ કરવાનો આ સમય છે.

વેકેશન સપનાઓ જોતાં શીખવાનું લાઈવ ‘પતંગિયા ટીવી’ છે.

ગમતું કરવાનો, ગમતું માણવાનો, ગમતું વાગોળવાનો અને ગમતું શીખવાનો આ સમય છે. જીવનરસ કેળવવા માટે અને તે જીવનની ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં ટકી રહે, જિજીવિષાની કાયમી બાળકમાં માનસિક સ્થાપના કરી, એક સંવેદનશીલ માણસ બનાવવાં તરફ લઈ જતો આ સમય છે. કેળવણી પછી

સંબંધોનું વ્યવસ્થાપન, લાગણીઓની વ્યવસ્થાપન, લાઈવ ડેમો લઈ ‘સ્વ’ એટલે કે જાતને નીખારવાનો આ સમય છે. સ્થુળ વસ્તુઓ પાછળ, મોજ શોખ પાછળ, પૈસા અને આ કીમતી સમયગાળાને વેડફી દેવા કરતાં બાળકનાં મનોવૈજ્ઞાનિક ‘સૂક્ષ્મ વિકાસ’ અને ‘શ્રેષ્ઠતા’ તરફ તે આગેકૂચ કરી શકે તે માટે પુશઅપ કરવાનો આ સમય છે. જે સ્થાયી છે તેવા ગુણો કેળવવાનો અને સાચું ‘આર્ટ ઓફ લિવિંગ’ શીખવાનો આ સમય છે.

પણ મહત્વનો પ્રશ્ન કંઈ રીતે ?

ચાલો જાણીએ.....

- (1) બાળકોને ખીલવા દો. ઢગલાબંધ ક્લાસીસમાં ફી ભરીને તેની ‘કલ્પનાની દુનિયા’ને વધુ સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો ‘વિઝ્યુલાઈઝેશન પાવર’ને રૂઢી નાખશો નહીં. ‘શીખવું’ તેનાં કરતાં ‘શીખતાં શીખવવું’ ખૂબ જરૂરી છે. તેથી ‘શીખવાની પ્રક્રિયા’ ગુંગળામણ પેદા કરે, બાળકને થકવી દે તેવી ન હોવી જોઈએ. જેમાં બાળક એન્જોય કરતો હોય, ખીલતો હોય, સાચાં અર્થમાં ખૂલતો હોય, ભીતરથી ખૂલીને વ્યક્ત થતો હોય, ખૂલીને ઈન્વોલ થતો હોય, જ્યાં ખૂલીને વ્યક્ત થવું, ખૂલીને ઈન્વોલ થવું તેને ગમતું હોય, સહજ લાગતું હોય, તે બધું જ કરાવો. આજે માણસ ખૂલીને ‘વ્યક્ત’ નથી થઈ શકતો એનું કારણ એને માધ્યમ નથી મળતું. બિઝી શિડ્યુલમાં કોઈને કોઈના માટે ટાઈમ નથી. અથવા ‘પારસ્પરિક સંવાદ’ની પ્રોપર નીડ સમજાઈ નથી કે લક્ષ જ નથી આપ્યું હોતું. ‘વ્યક્ત થવું’ ખૂબ જરૂરી છે, ખૂલીને જીવવા માટે, હળવાશથી જીવવા માટે.

બાળકોને કોઈને કોઈ આર્ટ સાથે જોડો. જેથી તે આર્ટ સાથે તે પોતાની જાતને કનેક્ટ કરી, તેના માધ્યમથી તેની લાગણીઓને તે વ્યક્ત કરી શકે. તેની લાગણીઓ તે ‘જીવન કેનવાસ’ પર એ કળાના માધ્યમથી ચીતરી શકે. પણ જુદાં જુદાં બાળકોની ગમતું માધ્યમ ગમતી કળા અલગ અલગ હોય. તે ત્યાં સુધી ખબર ના પડે જ્યાં સુધી તેને બધી જુદી જુદી કળાનો જાતે અનુભવો ના કરે. આપણે ‘પ્રોફેશનાલિજમ’ માં કૂદી પડવાની જરૂર નથી. સિમ્પલ તેને પ્રકૃતિની નજીક લઈ જાઓ, અલગ અલગ પ્રકારના કલર્સ આપો, કાગળ આપો, ચુપમાં લઈ જાઓ, બાળકો ચુપમાં જેટલાં ખીલે છે એટલા એકલા નથી કંઈ ખીલતાં. ચિત્રના અલગ અલગ પ્રકારનો અનુભવ કરાવો, પદાર્થ ચિત્ર, ફી-હેન્ડ, ભૌમિતિક ચિત્ર, ચારકોલ ડ્રોઈંગ, સ્કેચીસ. એકવાર બધું મટિરીયલ લાવી આપી, થોડીક સમજણ આપી, કરવા દો. કવોલિટી કરતાં ‘રસ પડે છે કે નહીં’, તેમને ‘મજા આવે છે કે નહીં’, ‘ઈન્વોલ થઈને કરે છે કે નહીં’ તેને વધારે મહત્ત્વ આપો. આજ રીતે તેને દરેક કળા, દરેક આર્ટનો પરિચય કરાવવાનો, તેમાં તેમણે એન્જોય કરાવવાનો પ્રયત્ન ચોક્કસ કરો, પણ પ્રસન્નતા માટે જ એક્સપર્ટ બનાવી દેવા નહીં.

(2) IQ (Intelligence Quotient), EQ (emotional Quotient), સાથે સાથે SQ (spiritual Quotient) પણ બાળકોમાં ડેવલપ થાય એ ખૂબ જરૂરી છે. રૂઢિચુસ્તતા, ધાર્મિક બનવું અને આધ્યાત્મ સાથે કનેક્ટ થવું બહુ જુદી વસ્તુ છે. બાળક મંદિરમાં બેસીને, દીવો પ્રગટાવી, બે હાથ જોડી ‘ઈશ્વરત્વ’ની આરાધના કરતો થાય, હનુમાનચાલીસા, ગાયત્રીમંત્ર, ભગવદ્ગીતા વાંચતો થાય, એટલો પ્રયાસ ચોક્કસ થઈ શકે. જેથી મોટાં થઈને જીવનમાં ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં પણ તે સ્થિર રહેશે. ટકી રહેશે. આપણી સંસ્કૃતિ,

સનાતનધર્મ સાથેનું જોડાણ, આપણને નૈતિક ટેકો પૂરો પાડે છે. બે હાથ ઈશ્વર સમક્ષ જોડાય એટલે એક ‘સમર્પણ’ નો ગુણ બાળકમાં ડેવલપ થાય છે. કોઈ પણ કામ સમર્પિત થઈને કરતાં થશે. ‘સ્વ’ ને અર્પણ કરવાનો ભાવ આવશે એટલે ‘અહમ’ , ‘હું’ પણ ઘટશે, ઓગળશે, આવો અનુભવ દરેકને થતો હશે જ્યારે તમે ઈશ્વર સમક્ષ હાથ જોડીને માથું નમાવીને ઊભા હોવ છો એટલી ક્ષણો તો તમે ‘તમારાપણું’ ઈશ્વરને અર્પણ કરી, જાતને ઈશ્વરને સમર્પિત કરતાં હોવાનો ચોક્કસ અનુભવો છે. માણસ જ્યારે ઈશ્વરમાં નથી માનતો, અધ્યાત્મમાં નથી માનતો, ત્યારે તે જીવનમાં નમવાનું નથી શીખતો. પણ સાશ્વત સંબંધો, શાશ્વત કર્મો તો થોડુંક નમવાથી જ સફળ થતાં હોય છે. આજે સંબંધોને નિષ્ફળ પણું ‘અહમ’ ના ટકરાવને કારણે વધુ થતું હોય છે.

(3) બાળકને પ્રકૃતિ સાથે જોડો. પ્રકૃતિમાં વૃક્ષ, નદી, પહાડો, પશુ પક્ષીઓ અને બીજું ઘણું બધું આવે. શાળા સમયે તો ભાગ્યેજ આવો સમય મળે કારણ કે શહેરી વિસ્તારમાં તો હવે પ્રકૃતિ નજરે જ માંડ પડે છે. આપણે માટીથી દૂર થઈ રહ્યા છીએ. બાળકને માટી સાથે જોડો. માટી સાથે જોડાયેલા માણસો એટલે કે ગામડાના માણસોમાં પ્રકૃતિના ગુણો સહજ આકારાયેલા જોવા મળશે.

પહાડો, નદીકિનારે ઘણી બધી નાની નાની ટ્રેકિંગના આયોજન થતાં હોય છે. ત્યાં ચોક્કસથી બાળકોને લઈ જાઓ. મોંઘી મોંઘી ટુર, વિદેશના પ્રવાસો કરવા કરતાં જંગલોમાં રખડવાનો, નદીમાં નહાવાનો, દરિયાના મોજામાં મ્હાલવાનો, વૃક્ષો વચ્ચે રહી પક્ષીઓનો કલરવ સાંભળવાનો, જેવાં નાનાં નાનાં મનને ‘સત્ત્વતા’ અને ‘શાંતિ’ બક્ષતા અનુભવો આપવાં અને લેવા જેવા છે. માણસોમાં કૃત્રિમતા વધી રહેવાનું ઘણું ખરું કારણ પ્રકૃતિથી

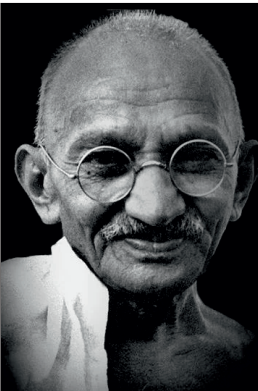
દૂર રહી, ભૌતિક સુખમાં પડ્યા રહેવાનો મોહ છે. નદીના ખળખળ અવાજ, પક્ષીઓનું મધુર કલરવ, દરિયાનાં મોજાઓનો અવાજ, વૃક્ષોના પાંદડાઓના હૃદય-સ્પંદી અવાજોનો બાળકોને અનુભવ કરવા દો. તેમનામાં સહજતા, કુદરતી ‘બાળ-તત્ત્વ’ નિર્ભેળ આનંદ, નિર્લેપતા, નિર્દભપણું, નિર્મળતા, પ્રકૃતિ પ્રત્યે સંવેદન, પ્રેમ, અટેચમેન્ટ ડેવલપ થશે અને આપણાં બાળકો પ્રકૃતિને પ્રેમ કરી શકતાં થશે, તો જ તે પ્રકૃતિને બચાવવા માટે આગળ આવી શકશે. કંઈક કરી શકવાની વૃત્તિ તેમનામાં ડેવલપ થશે.

(4) વેકેશન એ બાળકોને પુસ્તકો સાથે દોસ્તી કરાવવાનો શ્રેષ્ઠ સમય છે. શરૂઆત તેમને ગમતી કોમિક બુક્સ, પિક્ચર સ્ટોરીથી કરો. તેમને ‘પુસ્તકાલય’ની મુલાકાતે, કોસ વર્ડમાં બાળકોના વિભાગમાં ટહેલવાની તક આપો. ‘બુક ફેર’માં લઈ જાઓ. બે કપડાં ઓછા લઈ આપજો પણ પુસ્તકો ચોક્કસ ઘરમાં વસાવજો વંચાય કે ન વંચાય. સારાં પુસ્તકોને દિવાનખંડમાં ચોક્કસ મૂકો. રોજ જોશે એટલે માતાપિતાને ખુદને અને બાળકોને ચોક્કસ વાંચવાની ઈચ્છા થશે જ. એક વાર બાળકને વાંચવામાં મજા આવવા માંડી, પછી કોઈ પ્રયત્ન કરવાંનીય જરૂર નહીં પડે. બાળક આપમેળે કોસ વર્ડમાં, પુસ્તકાલયમાં જવાની જીદ કરશે.

(5) ‘ન્યૂઝ પેપર’ વાંચવાની ટેવ પણ કેળવવી જોઈએ. નવીન પ્રવાહો સાથે જોડાશે તો નવા સપનાં, નવી શોધો નવા દૃષ્ટિઓ તેમની સાથે જોડાશે. તેમના વિચારો સાથે જોડાશે. ઘરમાં સાયન્ટિફિક, જીવન-લક્ષી મેગેઝીન પણ બંધાવી શકો.

(6) હા, આ બધાની સાથે સાથે સમાજ જોડે, કુટુંબના સભ્યો સાથે, નજીકના સંબંધીઓ મામામામી, માસી, ફોઈબા, દાદા- દાદી, નાના-નાની સાથે વધારો સમય વિતાવે એવુંય કરજો. જેથી તેમની હૂંફ અને લાગણી તેમનામાં સંચિત થાય અને તેમની જોડેની બાળકોની આત્મીયતા અકબંધ રહે.

(7) વેકેશનમાં ઘરડાઘર, અંધજનમંડળ તેમજ અનાથાશ્રમની મુલાકાત ચોક્કસ કરાવજો. યથાશક્તિ મદદ પણ કરાવજો. જેથી ‘પરાનુભૂતિ’નો ગુણ વિકસે. તકલીફ, દુઃખ બીજાના પોતે અનુભવી શકતાં થાય. અને સંવેદનશીલતાનો ગુણ માનવતાના ગુણોનો વિકાસ થાય. પોતાના જૂનાં કપડાં, નાસ્તો વગેરેને ફૂટપાથના ગરીબ બાળકોને આપવા પણ તેમની સાથે લઈને જાઓ. તેનો જે ‘સાયો’ અને ‘અલૌકિક’ આત્મસંતોષ મળે છે, તે સાત્ત્વિક કાર્યોના સાત્ત્વિક આનંદની અનુભૂતિ પણ તેમને કરવા દો.

A man is the sum of his actions,
of what he has done, of what he can do,
nothing else.

- Mohandas K. Gandhi

વેકેશનમાં ઘરે કરી શકાય તેવી અનોખી પ્રવૃત્તિઓ

- અશોક કાલાણી
મો. ૯૪૨૬૭૧૮૩૧૬

પ્રવૃત્તિ - 1

ચાલો, બાળકો પ્રવૃત્તિ કરીએ...

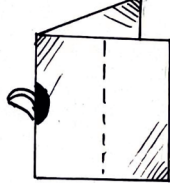
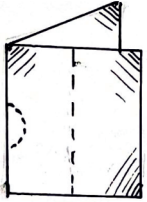
બાળકો તમારી પાસે જૂનાં નકામા કોરા- આંકેલા કે કલરફૂલ પેપરનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરશો તે ક્રમશઃ જાણી લો.

- (1) તમારી પાસે રહેલા કાગળમાંથી એક 12 સે.મી x 6 સે.મી. માપનો લંબચોરસ કાગળનો ટુકડો કાપી લો.
- (2) ચિત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ તેને વાળો અને વચ્ચેથી કાપી લો.
- (3) કાગળને આપણી વચ્ચેની આંગળીઓને અંગુઠા

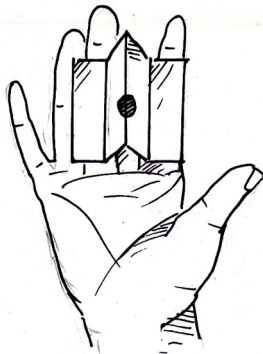
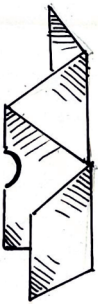
પાસેની આંગળીમાં ફસાવી હોઠ પર મૂકો. હવે ફૂંક મારો. તમને સિસોટી જેવો અવાજ સંભળાશે.

- (4) થોડા જ પ્રયત્નો પછી તમે કાગળની સીટીને સારી રીતે પકડતા અને ફૂંક મારતાં શીખી જશો. ફૂંક હળવેથી કે જોરથી મારવાથી અલગ-અલગ પ્રકારના અવાજો કાઢી શકશો.

- પ્રયત્ન કરો - કાગળની સીટી (સિસોટી) બનાવો.
- જાણો - આ સીટીમાંથી અવાજ કેમ નીકળે છે? તે બતાવો.
- ચિત્ર જોઈને પ્રયત્ન ચાલુ રાખવો...

કાગળની સિસોટી

પ્રવૃત્તિ - 2

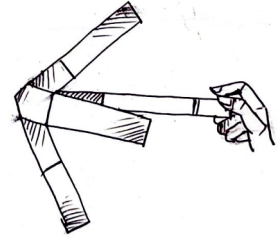
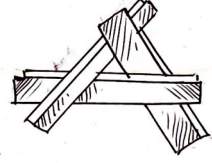
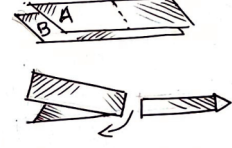
ચાલો, બાળકો પ્રવૃત્તિ કરીએ...

બાળકો તમારી પાસે જૂના કાગળમાંથી 20 સે.મી. પહોળી એવી ત્રણ પટ્ટીઓ કાપો. પટ્ટીઓને વચ્ચેથી વાળી દો.

- (1) હવે ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે પટ્ટીઓને વ્યવસ્થિત અંદરોઅંદર ફસાવો.
- (2) ત્રણેય પટ્ટીઓ વ્યવસ્થિત ગોઠવાય ગયા બાદ વચમાં એક વાટકી જેવો ખાડો બની જશે.
- (3) આ પંખાને હવે એક પેન્સિલની અણી પર લગાવી દોડવાનું છે. ફિરકી ખૂબ ઝડપથી ગોળગોળ ફરશે.
- (4) કાગળનો આ પંખો હવાની મદદથી ફરે છે. જ્યારે ઘરમાં ટેબલ અને છતનો પંખો વીજળીથી ફરે અને હવા આપે છે.

- પ્રયત્ન કરો - કાગળની ફિરકી બનાવો.
- જાણો-પંખાની જેમ તમે બનાવેલ ફિરકી ફરવાનું કારણ જાણો.
- ચિત્ર જોઈને ફિરકી બનાવવાનો પ્રયત્ન ચાલુ રાખવો...

કાગળની ફિરકી

“When an idea
exclusively
occupies the
mind, it is
transformed into
an actual
physical or
mental state.”

- Swami Vivekananda

- વૃદ્ધ, અશક્ત કે માંદા વ્યક્તિને જોઈને બીજાઓ સાથે મશ્કરી કરવામાં જોડાયેલો તો નથી ને !
- બાળક સ્વચ્છંદી તો નથી થઈ ગયું ?
- મિત્રો સાથે રમતી વખતે અંચાઈ તો નથી કરતું ને !
- મૂંગા પ્રાણીઓ કે તેનાં બચ્ચાંને ટોળે વળીને ગમ્મત ખાતર હેરાન તો નથી કરતા ?
- ચૂપાચૂપ કોઈનું નુકસાન તો નથી કરતા ?
- ઘરનું નાનું મોટું કામ કરવામાં તેને નાનમ્ લાગે છે ?
- શું પ્રાર્થના અને શ્રમનું મહત્ત્વ તે સજે છે ?
- શું તે ડરપોક તો નથી ?
- મિત્રો સાથે મળવાને બદલે શું તેને એકાંતમાં રહેવાનું ગમે છે ?
- મેદાનની રમતો રમવી તેને બદલે માત્ર ટીવી કાર્યક્રમો અને મોબાઈલ પર ગેમ રમવી જ તેને પસંદ છે ?
- બાળકનું મિત્રવર્તુળ કેવું છે ?

આ સિવાય ઘણી બાબતો બાળકની સાથે રહેવાથી જાણી શકાય છે. અને તેની ઊણપ કે ખરાબ બાબતો દૂર કરવાનો ઉપાય થઈ શકે છે.

બાળકની વાણી, વર્તન અને વિચારનો અભ્યાસ કરવો :

“જેવા વિચાર કરશો, તેવા તમે થવાના.” મનના વિચારો વ્યક્તિની વાણી અને વર્તનમાં જોઈ શકાય છે. બાળક કેવું બોલે છે અને અન્ય સાથે કેવો વ્યવહાર કરે છે તે બાબત તપાસવી ખૂબ જરૂરી છે. થોડા દિવસ અગાઉ એક બાળકને મેં જોયું. તેનાથી કોઈ ભૂલ થઈ ગઈ હશે. પાસે

ઊભેલા તેના દાદા હજી કંઈ બોલે તે પહેલાં જાણે ચીસો પાડીને કહેવા લાગ્યું, “તારે તો બોલવું જ નહિ, તારે તો બોલવું જ નહિ.” માત્ર આઠેક વર્ષની ઉંમરનું બાળક વડીલનું માન રાખ્યા વિના એલફેલ બોલે તે કેવું કહેવાય ? આ તો સત્ય હકીકત જોઈ, પણ ઘણાં બાળકો આવાં હોય છે, જે એકાદ દાયકામાં જ માતાપિતા સામે ગંભીર અને ભયંકર આફત સમા ખડાં થાય છે. ત્યારે શારીરિક અને માનસિક રીતે શિથિલ થયેલાં માતાપિતાની હાલત કેવી થાય ?

વધુ પડતાં લાડ અને પ્રેમને કારણે બાળક બગડી જાય છે, સ્વચ્છંદી બની જાય છે. જો તેને વારવામાં ન આવે તો નિયંત્રણની બહાર જતું રહે છે. તેમાં વાંક કોનો ? બાળકનો ? વડીલોનો ? માતાપિતાનો ?

પરિવારનું વાતાવરણ :

સંયુક્ત પરિવારના સભ્યોનો એકબીજા સાથેનો પ્રેમભર્યો વ્યવહાર, જતું કરવાની ભાવના અને સહનશક્તિની ટેવ બાળકોના ઉછેરમાં અજાયબ જેવું કાર્ય કરતા હતા. આજે વિભક્ત કુટુંબ, નાનું કુટુંબ, માતાપિતા અને એક કે બે બાળકો. સાવ નાનો પરિવાર. બધાં જ પોતપોતાના કાર્યમાં વ્યસ્ત. એટલે બાળકના ઘડતરનો મુદ્દો સાઈડમાં જતો રહ્યો છે. માત્ર ભૌતિક જરૂરિયાતો સાથે બાળકને મોટું કરવું, એને જ ફરજ ગણવામાં આવે છે. પરિણામે સમાજમાં સર્જાતી સમસ્યાઓનો પાર નથી.

ઘણા પરિવારમાં માતા અને પિતા વચ્ચેનો સંબંધ અઘટિત હોય છે. રોજના ઝગડા, અસભ્ય વાણીવ્યવહાર, કચકચ, અવિશ્વાસ અને અશાંત વાતાવરણથી બાળક ટેવાઈ જાય છે. પરંતુ તેની ગંભીર અસર ઘેરી થતી જાય છે. તે બોલી શકતું નથી, તેને ગમતું નથી પણ છૂટકો નથી. પરિણામે ભવિષ્યમાં તેના જીવનમાં આવી જ પરિસ્થિતિ નિર્માણ થાય છે. ઘણાં એક છત નીચે રહેતાં પતિપત્ની વચ્ચે બોલવાનો ય સંબંધ હોતો નથી. સામાજિક ડરથી માત્ર સાથે જીવે છે. બાળક પણ આ વાતથી અજાણ હોતું

નથી. આવા વાતાવરણમાં ઉછરેલા બાળકનું જીવન કેવું બને?

આપણી અપેક્ષાઓ ખૂબ મોટી છે. આજનું બાળક આવતી કાલનો નાગરિક છે. પણ આવા અણધર ઉછેર પામેલા ભાવિ નાગરિકો શું દેશના વિકાસમાં મદદરૂપ થશે? આ માટે માતાપિતાએ એકબીજા સાથે પ્રેમભર્યો વ્યવહાર રાખવો જ જોઈએ. એકબીજા તરફ નફરત વ્યક્ત કરવાને બદલે એકબીજાની ભૂલ સ્વીકારી ક્ષમાયુક્ત વર્તન જરૂરી છે. બાળકને પ્રેમ, શાંતિ અને સલામતી જોઈએ છે. જો તે ન મળે તો તેનું પરિણામ વિકૃત આવી શકે. બાળકનો સર્વાંગી વિકાસ થવો માત્ર કુટુંબ માટે નહિ, દેશ માટે પણ જરૂરી છે. બૌદ્ધિક, સામાજિક, માનસિક અને શારીરિક વિકાસ પામેલું બાળક મહાન બની શકે છે. માત્રવ વિવિધ પ્રકારના વર્ગમાં મોકલી પોતાના બાળકને ‘સુપર’ બનાવવાની માતાપિતાની ઘેલછા બાળકના જીવનને રૂંધી નાખનારી છે. પરિવારના વાતાવરણ પ્રમાણે જ બાળકનું ઘડતર જાણે-અજાણે થતું રહે છે.

ઘણીવાર ઘરના સભ્યોનો પડોશી કુટુંબ સાથેનો વ્યવહાર પણ બાળકના ઘડતરમાં નિમિત્ત બને છે. ભેગા થઈને કોઈની નિંદા કરવી, કાનભંભેરણી કરવી એ ગંભીર બાબત છે. “વસુદેવ કુટુંબકમ્”ની ભાવના આ પ્રકારના વ્યવહારથી રૂંધાઈ જાય છે. “કોઈ કેવું છે?” તેવું વિચારવાને બદલે “હું કેવો છું!” તેનો વિચાર કરવો જરૂરી છે. જેથી અરસપરસનો વ્યવહાર સુધરે અને તેની બાળકના મન ઉપર સકારાત્મક અસર પડે.

બાળકના સર્વાંગી વિકાસ માટેની પ્રવૃત્તિઓ :

- અવનવી સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિઓમાં બાળકને જોડવું. જેથી પોતે કરેલા સર્જન પછી તેનો આત્મવિશ્વાસ વધશે.
- આસપાસનાં બાળકો એકત્ર કરી શકાય તો ઘણું સારું. તે બાળકોને વાર્તાકથન, ગીત, કસરત અને

કોઈ મહાન વ્યક્તિઓના જીવનપ્રસંગો દ્વારા આનંદ આપી શકાય.

- બાળકને ખેલકૂદ ગમે છે. પ્રાકૃતિક સૌંદર્યને માણવું, પશુપંખીઓનું નિરીક્ષણ કરવું ગમે છે. તેથી બાગબગીચામાં કે નદીકિનારે લઈ જવું. ખુલ્લામાં મુક્ત રીતે વિહરવા દેવું. તો જ તેની આંતરિક શક્તિઓ વિકાસ પામશે. કોઈ એક બાબત શોખરૂપે તે સ્વીકારશે. જે જીવનમાં ઉપયોગી બનશે.
- ફૂલના છોડ રોપવા, તેની માવજત કરવી, ચિત્ર દોરવું, ગીત ગાવું, કોઈ વિષય પર વક્તવ્ય આપવું વગેરે પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા તેને પ્રોત્સાહિત કરી શકાય.
- બાળકને સંઘર્ષથી દૂર ન રાખવું. બાજ પક્ષી પોતાનાં બચ્ચાંને કેવી ખતરનાક તાલીમ આપે છે. બચ્ચાને પાંખમાં સમેટીને સાતસો મીટર ઊંચે લઈ જવું, સ્થિર થઈ જવું, અચાનક બચ્ચાને અવકાશમાં જ છૂટું મૂકી દેવું, બચ્ચાનું ગભરાઈ જવું, છેલ્લી ઘડી સમજીને બચવા માટે બચ્ચાના ફાંફાં મારવાં, અચાનક પાંખો ખૂલી જવી, જમીનથી થોડે જ ઊંચે હોય ત્યારે જ બાજ પોતાના બચ્ચાને ઊંચકી લેવું. કેવી ખતરનાક ટ્રેનિંગ. વારંવાર આવી તાલીમ પછી તે પણ ઊંચે ઊંચે ઊડવા સમર્થ બને છે. સંઘર્ષથી બાળક ઘડાય છે.
- વર્તમાન મીડિયાના માધ્યમથી બાળકો માટે ઘણી પ્રવૃત્તિઓ ઉપલબ્ધ થતી હોય છે. તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

ટૂંકમાં, બાળકનું યોગ્ય રીતે ઘડતર કરવું એ દરેક માતાપિતા માટે પડકાર છે. તેને યોગ્ય રીતે ઘડવા તરફ બેદરકારી ન રાખવી હિતાવહ છે. નહિતર “જેવું કરશો, તેવું પામશો” એ ન્યાયે આપણી બેદરકારી ભવિષ્યમાં ભૂમરંગની જેમ આપણી સામે જ ટકરાશે.

વેકેશનમાં ઘર એક પાઠશાળા

- મુકેશ જોષી (શોધ છાંમ)
મો. ૯૯૯૮૯૨૩૬૫૬

વેકેશનનું મહત્વ

ઉનાળાના ઢોમ ધખતાં તાપમાં ચોમાસાની પ્રથમ વર્ષના છાંટાથી ધરતી જેટલી શાંતિ અનુભવે એટલી શાંતિ શાળાનું બાળક વર્ષભરના અભ્યાસ અને પરીક્ષાઓના ભારણ બાદ વેકેશનથી અનુભવે. અભ્યાસ કરતાં બાળક માટે વેકેશન એટલે જન્મ સિદ્ધ અધિકાર. જેમાં એ કોઈની પણ ખલેલ સાંખી લેવાની તૈયારીમાં ન હોય, પછી ભલેને એ વિશ્વની મહાસત્તા જ કેમ ના હોય. વેકેશનનો સમય ગાળો એટલે બાળકોની વસંત. ચોમાસાનું મનમોહક વાતાવરણ અને પૂનમની અજવાળી રાત જેમ કવિઓને ગાંડા કરી મૂકે એમ વેકેશન પણ આ બાળમાનસને ગાંડુતૂર બનાવીને મૂકે છે. વર્ષ દરમ્યાન વાંચન અને લેશનના લોડથી બાળકો આ વેકેશનમાં ખૂબ હળવાશ અનુભવે છે.

બાળક માટે વડીલોની ફરજ

બાળકમાં પણ ઘણી સુષુપ્ત શક્તિઓ રહેલી હોય જે શાળા દરમ્યાન અભ્યાસના ભારણ અને શાળા વાતાવરણના ડરના કારણે બહાર પ્રગટ થતાં અવરોધાય પણ વેકેશનના સમયમાં તમામ બાળકો પોતાનામાં રહેલી નવીનતાને પ્રગટ કરે એ માટે બાળકોના પરિવાર અને તેમના શુભેચ્છકોએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વેકેશનમાં બાળકમય બની એને શું શું ગમે છે એની પ્રથમ તો જાણકારી લેવી જોઈએ અને બાળકને જે ગમતું હોય એવું વાતાવરણ ઉભું કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જો બાળકને સંગીત ગમતું હોય, તો સંગીતના જાણકાર પાસે મૂકી તેની તાલીમ અપાવી અથવા ટેકલોલોજીની મદદથી સંગીત શીખતો કરવો. જો તેને ચિત્રમાં રસ હોય તો ચિત્રની તાલીમ અને પૂરતા સાધન વસાવી આપવા. તેને વાંચન અને સર્જનમાં રસ હોય તો તેનું પૂરતું માર્ગદર્શન મળે એવી વ્યવસ્થા

કરવી. આમ, તેનામાં રહેલી કોઈપણ શક્તિ બહાર આવે એવા કાર્ય કરવા જોઈએ.

વેકેશનમાં બાળક વિવિધ રમતો જાણે

આ દુનિયામાં એકપણ બાળક એવું નઈ હોય કે જે રમત પ્રિય ના હોય. બાળકોને રમતો ખૂબ ગમે છે. પણ આજનું બાળક પ્રત્યક્ષ રમત કરતાં મોબાઈલ અને કમ્પ્યુટરની રમતમાં વધુ રસ લેતો દેખાય છે, જે બાળકના ભાવિ માટે ખૂબ જોખમી છે. આજનું બાળક આ અપ્રત્યક્ષ રમતમાંથી બહાર આવી પ્રત્યક્ષ રમત સાથે જોડાતું થાય એવું જોવું સમાજના ઉજળા ભવિષ્ય માટે ખૂબ જરૂરી છે. મેદાન પરની ભૌતિક રમતો સાથે બાળકનો તન અને મન સાથે સર્વાંગી વિકાસ થાય છે. મોટા બાળકો માટે ક્રિકેટ, ખો-ખો, વોલીબોલ, ફૂટબોલ, ફૂલ રેકેટ જેવી મેદાન પરની રમતો દ્વારા તેનું શરીર કસાવવાની સાથે શરીરમાં નવી ઉર્જાનો સંચાર થાય છે. તદ્ઉપરાંત કેરમ, લૂડો, ચેસ જેવી રમતોમાં બાળકને મસ્તિષ્ક તેજ કરવાની કસરત મળે છે. આથી પણ વધુ ઘણી નાના-મોટી આપણી દેશી રમતો જેવી કે દોડ-પકડ, આંધળો પાટો, આમલી-પીપળી, રૂમલદાવ, માલદડી, સતોળિયું, સંતાકૂકડી, લાંબીપૂંછ પકડ, વાઘ-બકરી, કોડી-ચોપાટ જેવી અઢળક રમતોથી બાળક પરિચિત થશે, તો તે જીવન ઉપયોગી બાબતો શીખશે.

મગજના વિકાસ માટેની પ્રવૃત્તિઓ

બાળવય એટલે મગજને સતર્ક બનવાનો શ્રષ્ઠ સમય. ઘણી એવું પ્રવૃત્તિ દ્વારા બાળક પોતાના મગજને કમ્પ્યુટર જેટલું તેજ બનાવે એના માટે કેટલીક ખાસ પ્રવૃત્તિઓ બાળક કરતો થાય એ જોવું વડીલોની ફરજ છે.

સવારના સમયમાં શાંત વાતાવરણમાં ધ્યાન મુદ્રામાં બેસી શાંત ચિત્તે આજુબાજુ સાંભળતા અલગ-અલગ અવાજ સાંભળી, તેને યાદ રાખી પાંચ મિનિટ પછી આંખો ખોલી, એક કાગળ પર લખવાથી મગજ તેજ બને છે. 100 થી 1 સુધીના ઊંધા આંખો તથા ઊંધા મૂળાક્ષરો બોલવાની પ્રેક્ટિસ કરવાથી પણ ઘણો ફાયદો થાય છે. એક સાથે એકી અંકો અથવા બેકી અંકો ઝડપથી યાદ કરવાથી બાળકની મેમરી સારી થાય છે. બાળકોને નાની નાની વાતઓ સંભળાવો અથવા વસ્તુઓની યાદી સંભળાવો પછી એ કેટલી યાદ રાખી શકે છે એ મૌખિક અથવા લેખિત રજૂ કરવાનું કહો જેથી તેમની સ્મરણશક્તિ વિકસી શકે

વડીલોનું સાનિધ્ય

વેકશન દરમ્યાન બાળકોને એવી ટેવ પાડવી જોઈએ કે જેથી બાળકો પોતાના મામા-પિતા દાદા-દાદી જેવા પરિવારના મોભ સમાન વડીલો પાસે બેસે અને એમને જાણે તથા તેમના અનુભવો સાંભળે. વડીલો અનુભવી હોય છે, જેમને જીવનમાં ઘણા ઉતાર-ચડાવ જોયા હોય છે. બાળક જ્યારે તેમની જીવનકથા રૂબરૂ સાંભળે ત્યારે તેનામાં પણ સહનશક્તિ અને સમસ્યાનો સામનો કરવાની સમજણ વિકસી શકે. બાળક પરિવારથી સમાજ સુધી પહોંચે તથા સમાજમાં હળે મળે છે. જીવનમાં સમાજ ડગલે અને પગલે ઉપયોગી છે. જે એકલતાની સામે સમૂહ જીવનથી રક્ષણ આપે છે. સમાજ અને પરિવારમાંથી જ બાળક સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિ શીખે છે.

મદદની ભાવના તથા ધર્મ, રીતિ-રિવાજ અને સંસ્કૃતિની ઓળખ

વડીલોને માન તેમજ જરૂરિયાતમંદની મદદ કરવી એ સંસ્કાર બાળકને પરિવાર શીખવે એ વધુ યોગ્ય છે. કારણ કે બાળક જેવું જોવે એવું જ શીખે છે. આપણી સંસ્કૃતિની ઓળખ કરવાનો શ્રેષ્ઠ સમય વેકેશન. મોટેરાઓ પાસેથી જ બાળક પોતાનો ધર્મ અને તેના રીતિ રિવાજ શીખે છે. જો બાળકને નાનપણથી જ પૂજા, હોમ-

હવન કે આપણા રીતિ રિવાજોની સાચી સમજણ આપવામાં આવશે તો બાળકો આપણા વારસાને સાચવી શકશે

વાંચનનું મહત્વ

વિદ્યાર્થી વાંચન પ્રિય હોવો જ જોઈએ. તેથી વેકેશનનો ઉપયોગ વધુ વાંચન વધારવા માટે કરવો ડાહ્યું પગલું કહી શકાય. વેકેશન દરમ્યાન પાંચતંત્ર, હિતોપદેશની વાતો બાળકો વાંચે. ઉત્તમ માનવીઓનું જીવન ચરિત્ર વાંચી જીવનમાં તેને પ્રહણ કરે. રામાયણ મહાભારત અને ગીતાનું થોડું અધ્યયન કરી શકાય. ગિજુભાઈ, નાનાભાઈ ગાંધીજી જેવા મહા પુરુષોની આત્મકથાઓ વાંચે. જેથી જીવનમાં સમસ્યોનો સામનો કરવા સક્ષમ બને અને મહાપુરુષોને આદર્શ બનાવી એમના પગલે ચાલી પોતાનું જીવન ઉત્તમ બનાવી શકે.

અક્ષર સુધારણા

અક્ષર સુધારણા માટે કેલિગ્રાફીનો અભ્યાસ ખૂબ જરૂરી છે. મૂળાક્ષરો સારા અક્ષરે ધીરે ધીરે યોગ્ય અંતરે લખવાની પ્રેક્ટિસ કરે. રોજ એક ફકરો લખે. સુખવેલી માટી પર મૂળાક્ષરો લખી તેને આંગળી વડે ઘૂંટવા, ગોળ, ચોરાસ, આડી-ઊભી લીટીઓ દોરવી, રેતી પર અક્ષરો લખવા, ચિત્રો દોરવા, જેવી પ્રેક્ટિસ કરવાથી અક્ષરો સુધારી શકાય છે. કારણ કે ગાંધીજી પણ ખરાબ અક્ષરને અધૂરી કેળવણીની નિશાની માનાત હતાં.

રીતિ રિવાજ અત્યારના હાઈબ્રીડ અને ધમાલિયા યુગમાં યોગ અને હળવી કસરત કરવી ખૂબ જરૂરી છે. બાળકો સવારમાં નરણા ખોઠે હુંકાળું ગરમ પાણી પીવાની ટેવ પાડે તેમજ અનુલોમ-વિલોમ તથા અન્ય બાળકોથી થઈ શકે એવા યોગ તેમજ તમામ સાંધા અને શરીરને કસરત મળી રહે એવી હળવી કસરત કરતા થાય તો વેકેશનમાં પડેલી ટેવ બાળકોમાં વર્ષભર ટકી રહતી હોય છે.

સારી ટેવોની શરૂઆત

વેકશનમાં બાળકોમાં એવી નાની-નાની ટેવો વિકસાવવી જોઈએ જેથી બાળકો પોતાના કામ જાતે કરતું થાય, એક બીજાને મદદ કરતું થાય, પોતાના કામમાં નિયમિત બને, આળસનો ત્યાગ કરે, શિસ્તમય અને સંસ્કારી બને વગેરે જેવી બાબતોથી જો બાળકો વેકેશનમાં કેળવાય તો આ ટેવો તેનામાં લાંબા સમય સુધી ટકી રહતી હોય છે.

સેવા અને જીવદયા

બાળક ધીરે ધીરે જીવદયામાં પણ રસ લેતો થાય, ચકલીના માળા લગાવે, પક્ષીઓને ચણ આપે, પશુ-પક્ષી માટે વડીલો સાથે રહી પીવાના પાણીની વ્યવસ્થા કરવાનાં કાર્યમાં સહભાગી બને તેમજ તેની સાથે સમાજ ઉપયોગી કાર્ય કરતો થાય એવાં ગુણો એમાં વિકસે એવી ટેવ પાડી શકાય.

પ્રવાસ-મુલાકાત

બાળકો વેકશનમાં આજુબાજુ થઈ ગયેલા મહાનુભાવોના નિવાસસ્થાનની મુલાકાત લે, તે મહાનુભાવોના પરિવારને મળે. આજુબાજુના અભ્યાસ સંબંધી સ્થળો જોવે. ધાર્મિક સ્થળોના દર્શન કરી ધર્મ ભાવના વિકસાવે. નર્સરી, પોસ્ટઓફિસ, બેન્ક, સરકારી દવાખાનું, સરકારી કચેરીની રૂબરૂ મુલાકાત દ્વારા તેની પ્રક્રિયા વિશે જાણે.

ઉત્તમ ફિલ્મો જોવી

બાળકો જોવા લાયક ગુજરાતી-હિન્દી ફિલ્મો જોવે તો પણ એમાંથી ઘણુંબધું શીખી શકે. તારે જમીન પર, ચક દે ઈન્ડિયા, મેરીકોમ, આઈ એમ કલામ, સુપર 30, છિછોરે, દંગલ, પેડમેન, મેડમ ગીતા રાની, ચોક એન્ડ ડસ્કર હેલ્લારો, કસુંબો જેવી ફિલ્મો બાળકોએ જોવી. તે ફિલ્મો તેમના જીવન માટે ખૂબ ઉપયોગી થઈ શકે.

ઉપસંહાર

આમ, વેકેશનનો સમયગાળો એટલે બાળકોમાં પડેલી અપાર શક્તિઓના ભંડારને ખુલ્લો મુકવાનો શ્રેષ્ઠ સમય. બાળકનો પરિવાર અને શિક્ષણવિદો દ્વારા બીજી પણ ઘણી-બધી પ્રવૃત્તિ શોધીને બાળકોને કરાવાથી બાળકોના ઉજ્જવળ ભાવિમાં અમૂલ્ય ફાળો આપી શકાય છે. પણ સાથે-સાથે એ પણ જોવું ખૂબ જરૂરી છે, આ પ્રવૃત્તિઓ બાળકને ભારરૂપ ન થઈ પડે.

સંદર્ભ:

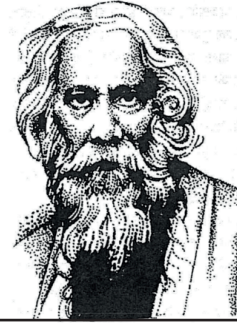
સારા અક્ષર (વર્ષ) - પિંકિબહેન પંડ્યા - પ્રકાશક

હાઈસ્કૂલ (સત્યના પ્રયોગો) - મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી

દેશી રમતો - શામજીભાઈ કા. જમોડ

ઈન્ટરનેટ બ્લોગ

https://rakeshvariya.blogspot.com/2020/05/blog-post_97.html?m=1

“Let your life lightly
dance on the edges of
time like dew on the tip
of a leaf.”

- Rabindranath Tagore

જો જો વેકેશન નિષ્ફળ ન જાય....!!!

- હિતેશકુમાર બ્રહ્મભટ્ટ
મો. ૯૮૯૮૫૯૩૩૫

બાળમિત્રો,

આ વાંચી તમને ખરેખર નવાઈ અને આંચકો જ લાગશે.... ખરુંને ? આ વેકેશનમાં તે વર્ણી કઈ પરીક્ષા આવે છે ? પણ એક મોટી પરીક્ષા આવે છે એમ જ સમજો ને ! મિત્રો, આ મોટી પરીક્ષામાં કોઈ નિષ્ફળ ન થાય. એ કેવી રીતે ? તો જાણો, તેના કેટલાક ઉપાયો.

ચાલુ સ્કૂલે તો તમારો મોટા ભાગનો સમય ભણવા પાછળ જ જાય છે. પણ વેકેશનમાં મળેલ પુષ્કળ સમયમાં વિવિધ રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવાનું જો ચૂકી જવાય, તો વેકેશન નિષ્ફળ જાય ...!

તમને અને તમારી સાથે ભણતા મિત્રો પાસે એક સરખી જ વેકેશનની રજાઓ છે. તે મિત્રોએ વેકેશનના 40 દિવસનું આદર્શ આયોજન કર્યું અને યોગાસન, કમ્પ્યુટર કોર્સ, ઈંગ્લિશ સ્પિકિંગ, ડ્રોઈંગ કલાસ સ્પોર્ટ્સ એક્ટિવિટીઝ જેવા ઉપયોગી કોર્સની ટ્રેનિંગ લીધી જ્યારે તમે 40 દિવસો ફિલ્મ જોવામાં, ગેમ રમવામાં, રખડવામાં કે ઊંઘવામાં કાઢી નાખ્યા. તો તમારું વેકેશન નિષ્ફળ કે સફળ ..? જરા વિચારો જો 40 દિવસનું વેકેશન ગણાય, તો 960 કલાક થાય .તેમાં સામાન્ય જ્ઞાન વધારે, વિચાર-શક્તિ મજબૂત કરે, ઐતિહાસિક સાંસ્કૃતિક જ્ઞાન આપે, દેશ દુનિયાના ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાનની સમજૂતી આપે, ખરા અર્થમાં તમને તેજસ્વી બનાવે એવાં પુસ્તકો - સામયિકોનું વાંચન ન કરો તો બુદ્ધિમત્તાની કસોટીમાં વેકેશન નિષ્ફળ જ ગણાય ને યાર..!

આવનારા આગળના ધોરણના અભ્યાસને નજરમાં રાખીને હાલના વેકેશનનો વિશેષ ફાયદો ઉઠાવવામાં નિષ્ફળ જનાર વિદ્યાર્થીનું વેકેશન પણ નિષ્ફળ

જ ગણાય.

બાળમિત્રો, વેકેશન છે અને ભણતરનો ભાર પણ નથી. ઢગલા બંધ રજાઓ છે. તમારી પાસે સમય જ સમય છે નવું નવું શીખવા, જાણવા, માણવા, સમજવાનું ઘણું બધું છે તો આ વખતના વેકેશનના દરેક દિવસનો એવો ઉપયોગ-સદુપયોગ કરો કે જેમાં તમે જ્ઞાન, માહિતી, આનંદ, સમજણ જેવા વિકાસલક્ષી અને ભવિષ્યલક્ષી વિષયોમાં પૂરા 100% માર્ક્સ સાથે પાસ થઈ જાવ... સફળ થાવ...

બાલ મિત્રો, તમારા વેકેશનને સંપૂર્ણ સફળ કરવાનો આ એક રાજમાર્ગ છે, ચાલવાનું તમારે છે. બોલો ચાલશોને? વેકેશન સફળ બનાવશોને?

શ્રદ્ધાવાન લખતે જ્ઞાનમ

શ્રદ્ધાવાનને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. બાળમિત્રો, આ વેકેશનમાં આપણે પણ શ્રદ્ધા અને ધીરજ સાથે અહીં આપેલ દરેક પાંચ વિભાગમાંથી બે કે ત્રણ નિયમો પસંદ કરી તે મુજબ વર્તીએ અને વેકેશનનો સાચો સદુપયોગ કરીએ તો જીવન ઉપયોગી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય...!!!

સંસ્કાર

ઘરમાં સ્વાવલંબી બનવું પોતાનું કામ જાતે કરતા શીખવું. (ડિસ ધોવી -કપડાં ધોવાં કે કચરા પોતાં કરવાં)- શરબત કે સાદો નાસ્તો બનાવતા શીખવું. (અઠવાડિયે એક વાર બનાવવો) -ઘર આંગણની સફાઈ કરવી. મોબાઈલ કે વીડિયો ગેમનો સંપૂર્ણ ત્યાગ કરવો.- માબાપને ભૂલશો નહિ કીર્તન મોઢે કરવું .-અઠવાડિયે બે-ત્રણ વાર મંદિરે દર્શન કરવાં .

શિક્ષણ

એકા-અગિયારાના ઘડિયા પાકા કરવા.

નબળા વિદ્યાર્થીઓને ભણાવવા. રોજના દસ સ્પેલિંગ શીખવા. ચાર સ્થળની અનુકૂળતાએ મુલાકાત લેવી. (રેલવે સ્ટેશન, બેંક, હોસ્પિટલ, પોલીસ સ્ટેશન વગેરે)- યાદશક્તિની વિવિધ રીતો શીખવી. (માનસિક આરોગ્ય સમૃદ્ધ કરવું) વાર્તા કે અન્ય પુસ્તકનું વાંચન કરવું. સાર રૂપે રોજ ત્રણ ચાર પાન લખવાં. રોજ એક વસ્તુમાંથી પ્રેરણા લેવી. દાખલા તરીકે વૃક્ષ-પરોપકાર, સૂર્યનિયમિતતા.

સંસ્કૃતિ

ભારતની 30 વિશેષતાઓ લખવી. રોજ એક લખવી. ધ્રુવ, નચિકેતા, પ્રહલાદ કે શ્રવણના ચરિત્રનું વાંચન કરવું. ભારતના ઋષિમુનિઓની પાંચ વિશેષતાઓનું વક્તવ્ય તૈયાર કરવું. ભારતના ભવ્ય

ઉત્સવો ઉપર ટૂંકનોંધ તૈયાર કરવી. આપણા વિવિધ ચાર કે પાંચ શાસ્ત્રો પર હસ્તલિખિત અંક તૈયાર કરવો.

સ્વાસ્થ્ય

રોજ પાંચ મિનિટ કસરત કરવી. રોજ દસ મિનિટ વોકિંગ કરવું. -પાંચ મિનિટ સૂર્યનમસ્કાર કરવા. રોજ વીસ મિનિટ સાયકલિંગ કરવું. એક કલાક મેદાની રમત રમવી. કોઈ પણ એક ફાસ્ટ ફૂડ એટલે કે દાબેલી-પીઝા-પફ-બર્ગર-મેગી વગેરેનો ત્યાગ કરવો એક કોળિયો દસ વાર ચાવીને જમવું. પ્રાણાયામ કરવા.

વ્યક્તિત્વ વિકાસ

એક છોડ વાવી તેને ઉછેરવો. અઠવાડિયે એકાદવાર રંગોળી કે ચિત્ર બનાવવું. પ્રવચનકળા શીખવી. કોઈ એક મનપસંદ મનપસંદ વાજિંત્ર શીખવું. વ્યસનમુક્તિ જેવા વિષય પર લેખન કરવું.

હેયુ મારું મલકાય

હેયું મારું બહુ મલકાય વેકેશનમાં મનડું બહુ હરખાય.....

લેસન-ટ્યુશનનું ટેન્શન વિસરાય, ભણતરનો ના ભાર જરાય

.....હેયુ મારું

સંસ્કાર સંસ્કૃતિની ઓળખ થાય, સહજમાં સર્વાંગી વિકાસ પમાય

..... હેયુ મારું

વેકેશનમાં મજા, મજા ને મજા, નવું નવું જાણવા ને શીખવા જવાય

.....હેયું મારું

જો રજાનો સાચો ઉપયોગ થાય, ટમટમતા તારલિયા થઈ ચમકાય

.....હેયુ મારું

મોબાઈલ ને ગેમમાં જે અટવાય, વેકેશન તેનું ધૂળ થઈ જાય

..... હેયુ મારું

જે અહીં-તહીં ફરીને રખડી જ ખાય, તો ધોયેલા મૂળા જેવા જ રહેવાય

..... હેયુ મારું

રજામાં વિવિધ કળાઓ શીખાય, સર્જનશક્તિની સૌરભ ફેલાય

..... હેયુ મારું

પ્રેરક પુસ્તકોનું જો વાંચન થાય, જીવનઘડતરના પાઠ પમાય

.....હેયુ મારું

મમ્મીને કામમાં મદદ કરાય, વડીલોની પણ સેવા થાય

..... હેયું મારું

આ રીતે જેનાથી વર્તાય વેકેશનનો સદુપયોગ ગણાય

..... હેયુ મારું

હેયુ મારું બહુ મલકાય, વેકેશનમાં મનડું બહુ હરખાય...

વેકેશન શબ્દ સાંભળતાં જ મનનું તમામ ભાર હડસેલી દેવાનું મન થાય છે. ઘણાને તો મનને પણ ફગાવી દેવાનું મન થતું હશે નહિ? વેકેશન એટલે શિક્ષણના ભાર, નિયમો અને એકધારાપણથી કંઈક નવીનતમ સમય સાથેનો ગમતો વાર્તાલાપ, હૃદય સાથે જીવી જવાની ક્ષણ એટલે વેકેશન. વેકેશનની પ્રતીક્ષા શાળામાં દાખલ થવાની સાથે શરૂ થઈ જાય છે.

“વેકેશન એટલે વેકેશન,
બીજા બધા ટ્રેન વગરના સ્ટેશન”...

આવું અમે બાળપણમાં ખૂબ ગણગણતા. મજાની વાત તો એ છે કે પરીક્ષાની તૈયારીનું પ્લાનિંગ ન કર્યું હોય એના કરતાં જબરજસ્ત પ્લાનિંગ તો વેકેશનનું કરવામાં આવે છે.

પરીક્ષાના છેલ્લા દિવસે મારા નાનકડા બાળકે સવાલ કર્યો કે, ” હે મમ્મી, ભગવાનજીને ક્યારેય વેકેશન કેમ નહીં? હું કઈ જવાબ શોધું એ પહેલાં જ એ પોતે જ બોલી ઊઠ્યો.

વેકેશન એવું મજાનું હોય કે જો ભગવાનજી વેકેશનનો સ્વાદ ચાખી લે ને તો દર વર્ષે વેકેશન એ ભૂલ્યા વગર લઈ લે, કંઈ પણ વિચાર્યા વગર, દુનિયાનું જે થવાનું હોય તે થાય પણ વેકેશન તો જોઈએ જ.

વળી પાછો પોતે જ બોલી ઊઠ્યો. મમ્મી, કાનાજી વેકેશન કરવા જાય તો?

જો કાનાજી વેકેશન પર જાય ને તો તો.....

“હવા નિરાંતે ઊભી રહી શ્વાસ લઈ લે,”
ફૂલ હતાશા સાથે મેળાવડો કરી આવે,

અને પેલો ચાંદલિયો તો રાતની ડ્યુટી કરવાની ના પાડી દે હો,

તારલિયા એક જગ્યાએ સ્થિર ન રહેતાં અકડમ પકડમ રમવા નીકળી પડે,

સૂરજમામા તો દરિયામાં ડૂબકી મારવા ચાલ્યા જાય,
વરસાદ છાંટામાં ન વરસતાં સીધી થોકબંધ નદીઓ જ ધરતી પર ઉતારે,

ભાર ઉપાડી થાકેલી ધરતી ધબ્બ દઈ નીચે સરી જાય,
સમય થોડો આરામ કરી લે,

નદીઓ સીધી ના જતા થોડું ચિત્રકામ કરી લે,
પર્વતો પોતાનામાં સમાવેલ જવાળાને ધડામ દઈને બહાર ફેંકે.....

પણ પણ પણ એ બધાના નસીબમાં વેકેશન ક્યાં છે! હાસ્તો વળી,

એ તો માત્ર માણસને જ મળે છે. પહેલાંના સમયમાં વેકેશન અને ચાલુ શાળામાં બહુ જાજો ફરક રહેતો નહીં. બાળકના ઉછેરમાં ભણતર સાથે ગણતર એટલું જ જરૂરી છે, જો આજે અત્યારના સમયમાં બંનેને ત્રાજવામાં તોળવામાં આવે તો બાળકના ભણતરનું પલ્લુ નીચે નમતું જોવા મળે છે જ્યારે ગણતર અધ્ધરતાલ થઈ જાય.

પહેલાંના સમયની તો વાત જ અલગ હતી. ભણતર સાથેનું ગણતર વળી શું? મારા દીકરાએ ફરી પૂછી નાખ્યું, મે મારા ભૂતકાળમાં ડોકિયું કરવા, થોડો ઝાંખો, તૂટેલો, યાદોને તાજ કરતો આલબમ કાઢ્યો ને બધું કામ પડતું મૂકી બસ કહેવા લાગી કે બેટા, અમે રમતા રમતાં ભણતા, કોઈ સાથે હરીફાઈ નહીં, ભમરડો, લખોટી, કોડી, હુતુતુતું, આમલીપીપળી, ગિલ્લીદંડા, થપ્પો અને કોડીની રમતનો પહેલો દાણિયો હજી પણ ભુલાતા નથી,

સ્વચ્છતાના આગ્રહી, ગુરુના આજ્ઞાંકિત, બાળપણથી જ એટલા કોયડા ઉકેલ્યા હોય કે ગણિત ભણવું તો ખૂબ ગમતું. મહેનત ઓછી કરતા પણ બીજાને શીખવીને બધું મોઢે થઈ જતું. ખેતરના મોલનો હિસાબ પણ ચપટી વગાડતા કરતા. જીતવા કરતાં વધારે ખુશી ભાઈબંધને જતાડવામાં મળતી, કિટ્ટા તો દીઠુય ગમતું જ નહીં, બિલ્લા માટે સામે ચાલીને જતા. ખેતરની માટીમાં ભણતર સાથે ગણતરના પાઠો ભણતા, ભાઈબંધોને શાળામાં જ મળવું એવું બાંધેલું નહીં, મન થાય ત્યાં મેળાવડો કરતા. એક કુલ્ફીમાં તો આઠ-દસ જણ ધરાતા.... આવું તો વળી કેટલુંય.....

અત્યારના સમયની વાત અલગ છે. સ્પર્ધાત્મક યુગમાં બાળકને શ્રેષ્ઠતમ શિક્ષણ આપવાની હોડમાં આપણે બાળકના એ માસુમયત, બાળપણ, સર્જનાત્મકતા અને ઉત્સુકતાને ભણતરના બોજ તળે દબાવી દઈએ છીએ. ત્યારે બાળકને વેકેશન ખૂબ જ મજાનું લાગે, ખરું ને?

ઘણાં માતાપિતાને જોયાં છે કે તેઓ વેકેશનમાં પણ બાળકને સર્વ કલામાં નિપુણ બનાવવા કેટલાય ક્લાસીસમાં મોકલે છે, તે દરેક વાલીગણને મારી કરબદ્ધ પ્રાર્થના છે કે બાળકને ગમતું કરવાનો સમયગાળો છે આ વેકેશન, માત્ર આટલા દિવસ એને મુક્ત મને વિહરવા દો અને વેકેશન દરમિયાન બાળકમાં જીવનમૂલ્યો અને વ્યવસાયલક્ષી દૃષ્ટિકોણ વિકસે તેવો આગ્રહ રાખો. જે માટે કેટલીક બાબતો અહીં ટાંકવા જેવી છે.

- વેકેશન દરમિયાન જો બાળક રસ ધરાવે તો તેને આગળના ધોરણનું સ્કેનિંગ કરવા દો જેથી વર્ગમાં બેઠા હોય ત્યારે તેને સ્વર્ગનો અનુભવ થાય અને કંટાળાના કાટમાળને જ્ઞાનની સમજ દ્વારા દૂર હડસેલી શકે.
- જે વિષયમાં ક્યાશ ધરાવે છે, તેનો મહાવરો કરાવવો, જેથી નવા ધોરણમાં તે આનંદથી ભણી શકે.

- અત્યાર સુધી ઘરના દરેક સભ્યોનો સમય સાચવવા માટે બધા સાથે જમવાનું જાણે ભૂલી ગયા છે ત્યારે વેકેશન દરમિયાન દિવસમાં એક વખત ઘરના દરેક સભ્યએ સાથે બેસીને જમવું. બાળકને ખેડૂતની મહેનત સમજાવવી અને અન્નનું મહત્ત્વ સમજાવો.
- પોતાની થાળી પોતે જાતે સાફ કરે તેવો આગ્રહ રાખો અને શ્રમનું મહત્ત્વ સમજાવો.
- રસોઈકામમાં બાળકોનો સહકાર લેવો તેને શાકભાજી, સલાડ કટિંગ કરવા આપવું. જેથી બાળક જવાબદારી લેતું થશે.
- સ્થાનિક તહેવારોમાં બાળકોને આનંદથી જોડાવા દેવાં અને તહેવારોને સાંસ્કૃતિક તથા વૈજ્ઞાનિક સંબંધોમાં ગુંથી તેનું મહત્ત્વ સમજાવો.
- પ્રેરણાદાયી અને ઉપયોગી ફિલ્મ બતાવો અને તેને વાર્તા સ્વરૂપે રજૂ કરવા પ્રોત્સાહિત કરો.
- બને તો એક વૃક્ષ બાળક પાસે રોપાવી, વૃક્ષોનું મહત્ત્વ સમજાવશો.
- તમારા બાળપણ કુટુંબનો ઇતિહાસ, સંઘર્ષ અને મૂલ્યપ્રેરક ઘટનાઓને બાળકો સમક્ષ રજૂ કરવાં.
- નવા મિત્રો બનાવવાની તક આપો.
- ધૂળમાં રમવાની છૂટ આપજો, જેથી ધરતીના સ્પર્શની ચેતનાનો અનુભવ કરશે જેથી તેને માતૃભૂમિની માટીનું મહત્ત્વ સમજાશે.
- દાદા-દાદી સાથે સમય વીતાવવા દેજો. જો તે દૂર રહેતાં હોય તો તેની પાસે સમય વીતાવવા મોકલી અણમોલ યાદોને સેલ્ફીમાં કેદ કરી લેજો.
- જરૂરિયાતની વસ્તુઓની ખરીદી વખતે સાથે લઈ જવા જેથી તે કરકસરનું મહત્ત્વ સમજશે.

- પાડોશીના ઘરે અને પ્રસંગોમાં લઈ જવા જેથી વ્યવહારિક સમાયોજન સાધી શકે.
- જગતમાં રહેલાં સુખ અને દુઃખની તડકી છાયડીથી બાળકને વાકેફ કરવાં જેથી તે લાગણીને બેલેન્સ કરતાં શીખે, તેમને હોસ્પિટલ, અનાથ-આશ્રમ, વૃદ્ધાશ્રમની મુલાકાતે લઈ જવાં. ત્યાં બાળકથી બનતું સેવાકાર્ય કરાવો.
- પુસ્તકાલય, વિજ્ઞાનકેન્દ્ર, ઐતિહાસિક સ્થળો, મ્યુઝિયમ અને મંદિરોની મુલાકાતે લઈ જવાં તથા માર્ગદર્શન પૂરું પાડવું.
- તમારા વ્યવસાયના સ્થળે લઈ જઈ તમારી મહેનત સામે મળતા વળતરથી બાળકને વાકેફ કરો.
- અંગ્રેજી, હિન્દી, ગુજરાતી ભાષાનો વિકાસ થાય તેવી રમતો રમાડી દરરોજનો નક્કી કરેલો ટાસ્ક કે કાર્ય બાળકને આપો.
- તેના શોખ જાણો, પ્રોત્સાહન આપો. વેકેશનમાં તેના શોખને પૂરો કરવાનો અવકાશ આપો.
- મોબાઈલ તથા આધુનિક ટેકનોલોજીની માહિતી આપવી. પરંતુ સાથે સાથે તેના દૂષણથી થતા નુકસાનને પણ સમજાવવું.
- ટીવીની જગ્યાએ ક્યારેક બોધપ્રેરક બાળવાર્તા, પ્રેરકપ્રસંગની બુક વંચાવવી અથવા તો કહેવી.
- મામા, માસી, ફોઈના ઘરે અચૂક મોકલજો.
- તમારું બાળપણ જ્યાં વીત્યું ત્યાં લઈ જઈને તમારા અનુભવ તેની સાથે શેર કરો.
- બાળકને ગમતી સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિઓમાં તેને સહકાર આપો.
- યોગિક ક્રિયાઓની ટેવ પાડો અને યોગનું જીવનમાં મહત્ત્વ સમજાવો.
- કુદરત સાથેના વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મ આધારિત માર્ગદર્શન આપો.
- અભ્યાસની કચાશ જાણી તેનો મહાવરો કરાવવો જેથી નવા વરસે બાળક મૂંઝાયા વગર આગળ વધે.
- એમને રમવા દો, પડવા દો, જાતે ઊભાં થવા દો, મુક્ત રીતે વિહરવા દો.

“વેકેશનમાં હૃદયને ચાલ કરીએ થોડું લીક,
મજાની યાદો ને વાગોળવા કરી લઈએ કિલક,
ચિંતાની ચિંતા સળગાવી બનીએ હળવાફૂલ
મનની મુરાદોને જીવતી કરવા જરાક મારીએ કીક.”

‘જીવીએ ત્યાં સુધી શીખીએ’
પણ અહીં એક બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે,
જ્યારે આપણે બીજાઓ પાસેથી કાંઈક લઈએ છીએ ત્યારે
તેને આપણી રીતે અને આપણને અનુકૂળ આવે
તેમ ઘડી લેવું જોઈએ.
- સ્વામી વિવેકાનંદ

તમે વેકેશનમાં શું કરવાના છો ?

- ધર્મેશકુમાર ગબજર
મો. ૯૪૨૮૦૨૮૦૯૩

(બાળદોસ્તો, વેકેશન શરૂ થઈ ગયું છે. તમારી પાસે સમય જ સમય હશે. આ વેકેશનમાં તમારા વ્યક્તિત્વ-વિકાસને ઘડવાની સુંદર તક છે. અહીં જંગલ કેરા પશુઓની વેકેશન સંદર્ભે સુંદર વાર્તા સાથે રજૂઆત આપી છે. તમે પણ આમાંથી કંઈક શીખશો જ એવી આશા સાથે ...)

જંગલમાં પશુપંખીઓની નિશાળ ચાલે. વર્ષના અંતે પરીક્ષા પૂરી થઈ ગઈ છે, પરિણામનો દિવસ છે. સૌ પોતાનું પરિણામ લઈ વાતો કરે છે. આખું વર્ષ વહેલાં વહેલાં ઊઠવાનું, ઝટપટ પરવારવાનું, આખું વર્ષ લેશન કરવાનું અને દોડાદોડ કરી બધે સમય સાચવવાનો.

મોન્ટી વાંદરો કહે, 'જિમ, યોગા અને કસરતમાં તો મારી નિપુણતા છે. એક ઝાડ પરથી બીજા ઝાડ પર એવો ઝટપટ જાઉં કે સૌ જોયા જ કરે અને હા, વળી તેનાથી મારી બોડી પણ સૌ જુઓ..... કેટલી સ્લીમ છે ! ખેલ મહાકુંભમાં મારો જ નંબર હોય અને ઈનામ તો દર વર્ષે મને જ મળે છે ને. થોડા દિવસો પહેલાં મેં એક છાપામાં નાના-નાના બાળકોને કમ્પ્યુટર ચલાવતા જોયા. તેથી મેં તો આ વેકેશનમાં કમ્પ્યુટર શીખવાનું નક્કી કર્યું છે. પછી જોજો હું કમ્પ્યુટરથી કેવા અઘરાં કામ આસાનીથી થઈ જાય છે, તે તમને પણ બતાવીશ.'

પપ્પુ હાથી કહે, 'આખું વર્ષ ભણીને ખૂબ મહેનત કરી તો મારો નંબર પ્રથમ આવ્યો, હવે વેકેશનમાં મારે તો થોડું શરીર ઉતારવા માટે યોગા, કસરત અને કરાટેના ક્લાસ કરવા છે, તેનાથી મારું શરીર તંદુરસ્ત, મજબૂત અને ખાસ..... સ્લીમ તો બનશે. પછી હું પણ સૌ પશુઓની જેમ ફાસ્ટ દોડતો થઈ જઈશ. વળી, હા આપણા જ જંગલમાં જ રહેતા ચિત્તાભાઈ યોગાસન અને કસરતની

સરસ તાલીમ આપે છે. તેમનું શરીર જોયું છે ? કેવું ચપળ અને તંદુરસ્ત છે ! એટલે હું તો રોજ યોગાસન, કસરત શીખવા તેમની પાસે જ પહોંચી જઈશ.'

સસ્સાભાઈ સાકરિયા કહે, 'થોડા દિવસ પહેલાંની વાત છે, રસ્તામાં મેં અંગ્રેજીમાં બેનર લખેલાં જોયાં અને પછી મારા મામાને ઘેર બધાને ફટાફટ અંગ્રેજી બોલતા જોયા, મને તેમની વાતોમાં કઈ ખબર ના પડી, તેથી આ વેકેશનમાં તો મેં નક્કી જ કર્યું છે કે આ વખતે ઈંગ્લિશ સ્પિકિંગનો કોર્સ કરવો જ છે. વળી, અને હા હવે તો મેડિકલ અને ઈજનેરીમાં અંગ્રેજીમાં જ ભણવાનું આવે છે ! મારે મોટા થઈ ડોક્ટર બનવું છે એટલે હું ઈંગ્લિશ શીખીશ જ !'

સરગમ હરણ કહે, 'હું તો તમારા બધા કરતા અલગ કરીશ. હું લાયબ્રેરીમાં સત્ય બનીશ અને રોજ નિયમિત લાયબ્રેરીમાં જઈશ. મને ગમતાં પુસ્તકો લઈ ત્યાં વાચીશ અને ઘેર પણ વાચવા લાવીશ. હા વળી, તેમાંથી કેટલીક વાર્તાઓ યાદ રાખી તમને બધાને કહીશ પણ.... હો'કે.'

નંદી ખિસકોલીએ કહ્યું, 'મને તો આખું વર્ષ ભગવાનનું કાર્ય કરવામાં ઓછો સમય મળ્યો છે, એટલે હું તો રોજ મંદિર જઈશ અને ત્યાં સેવાકીય કાર્યો સાથે-સાથે મંદિરસફાઈ, કચરા-પોતાં, પૂજા, આરતી, મંદિર બગીચાનું ધ્યાન, ભગવાનની માળા વગેરે કરીશ. મને તો આ કાર્ય કરવામાં ખૂબ આનંદ આવે. વેકેશનમાં મન ભરીને સમય આપી ભક્તિ કરી શકીશ.'

મીતું પોપટ કહે, 'હું તો મારા મમ્મી સાથે મામાના ઘેર જવાનો છું, ત્યાં ગામડે મારા નાના-નાની સાથે રોજ

ખેતરે જઈશ, બળદગાડામાં બેસી રોજ ખેતરે જવાની મજા જ કઈક અલગ હોય છે, બળદગાડું ચલાવતાં શીખવું છે અને સાથે ખેતર ખેડતાં પણ શીખવું છે. મામાના ખેતરની કેરીઓ મારી રાહ જોઈ રહી હશે. તે મને બોલાવતી હશે કે મીતું પોપટ ક્યારે આવે અને અમને ખાય?

આ સૌકોઈની વાતો સાંભળી રમણ રીંછ કહે, ‘આ વર્ષે તો મેં નક્કી જ કર્યું છે કે ઘરમાં એસી ઓછું ચલાવવાનું, બપોરે ઓછું સૂવાનું અને આળસ દૂર કરીને પણ સમરકેમ્પમાં તો જવું જ છે, સમરકેમ્પમાં તો કેટલું બધું શિખવાડે છે, ગયા વર્ષે શમ્ભુ સિંહ ગયો હતો તો તે કેટલું બધું શીખીને આવ્યો હતો. સંગીત, નૃત્ય, ચિત્રકલા, કાફટ, આર્ટ, ઈનડોર રમતો, આઉટડોર રમતો, ચીટકકામ, રંગપૂરણી, વાર્તા, બાળગીતો, અભિનય ગીતો, જોક્સ, ઉખાણાં, યોગા, કસરત અને વળી હા, પેલું

વળાંકથી સુંદર લખાય તેકેલીગ્રાફી અને ઘણું ઘણું બધુંહું ના ગયો તો..... રહી જ ગ્યો, આ વખતે તો નક્કી જ કર્યું છે જવું જ છે.

આ સૌકોઈની વાતો સાંભળી ગણપત ઘોડો કહે, ‘સૌથી પહેલા આપણે બધાએ મમ્મી-પપ્પાનો ફોન વેકેશનમાં નથી લેવાનો અને હા, જરૂરી માહિતી સર્ચ કરી મેળવવા લઈએ તો પણ કામ પતે ને તરત જ પાછો આપી દેવાનો છે. હું તો વેકેશનમાં મારે રેસ વધારે મજબૂત કરવા આખું વેકેશન સવાર-સાંજ રેસની પ્રેક્ટીસ કરીશ. મારે આવતા વર્ષે ખેલમહાકુંભ અને વિવિધ રેસમાં પ્રથમ નંબરે આવવાનું લક્ષ્ય છે.

આ એકબીજાની વાતો સાંભળી સૌ સાથે બોલ્યા, ‘All the best, happy vacation, best of luck!’

વેકેશનનો વરણાગી વૈભવ

- ડૉ. મહેન્દ્ર ચોટલિયા

પૃથ્વીના જે ગોળાર્ધમાં આપણું ઘર છે તે ગોળાર્ધ સૂર્યાભિમુખ થયો છે. ને વળી લંબગોળાકાર કક્ષામાં પરિભ્રમણ કરતાં કરતાં એ પોતાની માતા સવિતાની નજીકથી પસાર થઈ રહી છે. એટલે તો તમે પંખાની નીચે બેસીને માટલાનું પાણી પીતાં પીતાં આ વાંચી રહ્યા છો. ને એસીવાળાને જે ટાઢક થતી હશે તેની આકાંક્ષા કરી રહ્યા છો. ક્યારેક તો એવી કાળજાળ ગરમી થઈ આવે કે આપણે વિવેકભાન ભૂલીને કાઠવિયા ખાડામાં પડેલી ભેંસની પણ ઈર્ષા કરવા માંડીએ છીએ... ગરમી લાવે બેશરમી, બીજું શું?

બીજું પણ લાવે ને ત્રીજું ચોથું પણ લાવે. સૌ પહેલાં તો આંબા પર મોર લાવે ને પછી કાચી કેરી લાવે. ને સાથોસાથ મોઢામાં પાણી લાવે. બળેલા ભૂત જેવા ગરમાળા-ગુલમહોરને લાલપીળા સાફા બાંધી વરણાજ બનાવી ને એ જોનારની આંખોમાં ટાઢક લાવે. બુલબુલ, દરજીડો, દેવચકલી, દૈયડ ને પતંગાના

રંગોમાં નવી જાન લાવે ને ઉનાળુ સવારોને ખુશનોમાં બનાવી દે.

શિયાળો ઉતરતાં જ સંતાઈ ગયેલી શોબિગી એના મધુરતમ ટલુકા ગણગણાવતી પ્રગટ થાય. ઘાટા ઝાડમાં છુપાઈને બેસીને એ લાંબી સિસોટી મારી જે ગીત ગાય તે બધાં પક્ષીઓના કલરવ કરતાં એ મધમીઠું હોય. એ બોલે ત્યારે આપણને શું સંભળાય ખબર છે? એ બોલે છે, બચુ ક્યાં ગ્યો..! બચુ ક્યાં ગ્યો..! આપણા ઘરમાં આવતી ચકલી કરતાં થોડું મોટું આ પંખી તમારી આસપાસનાં ગાઢાં વૃક્ષો પર સવારે સંભળાય, ને નાચણ પંખો કે બુલબુલની જેમ રોજ નિયમિત સમયે આવી જ પંખી, પવનને પુષ્પની સોગાદ લઈને આવે છે ઉનાળો. આ ઋતુની સવાર અને સાંજને પથારી કે ટીવી પર બગાડી નાખશો નહીં. શરબતમાં ઓગળતા આઈસ ક્યુબની જેમ આ સાંજને પણ તમારા અસ્તિત્વમાં ભળી જવા દેજો.

વેકેશન એટલે વિશેષ સમયગાળો કે જે સમયમાં બાળકોને વાંચવા, લખવા કે ભણવા બેસવા જેવી શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓથી છુટકારો મળે, શાળાકીય વિષયોની પરીક્ષાલક્ષી તૈયારીઓના બંધનમાંથી મુક્ત થવાનો અહેસાસ એટલે વેકેશન.

માતાપિતાની સમજ:

દરેક મા-બાપને એવી ઈચ્છા હોય છે કે મારું બાળક વેકેશનમાં બધું જ શીખી જાય. સ્કેટિંગ, singing, dancing, ક્રિકેટ, મોબાઈલ અને COMPUTER નો ઉપયોગ કરવાનું કૌશલ્ય વગેરે....આ બધી ઈચ્છા મા-બાપની હોવી જ જોઈએ. પરંતુ પહેલું તો એ જાણવું જોઈએ કે મારા બાળકની ક્ષમતાઓ કઈ-કઈ છે ? નબળાઈઓ કઈ-કઈ છે ? સોસાયટીના કે આપણા બાળકના મિત્રો ડાંસ ક્લાસ કરે છે એટલે મારે પણ તે કરાવવા જોઈએ. આવા ગાડરિયા પ્રવાહમાં ખેચાવાની કોઈ જરૂર નથી. ઘણી વખત મા-બાપ પોતાની અધૂરી ઈચ્છા પોતાના બાળકો પાસે પૂરી કરવવાની આપેક્ષાઓનાં સપનાઓ સેવતા હોય છે. ખરેખર બાળકને ક્યાં ક્યાં ક્ષત્રોમાં રસ છે, ક્યા ક્યા વિષયમાં રુચિ ધરાવે છે તે ક્ષેત્રમાં પથદર્શક બનવું પડે. તેને મનગમતા પાસાનો ભાવિ વિચાર કરીને બાળકને હિમ્મત અને મદદ પૂરી પાડવી જોઈએ. બાળકના વિકાસના તબક્કામાં તેને મનગમતા ક્ષેત્રમાં ઉત્તમ કૌશલ્યની પ્રાપ્તિ માટેનું વિશિષ્ટ આયોજન કરવું જોઈએ.

બાળકનો શારીરિક, માનસિક, સામાજિક, સાંવેગિક વિકાસ માટે સારા મિત્રોનું ગ્રૂપ બનાવવું જોઈએ. જેથી મિત્રો પાસેથી સંઘભાવના, ખેલદિલી, સહાનુભૂતિ, એકબીજાના વિચારોને સમજવાની અને

સ્વીકારવાની ક્ષમતાનો વિકાસ થાય, બાળકમાં નૈતિક મૂલ્યોનું ઘડતર થાય તેવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

કુદરતે આપેલા સંવેદનીય અંગો દ્વારા પ્રકૃતિનું અવલોકન કરીને, નાનામોટા પ્રવાસો યોજીને, અવલોકન કરીને પર્યટણીય ઘટકોનું સંરક્ષણ, સંવર્ધન અને હસ્તાંતરણ કરીને નવો દૃષ્ટિકોણ અને દિશા આપવવાની જરૂર છે. આવલોકન શું કરવું, કેવી રીતે કરવું, કેમ કરવું, કેવી રીતે માહિતીની નોંધ કરવી ? અહેવાલ કેવી રીતે લખવો ? આબધી બાબતોનો અંગુલિ નિર્દેશ કરવો જરૂરી છે.

પરિવારનું વાતાવરણ :

બાળકોના યોગ્ય વિકાસ માટે ઘરનું વાતાવરણ ખૂબ જ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. માતા-પિતાની ખાસ ફરજ છે કે બાળકો સાથેનું વર્તન, વ્યવહાર, સ્વભાવ એ બાળકના વિકાસને પોષે તેવાં હોવાં જોઈએ. ઘરના વાતાવરણ દ્વારા જ બાળકમાં સંસ્કારસિંચન, ચારિત્ર્ય-ઘડતર, સાહસિકતા, સહનશીલતા, ધીરજ અને ચોકસાઈ જેવા ગુણો ઘરના પર્યાવરણમાંથી જ શીખે છે. એટલે ઘરના સભ્યોએ ઘરમાં યોગ્ય વ્યવહાર કરવો જોઈએ. બાળકનું સામાજિક ઘડતર થાય તે માટે બાળક સમાજમાં હરે ફરે, સમાજના વિકાસમાં પોતાની સેવા તથા આર્થિક યોગદાન આપે. જેથી બાળકના સામાજિક વિકાસમાં કોઈ અવરોધ ઊભો ના થાય. આજે સમાજમાં સયુંક્ત કુટુંબ ભાવના તૂટતી ગઈ છે. અને કુટુંબો વિભક્ત થઈ ગયાં છે. વૃદ્ધાશ્રમો વધતા ગયા છે. બાળકો તેમના મા-બાપના, દાદાદાદી સાથેનાં વર્તનો જોઈને બાળકો શીખે છે. વેકેશન એ યોગ્ય સમય છે જેમા માતા પિતા પૂરતો સમય કાઢીને બાળકોમાં આવાં કૌશલ્યોનો વિકાસ કરી શકે.

વખત વેકેશનનો

- નિધિ મહેતા
મો. ૮૭૫૮૯૬૨૩૪૦

વેકેશન એટલે આજથી ત્રણચાર દાયકા પહેલાં તો મજા, મસ્તી અને તોફાન એથી વિશેષ કશું જ નહીં. મોટા ભાગે આ વેકેશનને ‘મામા મહિનો’ પણ કહેવાતો. વેકેશનમાં બાળકો મા સાથે મોસાળમાં પહોંચી જતા. એટલે બાળકોની સાથે મા પણ આ વેકેશન માટે આતુર રહેતી. પરંતુ બદલાતા સમય સાથે વેકેશન પણ બદલાયું છે. કેમકે હવે વેકેશન પડે એટલે માતા-પિતા બાળકને એકાદ અઠવાડિયું કોઈ ડેસ્ટિનેશન પર ફરવા લઈ જાય અને પછી ફરીથી તેનું ટાઈમ ટેબલ ગોઠવી દેવાય. ચાલુ શાળાએ બાળક જેટલું ન કરી શકતું હોય તે દરેક પ્રવૃત્તિના ક્લાસીસ વેકેશનમાં કરાવી દેવાના. સવારથી લઈ રાત સુધી બાળક સ્કેટિંગ, ડાન્સિંગ કરાટે જેવી વિવિધ એક્ટિવિટીના ક્લાસમાં હાજરી આપ્યા કરે એટલે બાળક વાસ્તવિક રીતે વેકેશનમાં પણ નવરું ન પડે.

હાલની પરિસ્થિતિ જોતાં મેં વાંચેલી એક નોબેલ પારિતોષિક વિજેતા એવી નવલકથા ‘પોલીએના’ નામના પુસ્તકનો એક પ્રસંગ યાદ આવે જેમાં પોલીએના લગભગ દસ-બાર વર્ષની દીકરી પોતાની માસીને ત્યાં રહેવા આવે છે અને માસી ખૂબ કડક સ્વભાવની. પૂરા દિવસ દરમિયાન શું કરવાનું તેની દિનચર્યા બરાબર નિયમ પ્રમાણે ગોઠવી આપે છે. એ નિયમ પ્રમાણે તેને ઊઠે ત્યારથી સૂએ ત્યાં સુધી એ જ નિયમમાં ગોઠવાઈને કામ કરવાનું એવું જ્યારે એને ટાઈમ ટેબલ સંભળાવવામાં આવે છે ત્યારે એ માસુમ દીકરી એવો સવાલ કરે છે કે આમાં મારો જીવવાનો સમય કયો? આ એક સવાલ મા-બાપ તરીકે અને શિક્ષક તરીકે આપણી સૌની માટે ટકોરરૂપ છે કે ક્યાંક બાળકને નિયમોમાં બાંધતી વખતે આપણે એનો જીવવાનો સમય તો છીનવી નથી લેતા ને? એનું બાળપણ તો છીનવાઈ નથી

જતું ને? એનો ચોક્કસ ખ્યાલ રાખવો પડશે.

કેમ કે આ પોલીએના ભલે એ વાર્તાનું કાલ્પનિક પાત્ર પણ હોય, તો પણ આજકાલ આપણે વાસ્તવિકતામાં આપણાં બાળકો સાથે અજાણતાં જ આવો વ્યવહાર તો નથી કરતા ને તે ખરેખર ચકાસવાની જરૂર છે.

ખરેખર તો વેકેશન એટલે બાળકને મુક્તમને વિહરવાનો સમય પોતાના ચોક્કસ માળખામાંથી બહાર નીકળી કંઈ નવું જોવા, જાણવા અને શીખવાનો સમય. આ સમય દરમિયાન બાળકને સામાજિક સંબંધોની નજીક લઈ જવું જોઈએ. આજકાલ પરિવાર ટૂંકા થયા છે ત્યારે આ સમયને સુંદર અવસર બનાવીને બાળકોને મામા, માસી, કાકા જેવા પારિવારિક સંબંધોની નજીક લઈ જઈ શકાય. જેથી તેનામાં કુટુંબભાવના જન્મે, જતું કરવાની સમજ આવે અને પોતાના ઘરથી વિશેષ જગ્યાએ જઈ તે વાતાવરણમાં સેટ થવાની સમજણ પણ શીખવી શકાય.

ત્યારબાદ વેકેશન વખતે બાળકોને માત્ર માણવા અને જોવા માટે જ ઐતિહાસિક સ્થળોએ લઈ જવાય તેનું વાસ્તવિક વર્ણન કરાય. જેથી એ જ વસ્તુ જ્યારે ભણવામાં આવે તો બાળક ચોપડીમાંથી ગોખે એના કરતાં રૂબરૂ જોયેલું તે વધુ સારી રીતે આલેખી શકે છે. વેકેશનમાં એના રસની પ્રવૃત્તિઓ કરવા દેવાય જેનાથી બાળકમાં નવી ઊર્જાનો સંચાર થાય છે. માતાપિતાએ બાળકની સાથે અવનવી રમતો રમી તેની સાથેનું ઉમદા તાદાત્મ્ય કેળવી શકાય. વેકેશનમાં બાળકના રસ મુજબના વિષયોના પુસ્તકો તેને આપી વાંચવાની પ્રેરણા આપી શકાય. વેકેશનના સુંદર સમયમાં બાળકને સાથે રાખીને અમુક સેવા કાર્યો કરી શકાય, બાળકને તેના હાથે જ કોઈની મદદ

કરાવી શકાય, અમુક પ્રકારનાં કામ સોંપી તેના બદલામાં તેને અમુક ધન રાશિ આપવાની પ્રવૃત્તિ પણ કરાવી શકાય. અને એ રીતે પોતાની જાતે કમાણી કરવાની રીત એને શીખવી શકાય, જેથી તે પૈસાનું મૂલ્ય સમજે. બાળક પાસે રોજિંદા વપરાશનો ઘરખર્ચ હિસાબ તરીકે લખાવી શકાય જેથી તેને ઘરમાં પૈસા લાવનાર દરેકની મહેનત દેખાય અને તે સમજી શકે.

બાળકને સાથે રાખી માતા-પિતાએ બેંકના કામકાજથી તેને માહિતગાર કરી શકાય. વેકેશન સમયમાં જ બાળકને પ્રાકૃતિક સ્થળોની મુલાકાત કરાવી પ્રકૃતિનું મૂલ્ય પણ સમજાવી શકાય. કોઈ વિશેષ વ્યક્તિઓની મુલાકાત કરાવી શકાય, સામાજિક સંસ્થાઓમાં લઈ જઈ શકાય, વ્યસનની હાનિકારકતા વિશે વાતો કરવા કરતા કોઈ એક કેન્સર હોસ્પિટલની વાસ્તવિક મુલાકાત લેવડાવી શકાય જેથી તેને હકીકતનું દર્શન થાય અને ભવિષ્યમાં તે એ રસ્તો ના પકડે. નાની નાની ઘણી બધી એવી પ્રવૃત્તિઓ કરી શકાય કે જેનાથી બાળકનો સર્વાંગી વિકાસ થાય.

આ સમયનો ઉપયોગ કરી બાળકને સૌપ્રથમ દેશ કે દુનિયાનું નહીં પણ આપણી જ આસપાસની જાણકારી આપી શકાય. જેમ કે, આપણી આસપાસનાં જોવાલાયક સ્થળો, ઐતિહાસિક કથાઓ, સાહસકથાઓ, વિશેષ વ્યક્તિઓ વગેરેનો વાસ્તવિક પરિચય કરાવી શકાય આપણી સંસ્કૃતિના મૂલ્યોની સમજણ આપી શકાય. આ જ સમયમાં બાળકને આપણી સંસ્કૃતિની દરેક વાત કે પ્રથાઓનું વૈજ્ઞાનિક પાસું સમજાવી તેને સમજણપૂર્વક સંસ્કૃતિની નજીક લઈ જવાનો પ્રયાસ કરી શકાય.

વળી, વેકેશન એટલે બાળકને ખૂબ નજીકથી સમજવાનો અવસર હાલના સમયમાં લગભગ માતા-પિતા બંને કામ કરતા હોય ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે બાળકને એટલો સમય ન આપી શકતાં હોય અને બાળક પણ શાળાથી ટ્યુશન, ટ્યુશનથી ઘર અને એકિટવિટી ક્લાસ અને પછી ઘરમાં પાછું ફરે ત્યારે એ દરેકનું ગૃહકાર્ય કરતાં

કરતાં એટલું લોથપોથ થઈ જતું હોય છે કે બીજું કંઈ પણ કરવાનો અવકાશ પણ નથી મળતો અને તાકાત પણ નથી રહેતી. એટલે આ વેકેશન જ એવો સમયગાળો છે કે જ્યારે બાળકને પરિવાર સાથે રહેવાનો વધુ સમય મળે ત્યારે માતા-પિતા તેનો બરાબર અભ્યાસ કરી તેની નજીક જઈ શકે. શાળાના દિવસો દરમિયાન શિક્ષકો બાળકનો સારામાં સારું શિક્ષણ આપી બાળકનો IQ વધારવાના તમામ પ્રયાસો કરે છે અને વાલીઓ પણ કરે છે. પરંતુ માત્ર IQ વધે એ જ વિકાસ નથી. ખરેખર તો બાળકમાં IQ ની સાથે સાથે એનો EQ, SQ અને AQ પણ વિકાસ થવો જરૂરી છે. એટલે વેકેશનના સમયમાં બાળકને શિક્ષકો દ્વારા પણ એવી પ્રેક્ટીકલ પ્રવૃત્તિઓ વેકેશન પ્રવૃત્તિના ભાગરૂપે આપી શકાય કે, જેના દ્વારા બાળકમાં બુદ્ધિ પ્રતિભાની સાથે સાથે તેનો ઈમોશનલ કોશન્ટ, સોશિયલ કોશન્ટ અને એડવાઈઝરી કોશન્ટ પણ વિકાસ પામે.

વેકેશનમાં પણ હોમવર્કના નામે લખવાનો એકલો ઢગલો આપી દેવાથી બાળક વેકેશનને ખુલીને માણી શકે નહીં. માટે એવી પ્રવૃત્તિઓ આપી શકાય કે જે કરવાથી તેને આનંદ સાથે નવો અનુભવ મળે અને જીવનભરની કોઈ સારી શીખ પણ. વેકેશન બાળકને ખરેખર આનંદિત બનાવે અને તે નવા અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશતા પહેલાં એકદમ પ્રફુલ્લિત થઈ જાય અને ઘણું બધું નવું શીખ્યાનો આનંદ સાથે લઈ જાય. એવું બને તે ઉત્તમ. તે મસ્તી ને મજા કરતા કરતા ઉત્તમ એવું આત્મસાત કરી લે. એટલે વેકેશન એ ખરેખર તો આપણે ફીટ કરી દીધેલ ચોક્કસ ચોકડામાંથી બાળકને બહાર કાઢી તેને આપમેળે સહજતાથી વિકસવા દેવાનો વખત છે. ખરેખર બાળક સાથે બાળક બનવાની આ મોસમ છે. વેકેશન એટલે બાળકમાં વ્હાલ અને વિસ્મયનું વાવેતર કરવાની મોસમ, બાળકને સમજવાનો સુંદર સોનેરી સમય. ‘પુસ્તકથી અતિરિક્ત પ્રેક્ટિકલ લર્નિંગ પ્રોસેસ’. વર્ચ્યુલ વિશ્વથી વાસ્તવિક વિશ્વ તરફ લઈ જવાની તક. ટુંકમાં બાળકો માટે ‘વ્હાલપની વસંત એટલે વેકેશન’.

વેકેશન એટલે સેવાનો અવસર

- અર્જિતકુમાર ભાલૈયા
મો. ૭૬૯૮૭૯૯૧૦૧

૧. પ્રસ્તાવના:

વેકેશન નામ પડે એટલે બાળક હોય, યુવાન હોય કે વૃદ્ધ સૌ કોઈના મનમાં આનંદની લહેરખી દોડી જાય. વેકેશન એટલે રજા અને રાજા એટલે મજા. દરરોજના એકધારા જીવનમાંથી મુક્તમને જીવવાનો એક અનોખો અવસર. આપણે જાણીએ છીએ કે શાળામાં ભણતાં બાળકો માટે વેકેશન બે વાર આવે છે. દિવાળી વેકેશન અને ઉનાળુ વેકેશન. એમાં દિવાળી સમયે આવતાં વેકેશનમાં રજાઓ તો હોય છે પણ એ રજાઓની જેટલી જોઈએ તેટલી મજા હોતી નથી. કેમકે જે તે શૈક્ષણિક વર્ષ પૂર્ણ થયું હોતું નથી. એ વેકેશન જે તે ધોરણ કે અભ્યાસ-વર્ષનું પૂર્ણવિરામ નહી પણ અલ્પવિરામ હોય છે. આથી બાળક ઈચ્છે તો પણ વેકેશનનો આનંદ મનાવી શકતું નથી. એમાંય વળી કેટલીક શાળાઓ તો વેકેશન દરમિયાન પણ હોમવર્કનો એટલો મારો ચલાવે કે બાળકનું વેકેશન એમાં જ પૂર્ણ થઈ જાય. એમાંય જો બાળક દસમા કે બારમા ધોરણમાં હોય તો તો કહેવાનું જ શું? શાળા, ટ્યુશન ક્લાસીસ, પર્શનલ ટ્યુશન, ઓનલાઈન વર્ગો એમાંથી બાળક નવરું પડે તો કોઈ નવીન પ્રવૃત્તિ સૂઝે ને?

આ સમયે સૌથી આનંદદાયક અને પોતાને જે કંઈ પ્રવૃત્તિ કરવી હોય તેની પૂર્ણ છૂટ આપતું વેકેશન એટલે ઉનાળુ વેકેશન. જેમાં ના હોય શાળાએ જવાનું ટેન્શન કે ના હોય ભણતરની કે પરીક્ષા આપવાની ચિંતા. એટલે બાળકને મુક્તમને કોઈપણ પ્રવૃત્તિ કરી શકે.

૨. સેવાકીય પ્રવૃત્તિનું મહત્ત્વ કે આવશ્યકતા:

જો કે શહેરનાં માતાપિતાઓ પોતાનાં બાળકો માટે તો કરાટે ક્લાસીસ, સંગીતવર્ગો, સ્વિમિંગ ક્લાસીસ જેવાં અનેક વર્ગોની વ્યવસ્થા તો વિચારી જ રાખી હોય. ફરી પાછું બાળકને કોઈ દાયરામાં બાંધવા માટે તૈયાર જ હોય.

જાણે કે બાળક મશીન કેમ ન હોય. અને આવાં યંત્રવત કાર્યોમાં પરોવાયેલું બાળક જેમ જેમ મોટું થતું જાય તેમ તેમ તેનામાં પણ યાંત્રિકતા વધતી જાય. ધીમે ધીમે તેનામાં સ્નેહ-પ્રેમ, સંવેદના, દયા, કરુણા ઘટતી જાય અને ભાવશૂન્યતા વધતી જાય. પછી આપણે ફરિયાદો કરીએ કે મારા બાળકમાં પરિવારભાવના કે વડીલજનો પ્રત્યે સન્માનની ભાવના નથી. આપણે તેને યંત્ર જ બનાવ્યો છે, તો આવી અપેક્ષાઓ તેની પાસે કેમ રાખી શકાય? કેમ કે યંત્રને થોડું હૃદય હોય? જેને હૃદય જ નથી તેનામાં સ્નેહ-પ્રેમ, સંવેદના, દયા, કરુણા જેવા માનવીય સદ્ગુણો તો ક્યાંથી હોવાના? એમાંય આપણે વેકેશનમાં બાળકને સમય આપવો ન પડે એટલે તેને મોબાઈલ પકડાવી દેતા હોઈએ છીએ. એ પ્રવૃત્તિ તો ઉપરની પ્રવૃત્તિઓ કરતાં પણ વધારે ખાતરનાક છે. કેમકે મોબાઈલ તો એવું યંત્ર છે જે બાળકને તમારી આવશ્યકતાનો અહેસાસ કરાવવા દેતું જ નથી. હવે જેને તમારી આવશ્યકતા જ નથી તેને તમારા પ્રત્યે ભાવ કે પ્રેમ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય?

આપણે સૌ ઈચ્છીએ છીએ કે મારું બાળક મોટો અધિકારી બને કે ન બને, રૂપિયાવાળો થાય કે ન થાય પણ તે સારો માણસ તો થવો જ જોઈએ. શિક્ષણકાર્ય દરમિયાન તો તેની પાસે રેસના ઘોડાની જેમ દોડ્યા વગર છૂટકો નથી, કેમકે એમાં પણ પાછળ રહેવું સમયની જરૂરિયાત પ્રમાણે પોસાય તેમ નથી. તો બાળકને સારો માણસ બનાવી શકાય તેવી પ્રવૃત્તિઓ કરાવવાનો એકમાત્ર અવસર ઉનાળુ વેકેશનમાં જ મળી શકે. હવે આ સમયે પ્રશ્ન એ થાય કે એવી પ્રવૃત્તિઓ કરાવી શકાય જેનાથી બાળકમાં સ્નેહ, પ્રેમ, સંવેદના, દયા, કરુણા જેવા માનવીય ગુણો ખીલે અને બાળક એક ઉત્તમ નાગરિક બની શકે.

તો તેનો ઉત્તર છે સેવા. જો બાળકને નિઃસ્વાર્થભાવે

કરતી સેવા કરવાનો અવસર આપવામાં આવશે તો ચોક્કસ તેનામાં ઉપર્યુક્ત ગુણો ખીલશે. આ સાથે એ પણ જોવાનું રહે કે આવી સેવા ફક્ત બાળક પાસે જ નથી કરાવવાની. કેમ કે, બાળક તો નિર્દોષ છે. એ તો જેવું જોશે એવું જ કરશે. જો તેનાં માતાપિતા અને પરિવારના અન્ય વડીલો આ સેવામાં જોડાય તો બાળક પણ તેમનું અનુકરણ કરતું અવશ્ય એમાં જોડાશે. આમેય બાળક એકલું તો ક્યાય જવાનું નથી, ઘરના વડીલો એકલું તેને મોકલવાના પણ નથી. આવાં સેવાનાં ક્ષેત્રો શોધીને વેકેશન દરમિયાન, વધુમાં વધુ સેવાનો અવસર તેને આપી શકાય તેવા પ્રયત્નો પરિવાર દ્વારા કરવા જોઈએ.

૩. સેવાનાં ક્ષેત્રોનો પરિચય :

ઘણીવાર આપણને પ્રશ્ન થાય કે આવાં સેવાનાં ક્ષેત્રો શોધવાં ક્યાં ? એનો પણ ઉત્તર એ છે કે સેવાનાં સ્થાનોનો તો કોઈ તોટો જ નથી. બસ આપણે આપણી આજુબાજુ નજર કરવાની છે. એવા કેટલાય લોકો હશે જેને કોઈ ને કોઈ પ્રકારની સેવાની જરૂરિયાત છે. તો આવાં સ્થાનોને શોધીને તેમાં રહેતા અંધ, અશક્ત, બીમાર, અપંગ, વૃદ્ધ એવા લોકોની સેવા કરી શકાય. ઘણીવાર તો એવું પણ બને કે આપણી અડોશપડોશમાં રહેતા લોકોને જ આપણી સેવાની અત્યંત જરૂરિયાત હોય. સેવા રૂપિયાની મદદ કરીને કે કામગીરીમાં સહાયરૂપ બનીને પણ થઈ શકે. બની શકે કે દરેક વ્યક્તિ આર્થિક મદદ કરવા માટે સક્ષમ ન હોય પણ પોતાના તન એટલે કે શરીરશ્રમ દ્વારા તો સેવા કરી જ શકે.

એમાંય ખાસ કરીને એવાં સ્થાનો કે જ્યાં સેવાની જરૂરિયાતવાળા લોકો વધારે મળે છે, જેમ કે દવાખાનું, વૃદ્ધાશ્રમ, અનાથાલય, ઝુંપડપટ્ટી વિસ્તાર, શ્રમજીવી વસાહતો વગેરે સ્થાનોની સંતાનો સાથે મુલાકાતો ગોઠવી શકાય. શેરીનાં બાળકોને સાથે રાખીને આવાં જાહેર સ્થળોની સાફસફાઈના કાર્યક્રમો રાખી શકાય. સેવા કરવાની વાત આવે એટલે કોની સેવા કરવી એવો

સ્વાભાવિક પ્રશ્ન થાય ત્યારે ખાસ કરીને જાહેર દવાખાનાંઓમાં બીમાર લોકો મળી જાય. ગામરેથી આવતાં લોકો શહેરથી વધારે પરિચિત ન હોય ત્યારે તેમને માટે ફળો લઈ જવાં કે લઈ આપવાં, દવાઓ લાવી આપવી, નજીકમાં કોઈ વૃદ્ધાશ્રમ હોય તો તેની મુલાકાત કરાવી શકાય, વડીલજનો સાથે સમય વીતાવવો આ પણ એક સેવા જ છે. વ્યક્તિ વૃદ્ધ થાય એટલે તેની વાતો સંભાળનાર કોઈ હોતું નથી, એની વાતો સાંભળશો તો પણ એને જે આનંદ આવશે, તે લાખો રૂપિયા આપવાથી કમ નહીં હોય. અને એમ કરવાથી આપણા પરિવારમાં પણ બાળક વડીલજનો સાથે તાલમેલ સાધતું થઈ જશે. શ્રમજીવી વિસ્તારનાં બાળકો સાથે રમતોનાં આયોજન કરાવી શકાય, જેથી આપણા બાળકની શ્રમ પ્રત્યેની સૂગ દૂર થાય અને સાથે સાથે બાળક સમાનતા, બંધુતાની ભાવના પણ વિકસાવી શકાય. બાળક ભગવાનનું રૂપ છે. તે કુમળો છોડ છે. બાળપણથી જ તેને જેમ વળવામાં આવશે તેમ વળશે. મોટપણે અનેક પ્રયત્નો કરવા છતાં પણ ઈચ્છિત પરિણામો નહીં લાવી શકાય.

સેવાકીય પ્રવૃત્તિમાં જોડાયેલી સંસ્થાઓ કે વ્યક્તિઓની મુલાકાતો પણ કરાવી શકાય, જેમાં અમદાવાદમાં અંધજન મંડળ, રાજકોટમાં સદ્ભાવના વૃદ્ધાશ્રમ, પોપટભાઈ આહીર દ્વારા સંચાલિત સોશિયલ મીડિયા આશ્રમ, નીતિનભાઈ જાની ઉર્ફે ખજૂરભાઈ વગેરેની પણ મુલાકાતે લઈ જઈ શકાય.

ઉપસંહાર :

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં જણાવ્યું છે કે ‘ઘ્યદ્ યદ્ આચરતિ શ્રેષ્ઠઃ તદ્ તદેવ્ ઇતરો જનઃ ।’ અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ લોકો કે વડીલો જેવું આચરણ કરે છે તેવું તેવું બીજા લોકો પણ વર્તન કરે છે. વેકેશનનો સદુપયોગ બાળકની સંવેદનશીલતા ખીલાવવાથી વિશેષ બીજો શો હોઈ શકે ? પ્રત્યેક માતાપિતાએ પોતાના બાળકને એક સારો નાગરિક બનાવવા માટે સેવાનો અવસર પ્રદાન કરવો જોઈએ.

‘બાળવિશ્વ’ વિશે

- ❖ ‘બાળવિશ્વ’નું વાર્ષિક લવાજમ વાર્ષિક રૂા. 500/- છે, જે બાજુમાં દર્શાવેલા QR કોડ અથવા નેટ બેન્કિંગથી ભરી શકાશે.
- ❖ લવાજમ ભરવા માટે ચિલ્ડ્રન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટીની વેબસાઈટ www.cugujarat.ac.in જુઓ.
- ❖ ચિલ્ડ્રન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી દ્વારા ખાસ કાળજી રાખીને કુરિયર/પોસ્ટ દ્વારા અંકો મોકલવામાં આવે છે. છતાં અંક ન મળે તો અમારા ઈ-મેઈલ balvishva@cugujarat.ac.in પર જણાવવા વિનંતી.
- ❖ લેખ મોકલવા માટે પત્રવ્યવહાર : તંત્રીશ્રી, બાળવિશ્વ, ચિલ્ડ્રન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી, સુભાષચંદ્ર બોઝ શિક્ષણ સંકુલ, સેક્ટર-20, ગાંધીનગર-382021.
ઈ-મેઈલ : balvishva@cugujarat.ac.in વોટ્સએપ નંબર : 9429297737
- ❖ લેખકોએ પોતાની પ્રત્યેક કૃતિ કે લેખની નીચે પોતાનું નામ, હોદ્દો, પૂરું સરનામું, મોબાઈલ નંબર અને ઈ-મેઈલ અચૂક લખવું. જો કૃતિ પૂર્વે પ્રકાશિત થયેલી હોય તો તેનો ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે. લેખ પ્રકાશન બદલ લેખકપ્રત મોકલવામાં આવે છે.
- ❖ ‘બાળવિશ્વ’ એ થીમ આધારિત સામાયિક હોવાથી થીમને અનુરૂપ જ લેખનસામગ્રીને અંકમાં સ્થાન આપવામાં આવશે.
- ❖ સોફ્ટ કોપીમાં લેખ મોકલનારે ગુજરાતીમાં શ્રુતિ ફોન્ટ 12 ની સાઈઝમાં મોકલવો.
- ❖ ‘બાળવિશ્વ’ માં પ્રગટ થતાં લખાણોના વિચાર, અભિપ્રાયની જવાબદારી જે તે લેખકની રહે છે. સંપાદક કે તંત્રી એની સાથે સંમત છે એવું માનવું નહિ.
- ❖ જે તે લેખકે પોતાના સ્વ-રચિત કે મૌલિક લેખો જ મોકલવા. આ અંગે કોઈની નકલ કે ઉતારો કરેલ હશે તો આ અંગે ઊભા થતા વિવાદ અંગે જે તે લેખક જવાબદાર રહેશે.
- ❖ ‘બાળવિશ્વ’ માટે આવેલા લેખો સંપાદક મંડળ દ્વારા રિવ્યૂ કરવામાં આવશે. રિવ્યૂમાં પસંદ થયેલા લેખો જ છાપવામાં આવશે.

Children's
RESEARCH UNIVERSITY

An Initiative of
Dept. of Parents & Community Training
(Centre of Training)

20 પેરેન્ટિંગ સેશન્સ

બાળવિશ્વ લવાજમ

ચિલ્ડ્રન્સ ગેમ

પુસ્તકોનો સેટ

વ્યક્તિગત બાળમાર્ગદર્શન

વાર્ષિક મેમ્બરશીપ લાભ	વ્યક્તિગત	250 થી ઓછી વિદ્યાર્થી સંખ્યા ધરાવતી શાળા	250 થી વધુ વિદ્યાર્થી સંખ્યા ધરાવતી શાળા
20 પેરેન્ટિંગ સેશન્સ (રૂ. 2000/-)	પરિવાર	તમામ વાલીઓ*	તમામ વાલીઓ*
બાળવિશ્વ સામયિક લવાજમ (રૂ. 500/-)	1 કોપી	5 કોપી	10 કોપી
ચિલ્ડ્રન્સ ગેમ (મૂલ્ય આશરે રૂ. 500/-)	1	5 સેટ	10 સેટ
પુસ્તકોનો સેટ (મૂલ્ય આશરે રૂ. 210/-)	1	5 સેટ	10 સેટ
30 મિનિટ ઓનલાઇન બાળમાર્ગદર્શન (રૂ. 1000/-)	1 સેશન	5 સેશન	10 સેશન
મેમ્બરશીપ કુલ મૂલ્ય	4,210/-	4,11,500/-	10,12,100/-
ડિસ્કાઉન્ટ સાથે મેમ્બરશીપ મૂલ્ય	રૂ. 1,999/-	રૂ. 15,000/-	રૂ. 25,000/-

સંસ્થાકીય

*શાળાનાં તમામ વાલીઓનું સંસ્થા દ્વારા રજિસ્ટ્રેશન કરાવવું ફરજિયાત છે.

મેમ્બરશીપ રજિસ્ટ્રેશન માટે આજે જ સંપર્ક કરો

ડૉ. કૃષ્ણાલ પંચાલ

મો. ૯૪૨૯૨ ૯૭૭૩૭

અધ્યાક્ષ, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ પેરેન્ટ્સ એન્ડ કોમ્યુનિટી ટ્રેનિંગ

આહા આવ્યું વેકેશન, જુઓ રજાની મજા

કવિ - અરવિંદ શેઠ
સંગીત - શ્યામલ-સોમિલ મુનશી
આહા! આવ્યું વેકેશન!
જુઓ રજાની મજા!
શું શું લાવ્યું વેકેશન
આવી મજાની રજા!
રજાની મજા મજાની રજા,
રજાની મજા!

સાથે ભેરુઓની ટોળી,
સાથે સખીઓની જોડી,
એ તો ડુંગર ઉપર દોડી,
ઉપર ટોચે જઈને,
નવી દુનિયા જોવા!
જો જો મમ્મી તો બોલાવે,
પાછળ પપ્પાને દોડાવે,
તોપણ આવીશ નહીં
હું હવે હાથમાં...

અમે તો મુંબઈ જવાના
અને ચોપાટી ફરવાના,
ભેળપુરી ખાવાના,
આખો દરિયો ડહોળીને,
દૂર દેશ જવાના,
દૂર દેશ જઈ,
ભારતના ગુણ ગાવાના...

ગીત સાંભળવા
મને સ્કેન કરો

ગિલ્ડન્સ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી

સુભાષચંદ્ર બોઝ શિક્ષણ સંકુલ, રાજભવનની નજીક, સેક્ટર-૨૦, ગાંધીનગર - ૩૮૨૦૨૧

ફોન: ૦૭૯ - ૨૩૨૪૪૫૭૬, ૨૩૨૪૪૫૬૯ • ઈ-મેલ: balvishva@cugujarat.ac.in • વેબસાઈટ: www.cugujarat.ac.in

@crugandhinagar